

*აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობის
საქვეუწყებო დაწესებულება-საარქივო სამმართველო*

*Sub-department of Ajara Autonomous Republic Government-
Archives Administration*

ISSN 2233-3541

ა რ ხ ე ი ო ნ ი

A R C H E I O N

VIII

თბილისი 2014 Tbilisi

სარედაქციო საბჭოს თავმჯდომარე: მაია ივანიშვილი

რედაქტორი: თამაზ ფუტკარაძე

სარედაქციო საბჭო:

თეონა იაშვილი (თბილისი), თენგიზ ცინცკილაძე, თენგიზ სალუქვაძე, ჯაბა ბერიძე, ელგუჯა გოგიბერიძე, ელგუჯა ჩაგანავა, მაია რურუა, ფრიდონ ქარდავა, ნატო ქიქავა, ოთარ გოგოლიშვილი (ბათუმი), მერაბ კეზევაძე (ქუთაისი), მარიანა პისკოვა, ნურიე მურატოვა (ბლაგოვეგრადი, ბულგარეთი), მაკა ალბაგაჩიევა (სანკტ-პეტერბურგი, რუსეთი)

Editorial Board

Maia Ivanishvili– chairman of editorial board

Tamaz Putkaradze - editor,

Teona Iashvili (Tbilisi), Tengiz Tsintskiladze, Tengiz Salukvadze, Jaba Beridze, Elguja Gogiberidze, Elguja Chaganava, Maia Rurua, Fridon Kardava, Nato Kikava, Otar Gogolishvili (Batumi), Merab Kezevadze (Kutaisi), Mariana Piskova, Nurie Muratova (Blagoevgrad, Bulgaria), Maka Albagachieva (Saint-Petersburg, Russia).

სარედაქციო საბჭო შესაძლოა ყოველთვის არ იზიარებდეს ავტორთა მოსაზრებებს.

ავტორების სტილი დაცულია

Editorial board may not always agree with authors opinions.

Authors' style is retained.

აჭარის საარქივო სამმართველო. ტელეფონი: 27 52 10

ვებ გვერდი - <http://adjara.gov.ge/branches/default.aspx?gid=2>

გამომცემლობა „უნივერსალი“, 2014

თბილისი, 0179, 0. ჭავჭავაძის გამზ. 19, ☎: 2 22 36 09, 5(99) 17 22 30
E-mail: universal@internet.ge

**დოკუმენტების რესტავრაციის თანამედროვე მეთოდების
დანერგვის აუცილებლობა აჭარის საარქივო სამმართველოში**

(სოფიის სახელმწიფო არქივის მაგალითზე)

საარქივო საქმიანობის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი მიმართულებაა დაზიანებული დოკუმენტების აღდგენა-რესტავრაცია. ყველა საარქივო დაწესებულებაში ეს მიმართულება ცალკე სტრუქტურული ერთეულის სახითაა წარმოდგენილი. ასეა ჩვენთანაც, აჭარის საარქივო სამმართველოში, თუმცა დოკუმენტების აღდგენა-რესტავრაცია წარმოებს მოძველებული, პრიმიტიული მეთოდებით. **თანამედროვე მოთხოვნები გულისხმობს ლაბორატორიის აღჭურვას უახლესი ტექნოლოგიებით, რომლის გარეშე შეუძლებელია დაზიანებული დოკუმენტების სრულფასოვანი რესტავრაცია.** მიზანშეწონილად მიგვაჩნია აღნიშნული საკითხის უფრო სრულყოფილი წარმოდგენა. საილუსტრაციოდ მოვიშველიებთ სოფიის (ბულგარეთი) სახელმწიფო არქივის ლაბორატორიის საქმიანობას.

სოფიის სახელმწიფო არქივი ერთ-ერთი უმსხვილესი დოკუმენტსაცავია ბულგარეთში. იგი აღჭურვილია თანამედროვე ტექნოლოგიებით. ბულგარეთში საარქივო დაწესებულებები ექვემდებარება ქვეყნის მინისტრთა კაბინეტს. ამდენად, არქივების სახელმწიფო სააგენტო სახელმწიფო ადმინისტრაციის ნაწილია. შესაბამისად, სააგენტოს ადმინისტრაცია შედგება სპეციალიზებული და საერთო ადმინისტრაციისაგან. სპეციალიზებული ადმინისტრაცია შედგება რამდენიმე დირექციისაგან. მათგან, ერთ-ერთი მთავარი დირექცია საარქივო პოლიტიკას განაგებს და შედგება საარქივო სამმართველოსა და ექვსი რეგიონალური დირექციისაგან. რეგიონალური დირექციები აერთიანებს ქვეყნის მთელ საარქივო სისტემას.

ბულგარეთში სულ არის 27 ტერიტორიული არქივი, რომლებიც ადმინისტრაციული ტერიტორიული ერთეულების ცენტრებში არის განთავსებული. მათ ხელმძღვანელობას უწევს ექვსი რეგიონალური დირექცია (ერთი რეგიონალური დირექციის დაქვემდებარებაში შედის 4-5-6 ტერიტორიული არქივი).

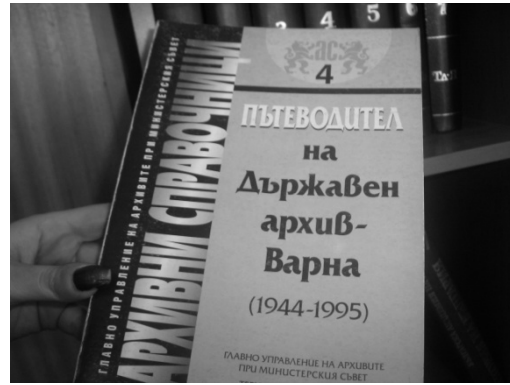
არქივების სპეციალიზებული დირექცია უზრუნველყოფს საარქივო

საქმიანობის საჯაროობას. სპეციალიზებული დირექციის დაქვემდებარებაში არის: დიგიტალიზაციის, რესტავრაციის, მიკროფილმირების, კონსერვაციის დირექციები. ცალკეა ცენტრალური სახელმწიფო არქივის დირექცია, ცენტრალური სამხედრო ისტორიული არქივის დირექცია (მდებარეობს ველიკოტირნოვოში) და ა. შ. სოფიის ცენტრში მდებარე შენობაში განთავსებულია ცენტრალური ადმინისტრაცია თავისი დირექციებით, ცენ-

ტრადუციული სახელმწიფო არქივი და სოფიის სახელმწიფო არქივი.

ღირეცია, რომელიც უზრუნველყოფს საარქივო საქმიანობის საჯაროობას, ორი განყოფილებით არის წარმოდგენილი: **საგამომცემლო-საინფორმაციო განყოფილება და საარქივო საქმიანობის პოპულარიზაციისა და საერთაშორისო ურთიერთობების განყოფილებები**. არქივების სააგენტო გამოსცემს პერიოდულ ჟურნალებს, საარქივო დოკუმენტებს. სახელდობრ: „Архивный обзор“, „Вести Болгарских гос. архивов“, „Архиви говорят“, „Архивные справочники“ და ა. შ. გარდა ამისა, გამოდის საიუბილეო კრებულები, კატალოგები, გაზეთები, საგამოფენო მასალები. საგამომცემლო-საინფორმაციო განყოფილება, რომელსაც აქვს თავისი თემატური საიტი, ორგანიზებას უკეთებს სემინარებს, საერთაშორისო და ადგილობრივ კონფერენციებს, პრესკონფერენციებს და ა. შ. მათ ექვემდებარება აგრეთვე სამეცნიერო-საცნობარო ბიბლიოთეკა.

ჩვენი ყურადღება მიიქცია თანამედროვე ტექნოლოგიებით აღჭურვილმა მრავალსართულიანმა ფონდსაცავმა, რომელიც მდებარეობს ცენტრალური ადმინისტრაციული შენობიდან 3-4 კმ-ის მანძილზე. იგი ადრე ერთ-ერთი ქარხნის ადმინისტრაციულ შენობას წარმოადგენდა. მას შეუნარჩუნეს ფასადი, სხვა მხრივ კი შენობა გადაკეთდა ფონდსაცავების მოთხოვნების შესაბამისად.

შენობას ემსახურება მხოლოდ დაცვის სამსახური და დამლაგებელი. აქ სრულადაა დაცული ტემპერატურული რეჟიმი. დოკუმენტების დაცვა-შენახვისათვის აქ ყველა პირობაა შექმნილი.

ფონდსაცავები აღჭურვილია თანამედროვე სტელაჟებით, , ე. წ. „ტელეშეკებით“.

თითოეულ სართულზე განთავსებულია საარქივო ფონდების 2500 კმ (იზომება მუყაოს ყუთების სიგრძის შესაბამისად. ერთი ყუთის საშუალო სიგრძე 18 სმ-ია).

სოფიის არქივში დაცული დოკუმენტები 6000-ზე მეტ ფონდშია წარმოდგენილი. თითოეული სტალაჟის დასაწყისში განთავსებულია ინფორმაცია იქ დაცული ფონდების მოკლე აღწერილობით:

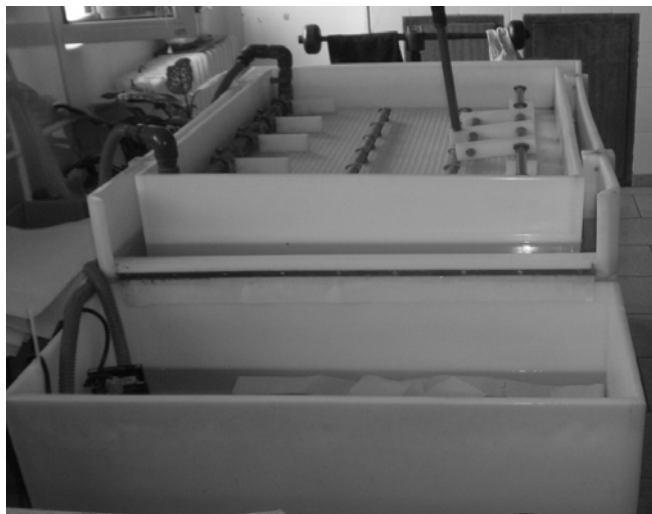

თანამედროვე ტექნოლოგიით აღჭურვილი სოფიის ცენტრალური არქივის ლაბორატორია უდაოდ იქცევა არქივისტთა ყურადღებას.

სოფიის არქივის ლაბორატორიის თანამშრომლებთან ერთად

დოკუმენტების რესტავრაციისათვის იყენებენ სამივე მეთოდს: **ხელით მუშაობის მეთოდი, ფურცლების გარეცხვის და ლამინირების მეთოდები.** ლაბორატორია აღჭურვილია უახლესი ტექნოლოგიებით. დაზიანებული ქაღალდების აღდგენა ხერხდება სარესტავრაციო დანადგარის „ლისტოუგლებნა“-ს საშუალებით.

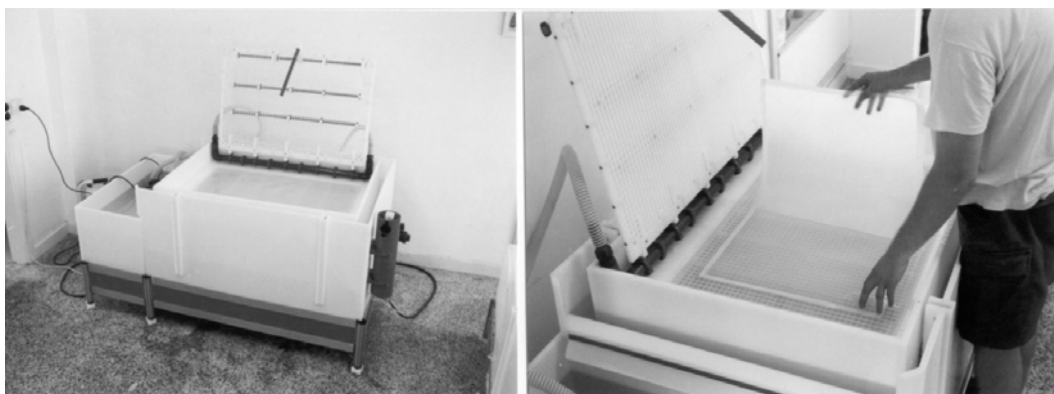

სარესტავრაციო დანადგარი („ლისტოუგლებნა“)

ამ მეთოდს ფართო გამოყენება აქვს დოკუმენტების აღდგენა-რესტავრაციის თანამედროვე პრაქტიკაში. ამ მეთოდის არსი მდგომარეობს დოკუმენტის დაზიანებული, განადგურებული ნაწილის ქაღალდის მასით ამოვსებაში. დაზიანებული დოკუმენტი დაიდება მის ზედაპირზე.

დაზიანებული დოკუმენტი

დაზიანებული დოკუმენტის მომზადება აღსადგენად

ზედაპირი ავტომატურად შეივსება წყლით (წყლის ცირკულაცია) და დოკუმენტი სველდება.

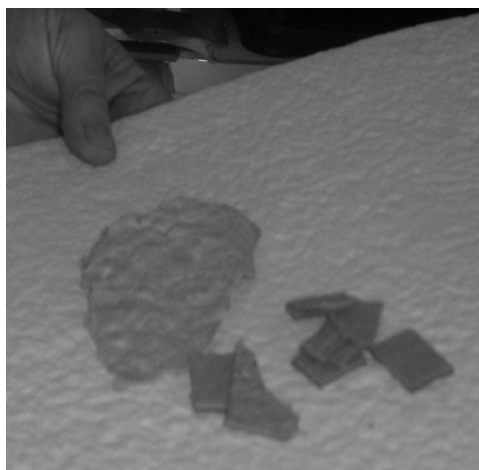
წყლის ცირკულაცია

აღსადგენ დოკუმენტს ოთხივე მხრივ, კიდეებზე დაადებენ ე. წ. „ოგრანიჩიტელს“, ვიწრო ზოლის ცელოფანისმაგვარ ქსოვილს.

„ოგრანიჩიტელი“

შემდეგ აიღებენ მშრალ ცელულოზას, ევკალიპტსა და ბორს და ათავსებენ მიქსერში, სადაც ისინი აითქვიფება ერთმანეთში და ჩაისხმება სარესტავრაციო დანადგარში.

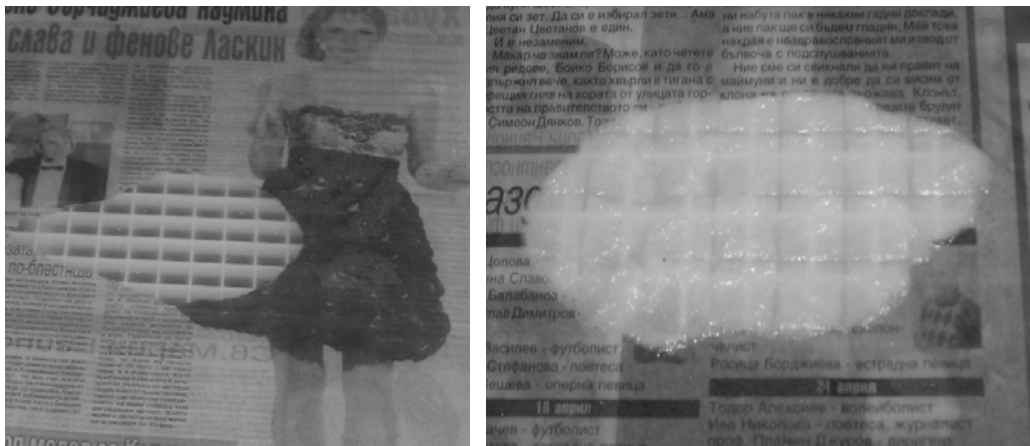

ცელულოზა, ევკალიპტი და ბორი

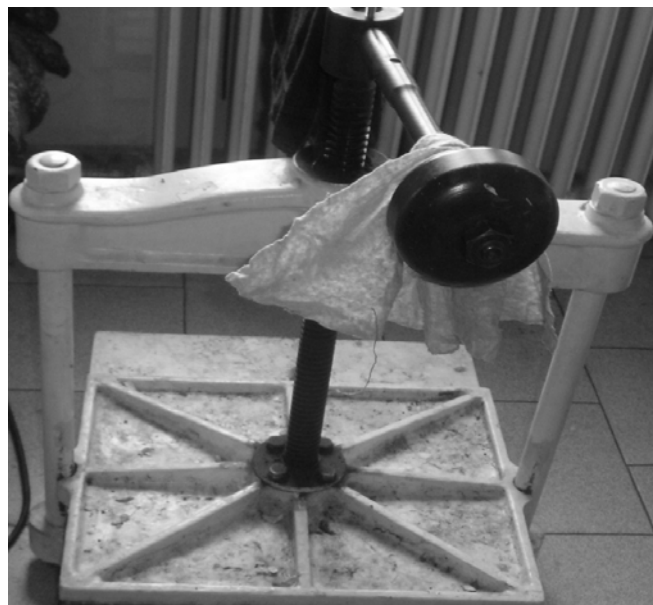
მიქსერი

წყლის ცირკულაციის შემდეგ წყალი უკან გადაიქაჩება, ხოლო დაზიანებული ნაწილი ამოივსება ქაღალდად ქცეული მასით. ეს დოკუმენტი შემდეგ თავსდება სპეციალურ დანადგარში, სადაც იქმნება ვაკუუმი. ქაღალდს ზემოდან დაედება ფიცარი, წაესმება წებო. შემდეგ წებოს მოაშორებენ, მოაქცევენ პრესში და დოკუმენტიც მზადაა.

დოკუმენტი აღდგენამდე და აღდგენის შემდეგ

დაპრესვის მეთოდსა და საშუალებაზე ბევრადაა დამოკიდებული აღდგენილი დოკუმენტის შემდგომი შენახვის ხარისხი. საჭიროა წინასწარ იქნას გათვალისწინებული ყველა მომენტი, რათა გამოირიცხოს დოკუმენტის შემდგომი დეფორმაცია.

პრესი

აჭარის საარქივო სამმართველო ერთ-ერთი მსხვილი დოკუმენტსაცავია რეგიონში. აქ დაცულია უამრავი დოკუმენტი, რომელთა ნაწილი საჭიროებს რესტავრაციას. ეს კი ჩვენთან ხორციელდება კუსტარული მეთოდებით. დოკუმენტების რესტავრაციის ეს მეთოდები წინააღმდეგობაშია თანამედროვეობის მოთხოვნებთან. საჭიროა გამოინახოს სახსრები, რათა ჩვენი ლაბორატორია აღიჭურვოს თანამედროვე დანადგარებით.

Tamaz Putkaradze

*The necessity of introducing modern methods of documents restoration in Ajara
Archives Administration
(On Sofia State Archive example)*

Summary

For documents restoration is used as work by hand, also washing sheets and lamination methods. Laboratory should be equipped with the latest technology, but Ajara Archives Administration work with old, makeshift methods. These methods of restoration contradict with modern requirements. It's necessary to find the funds to equip our laboratory with modern facilities.

საქართველო-უკრაინის ურთიერთობის ზოგიერთი საკითხი

(საარქივო სამმართველოში დაცული დოკუმენტების მიხედვით)

საქართველო-უკრაინის კულტურულ-ისტორიულ თუ სამხედრო-პოლიტიკურ ურთიერთობებს ხანგრძლივი ისტორია აქვს. ჯერ კიდევ განვითარებული ფეოდალური ურთიერთობების ხანაში საქართველოს და კიევის რუსეთს შორის ჩამოყალიბდა გარკვეული ურთიერთობა. რელიგიურმა ერთობამ ხელი შეუწყო იდეოლოგიური ინტერესების ერთობასაც. მონღოლთა დაპყრობებმა ერთობ შეასუსტეს ეს ურთიერთობები, თუმცა შემდგომ პერიოდში კვლავ გაგრძელდა ურთიერთხელსაყრელი თანამშრომლობა სხვადასხვა სფეროში, რაც განსაკუთრებით გამოიკვეთა მე-17 საუკუნის დასაწყისიდან (პაიჭაძე გ., 1971: 99)

XVI-XVII საუკუნეები უმძიმესი პერიოდია უკრაინის ისტორიაში. იმ დროს უკრაინელებს უხდებოდათ ბრძოლები როგორც პოლონელი პანების, ისე ოსმალების წინააღმდეგაც. ოსმალეთი საერთო მტერი იყო უკრაინისა და საქართველოსათვის. საქართველოს ხელისუფალნი ცდილობდნენ ზაპოროჟიელი კაზაკები გამოეყენებინათ საკუთარი პოლიტიკური და სამხედრო ინტერესებისათვის.

მე-17 ს. მოგზაურთა ცნობებით ოსმალეთის წინააღმდეგ ლაშქრობიდან დაბრუნებული კაზაკები უამინდობის, თურქებისაგან დევნის, დასვენების აუცილებლობის თუ სხვა მიზეზების გამო ჩერდებოდნენ გურიისა და სამეგრელოს ხელსაყრელ მისადგომებთან (თ. ტივაძე, 1971:64). დასავლეთ საქართველო, როგორც ოსმალეთის ვასალური ქვეყანა კაზაკებს აშკარად ვერ დაეხმარებოდა, თუმცა მოსახლეობა ყოველთვის ეხმარებოდა მათ. ეჩელების ცნობით, როცა კაზაკებმა 1646-1647 წწ. აიღეს გონიო, ადგილობრივნი ეხმარებოდნენ კაზაკებს (თ. ტივაძე, 1971: 65).

საინტერესო ცნობას გვაწვდის იტალიელი მისიონერი პიეტრო დელა ვალე. მისი ცნობით დადიანს თუ გურიელს 1616-1618 წწ. თურქების წინააღმდეგ კაზაკებთან კავშირის შესაკვრელად გაუგზავნიათ წარმომადგენლები და საჩუქრად გაუტანებიათ პატარა ოქროს ჯვარი („ივერია“, 1879, ნომერი 3, მარტი, გვ. 58). მისივე ცნობით, კაზაკებს აინტერესებდათ შაჰ-აბასის პოზიცია ანტითურქული ლაშქრობის შემთხვევაში. ამ მიზნით საქართველოს სანაპიროზე გადმოსხეს 40 კაცი ერთ-ერთი ადგილობრივი გავლენიანი პირის სარეკომენდაციო წერილით, რომელიც უნდა გადაეცათ იმერთა მეფის გიორგი მესამესათვის. გიორგი მესამემ თავის მხრივ, წერილი გადასცა ქართლის მეფეს, რათა იმ ორმოციდან ერთ-ერთს დაეხმარებოდა, დანარჩენი 39 კი გადასცა თურქებს (თ. ტივაძე, 1971: 65) (ი. ცინცაძე ეჭვობს - ასეთ ბოროტებას იმერთა მეფე არ ჩაიდენდა კაზაკების მიმართ, თუმცა ნ. ნაკაშიძეს მის ჭეშმარიტებაში ეჭვი არ ეპარება. მისი აზრით, ეს ეწინააღმდეგება სტუმართმოყვარობის ტრადიციებს, მაგრამ პოლიტიკურად ახსნადია. იხ. ნ. ნაკაშიძე, 1968:146). როგორც ცნობილია, იმერთა მეფე გიორგი მესამე მხარს უჭერდა კახთა მეფე თეიმურაზ პირველს. ორივენი ირანის მო-

წინააღმდეგეებად ითვლებოდნენ. ამიტომ იმერთა მეფეს არ სურდა თურქებთან ურთიერთობის გამწვავება (თ. ტივაძე, 1971: 65).

მოგვიანებით, 1630-იან წწ. იმერეთიც და სამეგრელოც იძულებულნი არიან შეცვალონ კაზაკებისადმი დამოკიდებულება. დადიანმა დაიმორჩილა აფხაზეთი - გურია და დაიწყო თავდასხმები იმერეთზე. 1632 წ. ლევან დადიანმა მისი და მიათხოვა როსტომ ხანს. ესეც პროირანული კურსის დემონსტრირება იყო (თ. ტივაძე, 1971: 67). ცხადია, ამას მოყვა თურქთა გაღიზიანება და აგრესია. ლევან დადიანმა იცოდა, რომ აშკარა ანტითურქული პოზიცია სარისკო იყო, მით უმეტეს, რომ როსტომ მეფეს იმ ხანად არ ეცალა იმერეთისათვის. ამიტომ დადიანმა კორექტირება შეიტანა საკუთარ პოლიტიკაში. ის ყოველთვის არ უჭერდა მხარს კაზაკებს. პირიქით, მისი ბრძანებით ადამიანებს იჭერდნენ, აპატიმრებდნენ, მონებად ჰყიდდნენ, სულთანს უგზავნიდნენ. ცხადია ლევან დადიანს ესმოდა კაზაკების ანტითურქული ბრძოლის მნიშვნელობა, მაგრამ ანგარიშგასაწევი იყო თურქთა რეაქცია.

ლევან დადიანის მზარდი როლის პირობებში იმერთა მეფე ალექსანდრე პირველი ფიქრობს კაზაკების მოწვევას სამეგრელოს მთავრის წინააღმდეგ (თ. ტივაძე, 1971: 70), თუმცა მისი სიკვდილის შემდეგ ეს იდეა მოიხსნა დღის წესრიგიდან.

ქართულ-უკრაინულმა ურთიერთობებმა ახალი შინაარსი შეიძინა ვახტანგ მეექვსის პოლიტიკური ემიგრაციის შემდეგ. იგი უპირატესად კულტურულ ხასიათს ატარებდა. ბევრმა ქართველმა თავისი ბედი უკრაინას დაუკავშირა. ამ ორი ხალხის კულტურათა დამაკავშირებელ ხიდად იქცა დავით გურამიშვილის პოეტური შემოქმედება. მე - 19 საუკუნიდან ეს ურთიერთობები კიდევ უფრო გაღრმავდა. კავკასია, რომელსაც ალექსანდრე პირველმა „თბილი ციმბირი“ უწოდა იმპერიისათვის მიუღებელი ელემენტების გადასახლების ადგილად იქცა (ნ. შალუტაშვილი, 1971:73). აღნიშნულის დასტურად დეკაბრისტების მაგალითიც კმარა. ბევრი უკრაინელი მონაწილეობდა რუსეთ-თურქეთისა და რუსეთ-ირანის ომებში. მაგ. **პეტრე კოტლიარევსკი** (დაიბადა 1782 წ) მონაწილეობდა დერბენტთან, ახალქალაქთან გამართულ ბრძოლებში. იგი ხელმძღვანელობდა ეგერთა ასეულს, მიენიჭა გენერლის სამხედრო ჩინი. გარდაიცვალა ყირიმში 1852 წ. კოტლიარევსკი კავკასიაში დიდი პოპულარობით სარგებლობდა (ნ. შალუტაშვილი, 1971:74).

ალექსანდრე ჭავჭავაძესთან ახლო ურთიერთობა ჰქონდა 1812 წ. ომის გმირს **ბ. კანდიბას**. 1826 წლისათვის იგი სათავეში უდგას თბილისის საარტილერიო გარნიზონს. მონაწილეობდა თურქმენ ჩაის ტრაქტატის შემუშავებაში ირან-რუსეთს შორის, სავარაუდოდ ესწრებოდა გრიბოედოვ-ჭავჭავაძის ქორწილსაც. შესაძლოა შეხვედროდა გრიბოედოვსაც. გარდაიცვალა 1829 წელს (ნ. შალუტაშვილი, 1971:75).

უკრაინელებთან კავშირი ჰქონდა **გრ. ორბელიანსაც**. იგი იცნობდა გენერალ **ვ. გურკოს**, **კ. პანჩენკოს**, **პ. კრაფჩენკოს**. 1832 წ. შეთქმულთა მონაწილეებს შორისაა უკრაინელი წარმოშობის დუშეთის უეზდის ისპრაფნიკი **დ. პაუშენკო**. იგი შეთქმულებს აწვდიდა ინფორმაციებს საერთაშორისო ვითარების შესახებ, აძლევდა რჩევებს, რეკომენდაციებს უწევდა ახალ წევრებს, მონაწილეობდა გეგმების განხილვაში (ნ. შალუტაშვილი, 1971:77).

უკრაინელებთან დაკავშირებული იყო **ნ. ბარათაშვილიც**. მასთან ერთად მსახურობდა **ი. იფჩენკო**. ბარათაშვილი ხვდებოდა მალესკოს, ფ. გავრი-

ლენკოს, რომელსაც ცოლად ჰყავდა ბარათაშვილის მეგობრის ლევან მელიქიშვილის და ეკატერინე (ნ. შალუტაშვილი, 1971:77). არაერთი უკრაინელი იყრიდა თავს **ალ. ჭავჭავაძის სახლში გამართულ ლიტერატურულ შეხვედრებზე**.

საქართველო-უკრაინის კულტურულ ურთიერთობებში მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა **ტარას შევჩენკომ**. იგი ორივე ხალხს მოუწოდებდა ერთობლივად ებრძოლათ ცარიზმის კოლონიური ინტერესების წინააღმდეგ. დიდ კობზარს 1911 წელს შეხვედრია ქართველი პოეტი **ა. წერეთელი**, რომელიც გაზეთ „ზაკავკაზიში“ გამოქვეყნებულ წერილში დეტალურად აღწერს პროფ. კოსტომაროვას ბინაში დიდ პოეტთან შეხვედრის პერიპეტიებს. მათი შეხვედრით ხაზი გაესვა თავისუფლების იდეის ერთიანობას. მათ ისაუბრეს ღამის სამ საათამდე. შევჩენკომ მოისმინა რა ქართველთა ისტორიული ბედის შესახებ, უთქვამს: „რა ბევრი გვაქვს საერთო ჩვენს ხალხებსო“. ერთმანეთს დავშორდით როგორც მეგობრები იმ იმედით, რომ კვლავ შევხვდებოდითო, წერს აკაკი, თუმცა შემდგომი შეხვედრა ვეღარ მოხერხდა (პაიჭაძე გ., 1971:101). მოგვიანებით, 1914 წ. 15 აპრილს თბილისში აღინიშნა ტარას შევჩენკოს 100 წლის იუბილე.

ნიშანდობლივია, რომ „დიდი კობზარის“ **ნაწარმოებთა პირველი მთარგმნელი - ქართველი ნიკომ ლომოური იყო**, რომელიც იმ დროს სწავლობდა კიევში. ნ. ლომოურმა 1877 წ. გადათარგმნა პოემა „ნაიმიკა“. ქართველი სტუდენტები აწყობდნენ შემოქმედებით საღამოებს, რომელთა „მნიშვნელობა შესამჩნევად გაიზარდა“. ქართული პრესა იუწყებოდა: „ქართულმა საღამოებმა მოიპოვეს სრული მოქალაქეობა რუსეთის ყველა საუნივერსიტეტო ქალაქში“.

ქართველ-უკრაინელთა მეგობრობაზე მეტყველებს ის გულითადი შეხვედრა, რომელიც აკაკის მოუწყეს 1898 წ. მთელი ხარკოვის თეატრი ესალმებოდა პოეტს. როცა აკაკი გარდაიცვალა - 1915 წ. 26 იანვარს, კიევის სტუდენტმა ახალგაზრდობამ საქართველოში გამოაგზავნა ტელეგრამა, რომელშიც აღნიშნული იყო აკაკის დედაწლი და უკრაინელთა წუხილი.

საქართველოსთან მჭიდროდ იყო დაკავშირებული ცნობილი უკრაინელი მწერლის **ლესია უკრაინკას** შემოქმედებითი მოღვაწეობა და ცხოვრებისეული გზა. 1905 -1907 წწ. რევოლუციის დღეებში იგი იმყოფებოდა საქართველოში და თანაუგრძნობდა ქართველებს (პაიჭაძე გ., kiev, 1971:105).

კულტურული ურთიერთობების განვითარებაში დიდი როლი ითამაშა **უკრაინის თეატრალური ჯგუფის გასტროლებმა**, რომელიც 1889 წლიდან რეგულარულად ტარდებოდა საქართველოში. დიდი წარმატებები ხვდა თეატრის უკრაინელ მსახიობებს, რეალისტური ხელოვნების ოსტატებს, საკუთრივ **ი. დრეისიგს, ტ. პრიაჟენკოვსკაიას** და სხვებს. მართალია შემადგენლობას „რუსულ ჯგუფს“ უწოდებდნენ, მაგრამ მათში ბევრი იყო უკრაინელი. უკრაინული თეატრის რეპერტუარი თანაარსებობდა გ. ერისთავის მიერ აღდგენილ თეატრთან (გაზ. „კავკაზი“, 1846, ნომერი 2).

ქართველებისა და უკრაინელების ურთიერთობებში დიდი როლი ითამაშეს **ქართველმა სტუდენტებმა**. ცარიზმი ყოველნაირად ებრძოდა განაპირა მხარეებში ყოველივე ეროვნულის გამოვლინებას, ენას, კულტურას, არ იძლეოდა ეროვნული უმაღლესი სასწავლებლების დაარსების შესაძლებლობას. ამიტომაც იყო, რომ სწავლას მოწყურებული ქართველი ახალგაზ-

რდები რუსეთში მიემგზავრებოდნენ. ბევრი ქართველი სტუდენტი სწავლობდა კიევში, ხარკოვში, ოდესაში. მათ შორის იყვნენ: **ი. გოგებაშვილი, ვ. პეტრიაშვილი, პ. მელიქიშვილი, შ. ჩიტაძე, ნ. ლომოური, კ. კეკელიძე, გ. ახვლედიანი.** რომლებიც აქტიურ მონაწილეობას იღებდნენ სტუდენტურ გამოსვლებში. ისინი არა მარტო მონაწილეობდნენ უკრაინის საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ ცხოვრებაში, არამედ უწევდნენ პოპულარიზაციას უკრაინულ კულტურას. ოდესაში ჩამოყალიბდა ქართული სათვისტომო, რომელშიც გაერთიანებული იყვნენ **იასონ მოსეშვილი, სიმონ ავალიანი** და სხვები.

ოდესის სახელმწიფო არქივთან გაფორმებული მემორანდუმის საფუძველზე **2013 წლის ნოემბერში აჭარის საარქივო სამმართველოში შემოტანილი იქნა დოკუმენტების ელექტრონული ვერსიები**, რომლებშიც მე-20 საუკუნის დასაწყისის ქართველ სტუდენტთა საქმიანობის შესახებ მეტად საინტერესო დოკუმენტებია წარმოდგენილი. მათ შორისაა სათვისტომოს წესდება. დოკუმენტების ერთი ნაწილი ეხება ფოთი-ბათუმის სარკინიგზო მაგისტრალზე შესრულებული სამუშაოს შესახებ ინფორმაციას. საქმეში წარმოდგენილია მასალები რომელიც შეეხება კავკასიის რკინიგზის ტექნიკური სამმართველოს მიერ გაცემულ მოწოდებებს, ამ სფეროში დასაქმებული პირების დახასიათებებს და სხვა საკითხებს. ერთ-ერთი დოკუმენტი ეხება შუამდგომლობას ლუკა ხუჭუასათვის სავაჭრო ფლოტის ხომალდების მართვის მოწმობის გაცემის თაობაზე. საუბარი არის ინჟინერ ედ. გარისის დამსახურებაზე აღნიშნული სამუშაოების შესრულების დროს, ასევე მისი და საგზაო ტექნიკოსის პეტუხოვის მიმოწერები (ასს ცსა, ფონდი ი-88, ანაწერი 1, საქმე №1-6).

დოკუმენტების მეორე ნაწილი ეხება რკინიგზისა და სარკინიგზო სადგურების მატერიალურ ტექნიკური აღჭურვილობის საკითხებს, განსაკუთრებული ყურადღება გამახვილებულია კავკასიის სარკინიგზო სადგურებზე სიგნალიზაციის დამონტაჟების საკითხებთან დაკავშირებით. აქვე ვხვდებით მიმოწერებს ვაჭრობისა და მრეწველობის სამინისტროსთან. საქმეშია ასევე მომსახურე პერსონალის სია (ასს ცსა, ფონდი ი-88, ანაწერი 1, საქმე №1-2).

ოდესის არქივიდან შემოტანილ დოკუმენტებში სხვა ბევრი საინტერესო ინფორმაციაცაა წარმოდგენილი. განსაკუთრებულ ყურადღებას იპყრობს ოდესაში მყოფი ქართველების საზოგადოება „საქართველო“-ს საქმიანობა. საქმეში წარმოდგენილია ამ ორგანიზაციის წესდება. რომელშიც ნათლად იკვეთება ამ ორგანიზაციის მიზნები და სამოქმედო პროგრამა (ასს ცსა, ფონდი ი-88, ანაწერი 1, საქმე №6).

საზოგადოებას „საქართველოს“, როგორც ერთ-ერთი სერიოზული ორგანიზაციის ხასიათზე მეტყველებს ის ფაქტი, რომ იგი აერთიანებდა მხოლოდ დამსახურებულ პირებს, განურჩევლად სქესისა და რელიგიური მრწამსისა (ასს ცსა, ფონდი ი-88, ანაწერი 1, საქმე №6).

საზოგადოების წევრად გახდომა შესაძლებელი იყო მინიმუმ 2 ადამიანის წერილობითი რეკომენდაციის საფუძველზე. განსაზღვრული იყო ორგანიზაციის საწევრო გადასახადის ოდენობაც (გაწევრიანების 5 რუბლის, ხოლო წლიური საწევრო შენატანი 3 რუბლის ოდენობით). ის პირი, ვინც ერთდროულად გადაიხდიდა 100 რუბლს, თავისუფლდებოდა ყოველწლიური გადასახადისაგან და ითვლებოდა საზოგადოების მუდმივ წევრად. გაწევრიანებისათვის წინასწარ გადახდილი თანხა ორგანიზაციაში მიღებაზე უარის

თქმის შემთხვევაში უკან უბრუნდებოდა შესაბამის პიროვნებას (ასს ცსა, ფონდი ი-88, ანაწერი 1, საქმე №6).

საზოგადოებას გააჩნდა თავისი ბლანკი და ბეჭედი, რომელზეც ამოტვიფრული იყო „ქართული საზოგადოება „საქართველო“ - „საქართველო“ ოდესაში“.

წარმოდგენილ დოკუმენტში განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს საზოგადოებას „საქართველო“-ს დამფუძნებელთა შესახებ ინფორმაციები. მათ შორის დასახელებული არიან: **პეტრე გიორგის ძე მედიქოვი, ევსევია ილარიონის ძე უშვერიძე, მიხეილ ნიკოლაის ძე ჯუღელი, იოველია გრიგორის ძე ქუთათელაძე, იასონ პავლეს ძე მოსეშვილი, სიმონ ლუკას ძე ავალიანი** (ასს ცსა, ფონდი ი-88, ანაწერი 1, საქმე №6).

სამწუხაროდ, ოდესის არქივიდან შემოტანილ დოკუმენტებში აღნიშნული პიროვნებების შესახებ სხვა ინფორმაცია არ მოიპოვება, მაგრამ ზემოთ განხილული წესდება ნათელ წარმოდგენას გვაძლევს ოდესის ქართული დიასპორის აქტიურ საზოგადოებრივ - კულტურული საქმიანობის შესახებ - ქართველთა ერთიანობისა და ქართულ-უკრაინული ურთიერთობის განმტკიცების თვალსაზრისით.

აქტიურ საზოგადოებრივ თუ პოლიტიკურ ცხოვრებას ეწეოდნენ საქართველოში მყოფი უკრაინელებიც. ამ თვალსაზრისით დიდი როლი შეასრულეს **„კირილესა და მეთოდეს საიდუმლო საზოგადოების“** წევრებმა, რომელიც აღმოცენდა და საქმიანობდა კიევში 1846-1847 წლებში. საზოგადოების განადგურების შემდეგ ზოგიერთი კირილე-მეთოდისტი ბედმა კავკასიაში გადმოისროლა. მათ საქართველოში გააგრძელეს სამეცნიერო-კულტურული და საზოგადოებრივი საქმიანობა (გ. სერგიენკო, 1971: 84-85). საქართველოში დიდხანს მასწავლებლობდა საიდუმლო საზოგადოების ერთ-ერთი წევრი და ხელმძღვანელი **ნიკოლოზ გულაკი**. მასთან იყო პოლონელი **ზაგორსკი ლეონარდო**. უკრაინელმა რევოლუციონერებმა საქართველოში მეორე სამშობლო აღმოაჩინეს.

გულაკი დაიბადა 1882 წ. პოლტავის გუბერნიის გულაკოვკაში. 1844 წ. დაამთავრა დერპტის უნივერსიტეტი. გამეფებული სქოლასტიკის მიუხედავად მან მიიღო ენციკლოპედიური განათლება. ფლობდა რამოდენიმე ენას. გულაკმა უნივერსიტეტიდან გარეთ გადმოიტანა რევოლუციური განწყობა (გ. სერგიენკო, 1971: 84-85). ის მოითხოვდა სლავების გაერთიანებას და რესპუბლიკური წყობის დამყარებას, უბრალო ხალხისათვის სკოლების დაარსებას და მათთვის წიგნების გამოცემას. გულაკი ხალხს განაწყობდა არსებული რეჟიმის წინააღმდეგ. საიდუმლო ორგანიზაციაში გულაკი ენერგიულად გამოხატავდა რადიკალურ აზრებს, მხარს უჭერდა რევოლუციას, მონაწილეობდა მთავარი იდეოლოგიური დოკუმენტის „უკრაინელი ხალხის ყოფის წიგნები“ (ღვთის კანონები) მომზადება-გავრცელებაში (გ. სერგიენკო, 1971:88). კირილე-მეთოდისტთა კრებებზე მონაწილეობდა პოლონელი სტუდენტი ლეონარდო ზაგორსკი. ჟანდარმერიამ აღმოაჩინა კირილე-მეთოდისტთა საზოგადოება. გულაკი დააპატიმრეს. მან არ გასცა თანამოაზრეები. სამწლიანი პატიმრობის შემდეგ გულაკი გააგზავნეს პერმში. გულაკმა სრული თავისუფლება მხოლოდ 12 წლის შემდეგ მიიღო. მიიღო. 1859 წ. იგი გადავიდა ოდესაში, 1863 წლიდან კი კავკასიაშია. 36 წელი იცხოვრა საქართველოსა და აზერბაიჯანში. გულაკი გარდაიცვალა 1899 წ. სამეცნიერ-

რო შრომებით მან კავკასიოლოგებს დიდი საქმე გაუკეთა. მან შეისწავლა ქართული ენა, კულტურა, ლიტერატურა და იქცა ქართული კულტურის ცნობილ მეკლევარად (გ. სერგიენკო, 1971: 91). მას ეკუთვნის საინტერესო გამოკვლევა „ინდოევროპულ ენებში ქართული ენის ადგილის შესახებ“, სადაც გამოთქვა ახალი შეხედულებები ამ საკითხზე (გ. სერგიენკო, 1971: 93). მისი მოღვაწეობა შესაბამისად შეაფასეს აკაკიმ და ილიამ, ასევე ი. გოგებაშვილმა. მნიშვნელოვანია აგრეთვე მისი პედაგოგიური მოღვაწეობა ქუთაისში (გ. სერგიენკო, 1971: 95).

ქართველებსა და უკრაინელებს აერთიანებთ საბრძოლო თანამეგობრობის უნიკალური მაგალითები. ამ თვალსაზრისით საინტერესოა მეორე მსოფლიო ომში ამ ორი ხალხის წარმომადგენელთა ერთობლივი ბრძოლა ფაშიზმის ასალგაშვად. ქართველები მეორე მსოფლიო ომის პერიოდში აქტიურად მონაწილეობდნენ უკრაინის გათავისუფლებისათვის ბრძოლაში როგორც ხმელეთზე, ასევე ზღვასა და ჰაერში. გმირობის და საბრძოლო ხელოვნების მაგალითები აჩვენებს ქართველმა მფრინავებმა და საჰაერო სამხედრო ქვედანაყოფების ხელმძღვანელებმა: ჭიჭიკო ბენდელიანმა, ა. დაცანიძემ, შ. ძამაშვილმა, გ. ჯაბადარმა, გ. ინასარიძემ, შ. ლებანიძემ, დ. თავაძემ, ა. წურწუშიამ. უკრაინის დედაქალაქის ცის ერთ-ერთი მთავარი დამცველი იყო ჭ. ბენდელიანი, რომელსაც 1943 წ. 24 აგვისტოს მიენიჭა სსრკ გმირის წოდება.

სასაზღვრო და თავდაცვით ბრძოლებში თავი გამოიჩინეს: გენ-მაიორმა პ. აბრამიძემ (მსროლელი დივიზიის მეთაური), პოლკოვნიკმა შ. გოგოლიშვილმა, პოდპოლკოვნიკმა გ. ქირიამ, საკავალერიო პოლკის მეთაურმა ა. ინაურმა, საარტილერიო პოლკის მეთაურმა ა. გიორგობიანმა, დივიზიის კომისარმა ნ. კალაძემ, დივიზიის პოლიტგანყოფილების უფროსმა გ. ციკოლიამ, პოლკის შტაბის უფროსმა გ. ოგანეზაშვილმა, ესკადრონის ხელმძღვანელმა ა. ძიმისტარიშვილმა, ასევე ოფიცრებმა: ი. ადავაძემ, ა. ბობოხიძემ, ლილი ვასაძემ, ს. ვაშაკიძემ, ი. გაბუნია, შ. ზარიძემ, ა. ქამუშაძემ, ა. კობახიძემ, გ. ლაბაძემ, გ. მაკარიძემ, მ. ნაცვლიშვილმა, კ. ჭანტურიამ, სერჟანტებმა და ჯარისკაცებმა: ნ. ბუაძემ, ა. ბერელიძემ, ბ. ჯიქიმა, კ. კრავიშვილმა, მ. ესართიამ, ი. ციციშვილმა, გ. იახტაშვილმა და სხვებმა (პაიჭაძე გ., 1971:105-106)

ოდესის თავდაცვით ბრძოლებში გმირობის მაგალითები აჩვენებს: პოლკმურშაკმა ი. ურუშაძე, მაიორმა გ. გამილაგდაშვილმა, კ. არზიანმა, დ. ვარდანაშვილმა, ა. ქათამაძემ, ი. კლდიაშვილმა, დ. ლაბაძემ, ა. მეტრეველმა, ი. მჭედლიძემ, დ. ფირცხალავამ, ა. თალაკვაძემ, გ. ხატიაშვილმა, შ. ხოჯანაშვილმა, ა. ჩხაიძემ, ზემდეგებმა: ი. დლონტმა, გ. ფადავამ, მ. ფორჩხიძემ, კ. კოხრეიძემ . უფროსმა მატროსებმა და მატროსებმა: მ. ბაქრაძემ, ბ. პატარიძემ, პ. უკლებამ. გ. ქირიამ, ბ. სირაძემ.

უკრაინის სხვადასხვა ფრონტებზე მეტბრძოლ ქართველებთან ერთად მრავლად იყვნენ საქართველოდან წარგზავნილი პარტიზანებიც: დ. ბაქრაძე (საბჭოთა კავშირის გმირი), პ. გვალია, გ. ტალახაძე და მრავალი სხვა.

უკრაინელებისა და ქართველების ურთიერთობის ნათელი მაგალითია ამ ორი ხალხის წარმომადგენელთა მეგობრული თანაცხოვრება როგორც უკრაინაში, ისე საქართველოში. უკრაინელები საქართველოს ტერიტორიაზე ჩნდებიან მე-19 ს. პირველ ნახევარში. ქართლ-კახეთის სამეფოს დაპყრობის შემდეგ (1801 წლიდან) საქართველოში დისლოცირებული იმპერიის

სამხედრო ნაწილებში მსახურობდნენ უკრაინელებიც. ბევრი სამსახურის შემდეგ საცხოვრებლად საქართველოში რჩებოდა. ასეთი დასახლებები გაჩნდა აღმოსავლეთ საქართველოში (გომბორში, მანგლისში და სხვაგან), სადაც რუსებთან ერთად იყვნენ უკრაინელებიც. თუმცა ეს დასახლებები არ იყო ხალხმრავალი და დიდხანს ვერ იარსება (ვ. ჯაოშვილი, 1971:188).

პირველი უკრაინელები, რომლებიც საქართველოში დასახლდნენ, იყვნენ ადმინისტრაციული დაწესებულებებისა და ჯარის მოსამსახურეები. ისინი დროებითი მაცხოვრებლები იყვნენ, თუმცა მცირე ნაწილი ადგილზე რჩებოდა და პირველი ნაკადისაგან განსხვავებით ქალაქში სახლდებოდა. მე-19 ს. მეორე ნახევარში საქართველოში განვითარებული მოვლენების, კერძოდ მკვიდრი მოსახლეობის აყრა-გადასახლების (მუჰაჯირობა) შედეგად გაჩნდა თავისუფალი მიწები. **შესაბამისად გაჩნდა რუსულ-უკრაინული, სომხური და ბერძნული სოფლები.** კაპიტალიზმის განვითარება კიდევ უფრო უწყობდა ხელს ამ პროცესებს, განსაკუთრებით სამრეწველო ქალაქებში: ბათუმში და ფოთში (ვ. ჯაოშვილი, 1971:188).

რუსეთის იმპერიის პირველი საყოველთაო აღწერის მიხედვით - 1897 წლისათვის საქართველოში ცხოვრობდა 8500 უკრაინელი. მათგან 64,4 პროცენტი ქალაქად, 35,6 პროცენტი სოფლად. გასათვალისწინებელია, რომ 1897 წ. აღწერაში ეროვნულობას მიკუთვნებულნი არიან მშობლიური ენის მიხედვით. 8500 კაცი მშობლიურად თვლიდა უკრაინულს, თუმცა სავარაუდოებელია, რომ უკრაინელთა ნაწილი რუსულსაც თვლიდა მშობლიურ ენად (ვ. ჯაოშვილი, 1971:188).

უკრაინელთა შემოსვლა გრძელდებოდა მე-20 საუკუნეშიც, მაგრამ პირველი მსოფლიო ომის პერიოდში მათმა გარკვეულმა ნაწილმა დატოვა საქართველო. 1926 წლისათვის საქართველოში ცხოვრობდა 14 356 უკრაინელი (ვ. ჯაოშვილი, 1971:188). უნდა ვივარაუდოთ, რომ უკრაინელთა სტიქიური შემოსვლა შემდგომ პერიოდშიც გრძელდებოდა, თუმცა შენელებული ტემპებით

1927 წლიდან იწყება უკრაინელთა შემოსახლების ახალი ეტაპი. 1926 წლიდან 1939 წლამდე საქართველოში უკრაინელთა რაოდენობა გაიზარდა 3,2-ჯერ და მიაღწია 46 ათასს (ვ. ჯაოშვილი, 1971:188-189). უკრაინელი მოსახლეობის ზრდას განაპირობებდა მრეწველობის განვითარება. ახალმა სამრეწველო ობიექტებმა მოიზიდა კვალიფიციური სპეციალისტები სხვადასხვა ქვეყნიებიდან. მნიშვნელოვანი იყო საქართველოში სასოფლო-სამეურნეო წარმოების, სუბტროპიკული მიმართულების ახალი მეურნეობების შექმნა.

უკრაინელთა შემოსვლის შემდგომი ეტაპი მეორე მსოფლიო ომს, ფაშისტების მიერ უკრაინის ოკუპაციას უკავშირდება. ომის შემდეგ მათი ნაწილი უკან დაბრუნდა, ნაწილი კი დარჩა, თუმცა ისინი არავის აღურიცხავს (ვ. ჯაოშვილი, 1971:190). 1959 წ. უკრაინელთა რაოდენობა 1939 წელთან შედარებით გაიზარდა 13,5 პროცენტით (ვ. ჯაოშვილი, 1971:191).

აღსანიშნავია, რომ საქართველოში მცხოვრებ რუსებს შორის ბევრი უკრაინული წარმომავლობისაა. ეს განსაკუთრებით ითქმის ჩრდილო კავკასიიდან გადმოსახლებულებზე. განსაკუთრებით ბევრი ჩამოსახლდა ყუბანიდან 30-იან წწ. ამასთან საქართველოში მიმდინარეობდა უკრაინელთა ასიმილაცია-გათქვეფა არა ქართველებში, არამედ რუსებში. 1959 წ. აღწერის

მიხედვით საქართველოში მცხოვრებ უკრაინელთა 43 პროცენტი მშობლიურ ენად რუსულს ასახელებს. მნიშვნელოვანია რუსულ-უკრაინული, ასევე უკრაინულ-ქართული შერეული ქორწილებიც (ვ. ჯაოშვილი, 1971:192).

უკრაინელები ცხოვრობენ აჭარაშიც. ბოლო პერიოდში განვითარებული მოვლენების შედეგად უკრაინელების (ისევე როგორც სხვა ეთნიკური ჯგუფების, მათ შორის ქართველების) რაოდენობა შემცირდა მთელ საქართველოში, მათ შორის აჭარაშიც. 2002 წლის აღწერის მიხედვით აჭარაში უკრაინელთა რაოდენობა შემცირდა 1056 კაცამდე. მათგან **ქალაქ ბათუმში ცხოვრობს 770 უკრაინელი** (საქართველოს მოსახლეობის პირველი საყოველთაო აღწერის შედეგები, ტ. 1, თბ. 2003). უკრაინელები აქტიურად მონაწილეობენ საქართველოს საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ ცხოვრებაში და აგრძელებენ ძმური თანამშრომლობისა და მეგობრობის იმ ტრადიციებს, რომლებსაც საფუძველი ჩვენმა წინაპრებმა ჩაუყარეს.

გამოყენებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. ასს ცსა, ფონდი რ-59, ანაწერი 1, საქმეები: № 63; № 87; № 88; № 90; № 96; №97;
2. ასს ცსა, ფონდი ი-88, ანაწერი 1, საქმე №1-6;
3. ნაკაშიძე ნ., საქ-ო-რუსეთის პოლიტიკური ურთიერთობა მე-17 ს. პირველ ნახევარში, თბ. 1968;
4. პაიჭაძე გ., ქართველი და უკრაინელი ხალხის მეგობრობის ისტორიული ფესვები (რუსულად). Из Истории Украинско-Грузинских связей. Киев, 1971;
5. სერგიენკო გ., კირილე მეთოდისტების მოღვაწეობა საქართველოში მე-19 ს. 60-80-იან წლებში. Из Истории Украинско-Грузинских связей. Киев, 1971;
6. საქართველოს მოსახლეობის პირველი საყოველთაო აღწერის შედეგები, ტ.1, თბ. 2003;
7. ტივაძე თ., დას. საქ-ს მოსახლეობის და დონის და ზაპოროჟიეს კაზაკების ურთიერთობა მე-17 ს-ში (რუსულად). Из Истории Украинско-Грузинских связей. Киев, 1971;
8. შალუტაშვილი ნ., საქ-ო-უკრაინის კულტურული კავსირები მე-19 ს. პირველ ნახევარში (რუს. ენაზე). Из Истории Украинско-Грузинских связей. Киев, 1971;
9. ცინცაძე ი., უკრაინისა და საქართველოს ურთიერთობის ისტორიიდან, თბ. 1954;
10. ჯაოშვილი ვ., უკრაინელების განსახლება საქართველოს სსრ ტერიტორიაზე (რუსულად). Из Истории Украинско-Грузинских связей. Киев, 19719;

პერიოდული პრესა:

1. გაზ. „კავკაზი“, 1846, ნომერი 2;
2. გაზ. „ივერია“, 1879, ნომერი 3, მარტი;

Nato Kikava

Zaza Burkadze

Some issues of Georgia-Ukraine relationships

(According to the documents protected in Archives Administration)

Summary

Georgia-Ukrainian cultural-historical and military-political relationships have a long history. Still in the era of feudal relations between Georgia and Kiev formed relationships. The religious community has contributed to the ideological unity of interests. In article, based on rich literal and archival data are analyzed important issues of these two country's cultural and scientific relations.

МОЛЧАНИЕ ЖЕНЩИН И КУЛЬТУРА «ИЗБЕГАНИЯ» НА СЕВЕРНОМ КАВКАЗЕ МОЛЧАНИЕ ЖЕНЩИН НА СЕВЕРНОМ КАВКАЗЕ: ТРАДИЦИИ И СОВРЕМЕННОСТЬ.

До середины XX века, а частично и в настоящее время, у всех горских и кочевых народов Северного Кавказа существовал обычай избегания, по которому невестка, приходя в семью мужа, не имела права разговаривать со старшими родственниками. Особенно строго соблюдалось молчание женщины в отношении старших братьев мужа. Происхождение этого обычая уходит корнями в древность, когда материнский род уступал место отцовскому, и женщина, приходя в чужой род, подвергалась дискриминации.

Обычай избегания отмечали в своих произведениях путешественники, посещавшие Кавказ в XVII-XVIII вв. По сообщениям католического монаха д'Асколи, бывшего на Кавказе в первой половине XVII в., образ жизни замужней женщины значительно отличался от того, какой она вела до выхода замуж. Вступивши в брак, она долгое время даже не показывалась родственникам. Потом молодую женщину принимали в дом и дарили подарки, но ей не разрешено было говорить. Только спустя еще год она приобретала это право (д'Асколи Е.Д. 1974:65).

Академик П.С. Паллас, посетивший Кавказ в конце XVIII в., писал: «Молодые люди обоих полов вольны встречаться и принимать участие в забавах; женщины не застенчивы, не скромны; при сватовстве черкесы придают большое значение званию;... Когда сын или дочь женится, они не осмеливаются являться первый год перед своим отцом или матерью до рождения ребенка. Муж посещает свою молодую жену долгое время только тайком, влезая в окно ее комнаты. Он никогда не присутствует, когда она принимает гостей; он не любит, когда ему говорят о ней и о детях и считается даже оскорбительным, когда у него спрашивают о здоровье жены» [Паллас П.С., 1803:221-222].

Интересно, что путешественники XVI – XVIII вв., хотя и упоминают обычай избегания, описывают даже с некоторым удивлением свободное поведение кавказских женщин. Подчеркивает не особенную стеснительность девушек в отношении к иностранцам Э.Д. д'Асколи. По его словам, дочери хозяина, даже самые благородные, не только не прятались от гостя, но целовали ему руки и заботились о чистке его платья. До замужества девушкам разрешалось бывать на обедах и всяких празднествах (д'Асколи Э.Д. 1974:64)

Немецкий ученый А. Олеарий, побывавший на Кавказе в первой половине XVII века, отмечает у кавказских женщин «нахальное выражение лица, которое приписывается древним амазонкам». Олеарий пишет, что они были жадны и бойки, выпрашивая подарки. Описывает, как девушки выходили навстречу незнакомцам, махали, приглашали в дом. Автор подчеркивает, что они не стеснялись, когда кто-то, трогая и осматривая их украшения, свисавшие с шеи ниже грудей, касался рукой голого тела. Им свободно разрешалось беседовать с гостями и оставаться с ними наедине, но, тем не менее, жены оставались верны своим мужьям (Олеарий А. 1906:83-84). Многие путешественники XVII-XVIII вв. отмечают, что женщина осознавала полное доверие со стороны своего мужа и хранила ему верность.

Очень либеральными кажутся путешественникам также супружеские отношения горцев XVII и XVIII столетий: если муж застал свою жену с любовником, он выходил, ничего не говоря, и никогда не упоминал об этом. Жена поступала точно так же. Если муж первым жаловался на свою жену местному правителю, ее продавали и давали мужу новую. То же случалось и с мужем, если то жена приходила жаловаться первой. [Таверне Ж.Б. 1718:81]. Исследователь нарративных источников по истории Кавказа И.М.Кула, считает, что с сегодняшней точки зрения эти правила свидетельствуют о равноправии мужчин и женщин в черкесском обществе в этот период. Для сравнения она указывает, что в XIX в. по адатам (обычному праву) горцев муж, застающий жену с любовником, имел право убить обоих на месте безнаказанно. (Кула И.М.. 2014:106).

Распространение среди народов Кавказа ислама с его требованиями соблюдения скромности и застенчивости женщинами дало новый импульс бытованию обычаев избегания и молчания женщин. Молчание женщины начиналось после того, как она была засватана. Разговорный запрет у народов Дагестана назывался «держат язык».

При необходимости, невестка передавала сообщение или просьбу свекрови через кого-либо из детей. В строгих семьях это ограничение длилось всю жизнь, в других – невестке разрешали говорить с родителями мужа после рождения ребенка. Сначала невестка начинала говорить со свекровью, много позже – со свекром. У многих народов (например, кумыков) разрешение невестке говорить происходило в торжественной обстановке и сопровождалось обменом подарками.

У народов Дагестана происходили специальные обряды снятия запретов. Женщины приходили в дом невесты и по очереди обнимали ее. Старшая из родственниц жениха первой заговаривала с невестой и просила ее принести воды. Получив пиалу с водой, гостя спрашивала невесту: «пить мне?». Невеста молчала, вопрос трижды повторялся, и только потом невеста отвечала: «пей». Выпив, пожилая женщина произносила ритуальную фразу, желая невесте, чтобы та была так уважаема, как нужна людям вода, и желала рождения сына. После чего невесте давали деньги и надевали кольцо.

Запреты и избегания не прекращались и после окончания свадебной церемонии. Первые месяцы после женитьбы муж старался приходить в комнату молодой жены тайком, незамеченным. У некоторых народов молодую жену первое время селили в доме родственников, и муж влезал к ней тайком в окно, стараясь уйти до рассвета. У ингушей, например, после появления детей жена с детьми располагалась в хозяйской половине дома, а муж - в отдельной комнате или в кунацкой. Эти обычаи со временем упрощались, но не исчезали полностью.

Между мужем и женой сохранялось ограничение в общении, они не имели права разговаривать в присутствии старших родственников, а также обращаться друг к другу по имени. Избегание проявлялось и в том, что мужу и жене не полагалось находиться в одном помещении дома, беседовать, есть за одним столом, оставаться наедине. Известный этнограф В.Ф. Миллер писал в XIX веке об осетинах: «муж часто сильно любит жену, но вместе с тем считает позором, если его застанут с ней наедине, и при посторонних, встречаясь с женой, не решается с ней заговорить». Супруги при посторонних не могли называть друг друга «мужем» и «женой» или по имени. При необходимости как-то назвать друг друга говорили «он», «она», «хозяин», «живущая в доме», «ваша мать», «ваша сноха» и т.п. Если необходимо было окликнуть супругу, муж кричал: «ей!»

Многие офицеры Кавказской армии оставили нам интересные описания обычаев и быта горцев XIX в., эти свидетельства современников весьма ценны, так как горцы не имели письменности и соответственно письменной истории. К.Ф. Сталь, служивший на Кавказе в середине XIX в. писал об обычаях черкесов : «Молодой муж не позволяет себе видеть жену днем, а непременно ночью и то украдкой. Видеть жену днем, входить к ней в саклю и разговаривать с ней в присутствии других может себе позволить пожилой простолюдин, а князь и дворянин – никогда». (Сталь К., 2011:119). «Даже мужу считается неприличным быть днем с женой, обыкновенно только вечером он входит к ней»,- вторит ему генерал Д.Анучин (Анучин Д., 2011:195)

Избегание существовало и между мужем и родителями его жены, а отдельные элементы этого обычая распространялись на родителей и детей. Так, горский мужчина не мог брать на руки своих маленьких детей, играть с ними, так как это считалось не мужским делом. Отчасти этот обычай можно объяснить тем, что мужчина всегда должен был быть готов обнажить оружие и встать на защиту семьи. Многие обычаи горцев возникли в условиях военизированного быта, когда до присоединения к России война «всех против всех» была обычным состоянием.

Замечательный осетинский поэт и художник второй половины XIX в. К.Хетагуров писал: «Только в самом интимном кругу (жены и детей) или с глазу на глаз позволительно отцу дать волю своим чувствам и понынчить, приласкать детей. Если осетина-отца в прежние времена случайно заставляли с ребенком на руках, то он не задумывался бросить малютку куда попало... Я не помню, чтобы отец назвал меня когда-нибудь по имени. Говоря обо мне, он всегда выражался так: где наш сын? Не видел ли кто нашего мальчика?» Хетагуров К. Л.,1960:339-340).

Обычаи избегания не являются уникальными кавказскими обычаями, они известны у народов Севера и других регионов. Однако их длительное, до настоящего времени существование позволяет говорить о том, что эти древние правила поведения встроились в новую действительность, продолжая существовать и в 19, и в 20 веке, несмотря на изменения общественного строя. Это позволяет сделать вывод о том, что функции этих обычаев менялись, несмотря на сохранение старой древней формы. Горские семьи жили очень скученно, часто вся большая семья находилась в одном помещении, особенно зимой, поэтому женское молчание предотвращало семейные ссоры. Обычай избегания, который ограничивал общение между родственниками мужа и жены, старшими и младшими, помогал не допускать ссор и конфликтов в семье. И эти обычаи помогали сохранить стабильность и порядок в горском социуме.

Поддерживался обычай избегания калымным браком, когда за невесту платили ее родителям выкуп, и она становилась, фактически, собственностью семьи мужа. Горянка вела замкнутый образ жизни: она не участвовала в полевых работах, ограничиваясь только работой по дому, не принимала никакого участия в общественных делах селения, даже в плане обсуждения.

Даже в начале XX в. по адатам – обычному праву горцев - женщина не являлась дееспособной и правоспособной, то есть не могла иметь собственность, заключать сделки, вести торговлю и т.п. Даже в суде женщина не могла выступить в качестве свидетеля, исключение составляли лишь дела, касающиеся чести женщины, случаев насилия над ней. Однако в этом случае свидетельство женщины должен был подтвердить мужчина. В начале XX в. условия жизни меняются даже в горных аулах, но обычаи избегания и женского молчания продолжают строго соблюдаться.

Женщина не могла самостоятельно посетить торговую лавку, обратиться к врачу, так как все эти действия подразумевали ее разговор со старшими мужчинами. В конце XIX – начале XX вв. у некоторых народов Северного Кавказа широкое распространение получил сифилис, распространявшийся бытовым путем. Это было связано не только с низким уровнем гигиены, но и с молчанием женщин, которые скрывали болезнь, стеснялись обратиться к врачу.

Этот обычай мешал социализации женщин в период начавшейся модернизации общества в 20-е гг. XX в. Женщины не могли пойти в магазин, поступить в учебное заведение, заниматься трудом вне дома, выступить на собрании и т.п. Все эти действия противоречили традиционной горской культуре и этикету поведения. Поэтому советские органы власти организовали широкомасштабную кампанию по «раскрепощению горянки», привлечению ее к общественной деятельности, образованию, культурной жизни. В магазинах, открытых в аулах, стали определять «женские» и «мужские» часы, чтобы женщины не сталкивались с чужими мужчинами в общественном месте. Стали организовываться специальные женские артели. Русские врачи, приезжавшие в аулы, стали учить национальные языки, чтобы женщины, которые в большинстве не знали русского, могли посетить врача без переводчика, в качестве которых обычно выступали мужчины. В театрах и клубах организовывали постановки «Суд над горянкой», где обсуждали доводы «за» и «против» новых веяний в общественной жизни, в частности приобщения горянок к общественному труду.

Серьезной проблемой для включения женщин в общественную жизнь стало отсутствие у них теплой одежды. Традиционный женский костюм народов Кавказа не предусматривал теплой верхней одежды. Зимой женщина могла выйти из дома только во двор или за водой, накинув несколько шалей и платков. Правда, у княгинь бытовали платья, подбитые беличьим мехом, но это было исключением. В таких условиях о том, чтобы пойти на работу или на собрание, не могло быть и речи. Советские власти выделили солидную сумму денег на проведение в 20-е гг. XX в. кампании «Пальто – горянке». Вначале женщинам из бедных семей выдавали готовые пальто, но мужчины их отбирали и носили сами, тем более, что эти пальто не соответствовали эстетическим вкусам горских женщин. Советских и партийных работников обязали купить свои женам пальто. Потом стали выдавать ткань для самостоятельного пошива. Постепенно горские женщины стали приобщаться к работе вне дома и общественной жизни.

Такая политика дала свои плоды, однако обычай избегания не изжит окончательно до сих пор. Муж с женой не сидят вместе за столом в присутствии гостей, многие отцы не берут на руки детей, женихов и невест по-прежнему подыскивают родители.

Интересно отношение к этим обычаям в современной действительности. Так, по мнению исследователя С.Ш.Гаджиевой, «обычаи избегания осознавались и истолковывались как выражение уважения друг к другу» (Гаджиева С.Ш., 1985:170). На молодежном сайте «Кавказ гостеприимный» в комментариях к статье о народных обычаях анонимный автор пишет: «Все эти традиции и неписанные законы очень полезны. И примечательно, что кавказцы соблюдают их и в наши дни». (<http://interkavkaz.info/703-> (15.08.2013))

Однако если обычаи избегания и молчания женщин все же постепенно исчезают, то насилие в отношении кавказских женщин до сих пор является «территорией молчания». Многие насильственные преступления против женщин и в

современном обществе рассматриваются как часть национальных обычаев. Это, прежде всего, похищение женщин с целью принуждения к замужеству. На Кавказе брак «уводом» был одной из традиционных форм заключения брачных союзов. Причем адаты различали кражу невесты с согласия родителей (что делалось для уменьшения свадебных расходов) и без такого согласия. В последнем случае похитителей преследовали братья девушки, и даже могла возникнуть кровная месть. Поскольку у девушки согласия на брак родители не спрашивали никогда, то в случае кражи невесты отношения выяснялись между семьями и, как правило, урегулировались с помощью уплаты калыма и возможного штрафа.

Советская власть вела борьбу с этой традицией. В Уголовном кодексе РСФСР была статья, предусматривающая наказание за «преступления, составляющие пережитки местных обычаев», в перечень которых входило и принуждение к браку. В современном УК России этой статьи нет, но Россия присоединилась к международной «Конвенции о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин», 2 статья которой обязывает государство принимать меры для изменения обычаев и практик, которые представляют собой дискриминацию в отношении женщин. Статья 5 Конвенции обязывает государство также принимать меры с целью изменения социальных и культурных моделей поведения мужчин и женщин для искоренения предрассудков и упразднения обычаев, основанных на идее превосходства одного из полов. Статья 16 декларирует необходимость соблюдения права на свободный выбор супруга. Таким образом, правовые основы борьбы против дискриминации женщин имеются, отсутствует желание местных органов власти защищать женщин в подобных случаях.

Мотивы похищения невест на Кавказе разные, но, как правило, так поступают юноши, уверенные, что при официальном сватовстве они получают отказ. Лишь в редких случаях девушка настаивает на возвращении домой, обычно она мирится со своей участью под уговорами старших, в том числе и ее родителей, убеждающих дочь, что теперь она опозорена и не имеет больше шансов выйти замуж. По данным Национальной независимой комиссии по правам женщин и насилию в отношении женщин похищенных невест в Северо-Кавказском регионе тысячи, и местные жители заявляют, что половина всех браков начинается с похищения. Если на Западном Кавказе похищения являются, как правило, инсценировками, то в Ингушетии, Чечне и Дагестане они носят насильственный характер. Только в Дагестане за 2008 г. официально было зарегистрировано 180 случаев похищений. В этих республиках похищение женщин не считается преступлением, родственники редко обращаются в правоохранительные органы. (Территория молчания: права женщин и проблема насилия в отношении женщин в России. М., 2009:151).

Еще одно преступление против женщин, которое встречается в кавказском регионе – убийство чести. Девушку, которую семья считает опозоренной, могут убить ее братья или отец. Семья покрывает такое преступление, выдают подобные случаи за самоубийство. Известным фактом стал расстрел из автоматов в Чечне 6 молодых женщин, стоявших у дороги. Преступники, таким образом, боролись за нравственность, уничтожая женщин аморального поведения.

Характерно, что опрос общественного мнения показывает, что именно молодые люди не осуждают такие преступления, объясняя их любовью к детям и ответственностью за них. «Убивают только те, кто очень сильно любит свою дочь, чтобы она в будущем не совершила еще больше грехов» (Руслан, 32 г., Дагестан).

«Отец имеет полное право на свою дочь. Он имеет право и убить за порочность или за то, что она не девственница» (Абдулкамид, 26 лет, Ингушетия).

Таким образом, права человека на Северном Кавказе нередко вступают в противоречие с требованиями национальных традиций. Терпимость в этнических сообществах по отношению к определенным обычаям ставит национальную культуру выше жизни и достоинства женщин, что недопустимо в современном обществе.

Литература:

1. Анучин Д., Очерк горских народов Правого крыла Кавказской линии. // Кавказ. Вып. VIII. Племена, нравы, язык. Нальчик, Изд. М.и В.Котляровых. 2011;
2. Гаджиева С.Ш.. Семья и брак у народов Дагестана в XIX – начале XX в. М., «Наука», 1985;
3. д'Асколи Е.Д. Описание Черного моря и Татарии (1634), // Адыги, балкарцы и карачаевцы в известиях европейских авторов XIII-XIX вв. Сост. В.К. Гарданова. Нальчик, 1974;
4. Кула И.М.. Европейские нарративные источники XVII в. о «женском пространстве» в культуре народов Северного Кавказа //Из истории культуры народов Северного Кавказа. Вып.6. Ставрополь, 2014;
5. Паллас П.С. Заметки о путешествиях в южные наместничества Российского государства в 1793 и 1794 гг. Т. I. Лейпциг, 1803. Перевод с немецкого Е.С. Зевакина;
6. Сталь К. Этнографический очерк черкесского народа, //Кавказ. Вып. VIII. Племена, нравы, язык. Нальчик, Изд. М.и В.Котляровых. 2011;
7. Таверне Ж.Б. Таверне Ж.Б. Шесть путешествий в Турцию, Персию и Индию в течение сорока лет... Т. I. Гаага, 1718;
8. Территория молчания: права женщин и проблема насилия в отношении женщин в России. М., 2009;
9. Хетагуров К. Л. Особа // Собрание сочинений в 5-ти томах. М., 1960. Т.4.
10. <http://interkavkaz.info/703>

ტატიანა ნევსკაია

ქალების „დუმილი“ ჩრდილო კავკასიაში: ტრადიცია და თანამედროვეობა რეზიუმე

მე-20 საუკუნის შუახანებამდე ჩრდილო კავკასიის მთის და მთბარე მოსახლეობაში შემონახული იყო განრიდების ჩვეულება, რომელიც ხშირად თანამედროვე პირობებშიც პოულობს ასახვას. ამ ჩვეულების მიხედვით ქმრის ოჯახში შესული რძლის უფლებები შეზღუდული იყო. განსაკუთრებით მკაცრად იყო დაცული განრიდების ჩვეულება. სტატიაში საუბარია სწორედ ამ ტრადიციის არსისა და შემონახულობის საკითხებზე.

КОНЦЕПТ «ЦАР» В БОЛГАРСКОЙ ЯЗЫКОВОЙ КАРТИНЕ МИРА

Актуальность нашего исследования обусловлена антропоцентризмом современной лингвистики, в числе проблем которой изучение представлений о человеке является актуальным и перспективным. В числе таких представлений о человеке мы видим концепты, представляющие титулы, звания, профессии и проч., в том числе концепт «царь».

До конца XIX и первой половины XX века это была одна из ключевых констант болгарской культуры. Подтверждением этому служит словарная статья, в которой дается определение понятия «царь»: «1. Титла на монарх в България и Русия в миналото. 2. Владетел, койтоиматакава титла» [1, с. 988].

Цель нашего исследования в описании данного концепта в системе образных парадигм.

Поставленная цель предусматривает решение следующих задач: построение структуры концепта «царь»; определение способов его актуализации; определение образных парадигм, в которых концепт приобретает определенные признаки и оценки.

Источником фактического материала пьеса Д.Войникова «Райна княгиня» [2].

Известно, что концепт является многомерным образованием с ядром и периферией. Компоненты ядерной части определяются согласно словарного определения, из которого выходит, что в ядро входят следующие составляющие: титул, монарх, властелин, территория.

Как видим, семантика слова «царь» не имеет в своей структуре оценочных составляющих. А между тем, как справедливо утверждает В.И.Карасик, в концепте объединяются три взаимосвязанных компонента: образ, понятие, оценка [3, с. 17].

В исследуемом драматическом произведении более 100 контекстов, репрезентирующих концепт «царь». Исходя из поставленной цели данные контексты были классифицированы по образным парадигмам: «царь – титул», «царь – отец», «царь – религия», «царь – жертва», «царь – артефакт».

Доминирует парадигма «царь – титул». Ее анализ с точки зрения аксиологического потенциала показывает преимущество положительной оценки, что объясняется обычаями эпохи, изображенной в пьесе: «*Нека ми бъде позволено, добрий ми царю... по-добре да премълчаега. (Цалувамуманцията)*» [2]. – «*Твое величество познава добре приятелството*» [2]. – «*исветлостта ти стемяобсипали с добрини*» [2]. – «*Честитий господарю, вести приех от тайнийнашъветниквъв Византия*» [2].

Мелиоративную оценку также имеет парадигма «царь – отец»: «*Святата воля царева и бащина*» [2]. – «*Мой тейко, мой отче, не мя предавай на хора, предай мя на бога. Той щемяпомилва*» [2]. – «*Той е, светлийкняже, образът на царПетроватадъщеря*» [2].

Положительная оценка парадигмы «царь – религия» объясняется православными догмами, согласно которым власть у государстве дается от Господа: «*Святата воля царева*» [2]. – «*на верните божии и царевироби*» [2]. – «*за царя, на когото властта е от бога*» [2].

По сюжету пьесы болгарский царь Петр погиб в результате заговора, поэтому царь как жертва описывается в большинстве случаев с сочувствием: «Жалост, братя, царя го убили!»[2]. – «жалеят за царя и за рода му»[2]. – «изгубихмилia си тейка»[2]. – «Царю честитий, и блаженопочивший» [2]. – «пролее тайно кръвта на цар Петра»[2]. – «лукавивраговеса погубили царя» [2]. – «Райна княгиня, сегаостанала сирота!»[2].

Кроме того, нами были обнаружены и пейоративные контексты о гибели царя Петра. Речь идет о реакции его врагов: «Зарадитоватрябва да погубим тайно царя, та тогазниеоставамесвободни в царския двор» [2]. – «Некатвоятаръкабъде немилостива, за да пролеекръвта на омразнияцар!»[2]. Все это свидетельствует об амбивалентности парадигмы «царь – жертва».

Что касается парадигмы «царь – артефакт», то она является нейтральной с точки зрения аксиологического потенциала: «О, няма вече царя Петра, Остава той без времескиптра»[2]. – «Вие си сторетедлъжносттакъм престола си – провъзгласете си за цар Бориса» [2].

Таким образом, анализ образных парадигм концепта «цар» в болгарской языковой картине мира показывает, что в его ядерную часть входят компоненты

«титул», «власть», «отец». Оценочные характеристики составляют периферию концепта. В сознании писателя Д.Войникова как представителя своего народа царь Петр был одновременно и властелином, и жертвой интриг. Этим объясняется преимущество положительных характеристик этого монарха в пьесе.

Перспективой наших дальнейших исследований является изучение концепта «цар» на материале других литературных произведений болгарской литературы.

ЛИТЕРАТУРА

1. Буров С. Съвременентълковен речник на българския език / [Буров С., Бонджолова В., Илиева М., Пехливанова П.]; отговорен ред. Стоян Буров. – Изд. 3. – Велико Търново: Изд-во «Елпис», 2001. – 1104 с.
2. Войников Д. Райна княгиня: пьеса / Войников Д. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.znam.bg/com/action/showBook?bookID=1389§ionID=5>.
3. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В.И. Карасик. – М.: Гнозис, 2004. – 477 с.

აღმა სურდოიუკი

კონცეპტი «царь» ბულგარეთის ენობრივ სამყაროში

თანამედროვე ლინგვისტიკის ანთროპოზენტრიზმმა განაპირობა ცალკეული კონცეპტების, ტიტულების, წოდებების, პროფესიების აღმნიშვნელი და სხვა ტერმინების კვლევის აქტუალობა. მათ რიცხვში შედის კონცეპტი «царь». სტატიაში საინტერესოაა წარმოდგენილი ავტორის შეხედულებები აღნიშნულ საკითხთან მიმართებაში.

პირველი ქართული უნივერსიტეტის დამაარსებელი

(საქართველოს ეროვნულ არქივში დაცული

დოკუმენტების მიხედვით)

მიმდინარე წლის თებერვალში შესრულდა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ერთ-ერთი დამაარსებლის, პროფესორ იოსებ ყიფშიძის გარდაცვალებიდან 95 წელი. 2013 წლის დეკემბერში, დიდუბის საზოგადო მოღვაწეთა პანთეონიდან თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ეზოში გადმოასვენეს პროფესორის ნეშტი. პუბლიკაციაში გამოყენებულია საქართველოს ეროვნულ არქივსა და ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში დაცული დოკუმენტური მასალა.

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ერთ - ერთი დამაარსებელი და მისი სულისჩამდგმელი იოსებ ყიფშიძე, იმერეთის ყიფშიძეების ყველაზე თვალსაჩინო წარმომადგენელი იყო. ის დაიბადა ზემო იმერეთში, ჭიათურის მახლობლად, სოფელ რგანში, რომელიც შავი ქვის წარმოებით მთელს მსოფლიოში იყო ცნობილი. საქართველოს ეროვნულ არქივში დაცულ მეტრიკულ ჩანაწერებში არ აღმოჩნდა მისი დაბადების დამადასტურებელი სააქტო ჩანაწერი, „დავიბადე 1885 წლის 25 აგვისტოს, როგორც ჰმოწმობს მეტრიკული წიგნები, მაგრამ სავსებით შეეფერება, თუ არა სინამდვილეს, მეტრიკული წიგნების ჩვენება, არ შემოიძლია ამის თავდები ვიყო, ამბობენ დავბადებულვარ ორი წლით ადრე, ვიდრე სხენებულ საბუთებში, მეტრიკულ წიგნებშია ნაჩვენები“ (უიცა, ფ. 2417, ან. 1, საქ. 83). ადგილობრივი სკოლის დამთავრების შემდეგ, 1892 წელს, მამამ ქუთაისის სასულიერო სასწავლებელში გადაიყვანა, სადაც შვიდი წელი ისწავლა: სამი მოსამზადებელი (სამწლედი), და ოთხი პროგიმნაზიული (ოთხწლედი) კლასი. სასწავლებლის სახარისხო მოსწავლეთა სიაში, რომელიც 1898 წელს „საქართველოს საეკლესიო სასულიერო მოამბეში“, იბეჭდებოდა, იოსებს პირველი ხასრისხის მოსწავლეთა შორის ყოველთვის პირველ ადგილი ეკავა: მეოთხე ნორმალური კლასი, პირველი ხარისხი: იოსებ ყიფშიძე“ (უიცა, ფ. 2417, ან. 1, საქ. N 83). სასულიერო სასწავლებლის დამთავრების შემდეგ, სწავლა გააგრძელა სასულიერო სემინარიაში, მაგრამ 1904-1905 წლების მოვლენების დროს ქუთაისის სემინარია დაიხურა. რევოლუციის მხარდამჭერ მოსწავლეებს, მათ შორის იოსებსაც დასჯა ელოდათ. იძულებული შეიქმნა ზამთარში ლენხუმსა და ზემო სვანეთში ნათესავებთან გადამალულიყო. გაზაფხულზე უკან დაბრუნებისას ცაგერის პოლიციამ დააკავა და მხოლოდ მისი სიძის, პლატონ გოგიძის დახმარებით მოხდა მისი გათავისუფლება. ასეთ სიტუაციაში იძულებული გახდა საქართველო დაეტოვებინა. 1906 წელს პეტროგრადის უნივერსიტეტში ჩაირიცხა, მაგრამ მისი არაღეგარული მუშაობის გამო, პეტროგრადი მალე დატოვა. 1907 წლიდან აგრძელებს სწავლას ზემოთაღნიშნულ უნივერსიტეტში. მისი სწავლის შესახებ 1914 წელს შედგენილ Curriculum Vitae - დან ვგებულობთ „1906 წელს შემოდგომაზე შევიდა პეტროგრადის უნივერსიტეტში ფიზიკა-მატემატიკური ფაკულტეტის საბუნებისმეტყველო განყოფილების საგეოგრაფიო დარგზე, და

იმავე დროს ქართული ენისა და ისტორიის ლექციებსაც ისმენდა აღმოსავლეთის ფაკულტეტზე. ერთი წლის შემდეგ გადავიდა აღმოსავლეთის ენათა ფაკულტეტზე, რომელიც დაამთავრა 1911 წელს პირველი ხარისხი დიპლომით“ (უიჯა, ფ. 2417, ან, 1 საქ. N 83.)

პეტროგრადის უნივერსიტეტში სწავლისას განსაკუთრებულ ინტერესს იჩენდა ქართული ენისა და მისი ისტორიის მიმართ. მესამე კურსის სტუდენტი ფაკულტეტის მიერ მივლინებული იყო სამეგრელოში, მეგრული ენის ღრმა შესწავლისა და გამოკვლევის მიზნით. რამდენიმე წლის ნაყოფიერი მუშაობის შემდეგ, 1914 წელს გამოიცა საუკეთესო ნაშრომი „მეგრული ენის გრამატიკა“.

აღნიშნული შრომა სამი ნაწილისაგან შედგება: პირველი, გრამატიკა, რომელიც წარმოადგენს ჩინებულ გამოკვლევას, რომლის ბადალიც ამ დარგში მანამდე არ დაწერილა. გრამატიკას თან ახლავს ქრესტომათია (მეორე ნაწილი), რომელშიც თავმოყრილია არა მარტო მისი წინამორბედების მიერ შეგროვილი მასალა, არამედ მის მიერ სამეგრელოს სხვადასხვა კუთხეში მოძიებული ხალხური ზეპირსიტყვიერების უამრავი ნიმუში: ზღაპრები, ლექსები, ანდაზები, გამოცანები. მესამე ნაწილი დათმობილი აქვს ლექსიკონს, სადაც თავმოყრილია დიდი გულმოდგინებით შეკრებილი სიტყვები, სწორი ახსნა-განმარტებებით. ნიკო მარი აღნიშ-

პროფესორი იოსებ ყიფშიძე

ნავდა: „სადოქტორო ხარისხის მოსაპოვებლად, რომ წარმოედგინა ავტორს ნაშრომი,

ასევე უყოყმანოდ მივანიჭებდით, როგორც ახლა მაგისტრის ხარისხს ვანიჭებთ“ (ხელნაწ. ეროვ. ცენტრი, ფ. 85, საქ.18.)

1914 წელს გამოცემული მეგრული ენის გრამატიკა

მეგრული ენის გამოკვლევასთან ერთად ყიფშიძე აწარმოებდა ჭანურის შესწავლასა და კვლევას. მან რამდენჯერმე მოიარა ჩხალის რაიონი, შეკრიბა მეტად საინტერესო ფოლკლორული მასალა, რომლის ნაწილი დაიბეჭდა, ნაწილი კი ჩაბარდა სამეცნიერო აკადემიას. “სხვათა შორის მისი კვლევებიც წყალობით უკუგდებულ იქნა მანამდე გავრცელებული ყალბი შეხე-

დუღება, თითქოს ჭანებს არ მოეპოვებათ ზეპირსიტყვიერების ის სახე, რომელიც ზღაპრების სახით არის ცნობილი.“ (უიცა, ფ. 471, ან. 1, საქ. N 256). 1908 – 1918 წლებში მის მიერ და მისი უშუალო ხელმძღვანელობით დაიბეჭდა:

1. „საქრისტიანო აღმოსავლეთის“ მეოთხე ტომში (წიგნი მესამე) „ქართული ბიბლიოგრაფია“ შენიშვნებით (1916 წელი); 2. „ძველი ქართული ქრესტომათია“ (1918 წელი); 3. „ანისის ნანგრევებზე“ (1911 წელი); 4. „მცირე შენიშვნა ჭანების შესახებ“; 5. „ქართული საულიერო კონცერტი პეტროგრადში“ (1914 წელი); 6. „ოდიშა და სამურზაყანოში“ (1911 წელი); 7. „ნიკო ჯანაშიას ხსოვნას“ (1918 წელი); 8. „ქართული ლიტერატურის ისტორია XVIII საუკუნის ბოლომდე“; 9. „ასიმილაცია და დისიმილაცია ქართულ და მეგრულ ენებში“; 10. „ჭანეთში მოგზაურობა და ჭანური ენის მასალები“; 11. „რუსულ, მეგრულ, ჭანური ლექსიკონი“; 12. „ერეკლე მეორის შინაური პოლიტიკა“ (1908 წელი); 13. „სულხან - საბას ლექსიკონი ხელნაწერი აღწერილობით“; 13. „თავადი აკაკი წერეთელი“; 14. „ნიკო მარის ახალი წიგნი“; 15. „ლაზების შესახებ „ თეატრსა და ცხოვრებაში“; 16. „მეგრული ენა და მისი შესწავლის ისტორია“; 17. „ქართული ენის გრამატიკის კურსი“ (1911 წელი). (უიცა, ფ. 2417, ან. 1, საქ. N 83).

1914 წლიდან იგი არჩეული იყო „საქართველოს საეთნოგრაფიო საზოგადოების“ ნამდვილ წევრად. კავკასიის არქეოლოგიური ინსტიტუტისა და საეთნოგრაფიო საზოგადოების მინდობილობით რამდენჯერმე იმოგზაურა ლაზისტანში, სადაც შეკრიბა უამრავი ეთნოგრაფიული მასალა.

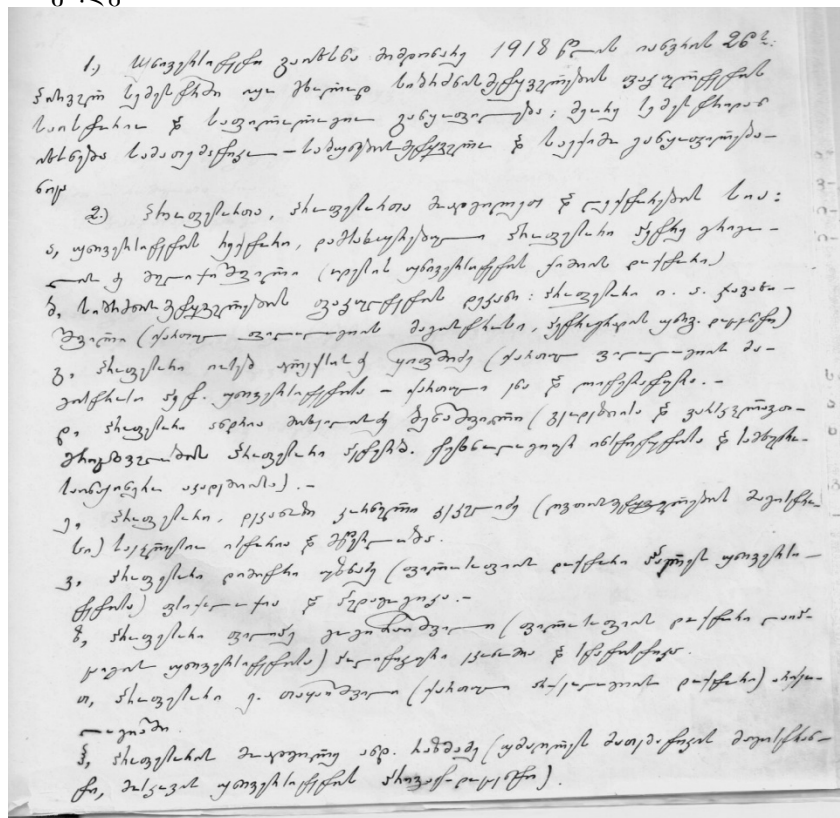
სამეცნიერო მოღვაწეობასთან ერთად იოსებ ყიფშიძე აქტიურ მონაწილეობას იღებდა საქართველოს პოლიტიკურ და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში. იგი ხშირად ესწრებოდა „საქართველოს ეროვნული საბჭოს“ სხდომებს, (დამფუძნებელი კრების გახსნას ის ვერ მოესწრო). როგორც ჭანური ენის ღრმა მცოდნე, 1918 წელს მონაწილეობდა იმ სამშვიდობო დელეგაციის მუშაობაში, რომელსაც ამიერკავკასიის სეიმისაგან დავალებული ჰქონდა ოსმალეთთან საზავო ხელშეკრულებათა გაძღოლა.

პროფესორი განსაკუთრებულ ინტერესს იჩენდა საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის საკითხის მიმართ, პეტროგრადელ ქართველთა საეკლესიო წრის სახელით მუდმივად ესწრებოდა დროებით საეკლესიო მმართველობის სხდომებს.

განსაკუთრებით აღსანიშნავია ი. ყიფშიძის დეაწლი ქართული უნივერსიტეტის გახსნის საქმეში. 1917 წლის რევოლუციის შემდეგ, ივანე ჯავახიშვილთან ერთად დაბრუნდა საქართველოში და უმძიმეს პირობებში დაუშრეტელი ენერგიით, თავდადებით, უდიდესი სიყვარულით აქტიური მონაწილეობა მიიღო ამ დიდ ეროვნულ საქმეში. როგორც მისი თანამედროვეები ამბობდნენ „როცა ამ საქმეზე მუშაობდა, მისთვის არავითარი დადლილობა, უბილობა, სიცივე და სიმშვიდე აღარ არსებობდა, ამასთან ერთად არავითარ „შავ“ სამუშაოს არ ერიდებოდა: ხშირად ძალიან ხშირად, საქმე რომ არ გაჭინურებულიყო, საბარგო ეტლებსა და ავტომობილებზედაც კი იჯდა ხოლმე და შოფერ-მეეტლეებთან ერთად მიაქანებდა უნივერსიტეტისკენ,

წყნეთის ქუჩაზე, საჭირო ავეჯსა და მოწყობილობას, მთავრობის მიერ გა-
უქმებული დაწესებულებათაგან“ (უიჯა, ფ. 2417, ან. 1, საქ. N 83).

ახლად დაარსებულ უნივერსიტეტში ის დაინიშნა ქართული ენისა და სიტყვიერების ფაკულტეტის მდივნად, 1918 წლიდან გარდაცვალებამდე ფაკულტეტის დეკანის მოადგილე და ქართული ენის საუნივერსიტეტო კურსის პირველი ლექტორი. ის არჩეული იყო ქართული უნივერსიტეტის გამგეობის წევრად. გარდაცვალებამდე ასრულებდა უნივერსიტეტის საბჭოს მდივნის მოვალეობას.

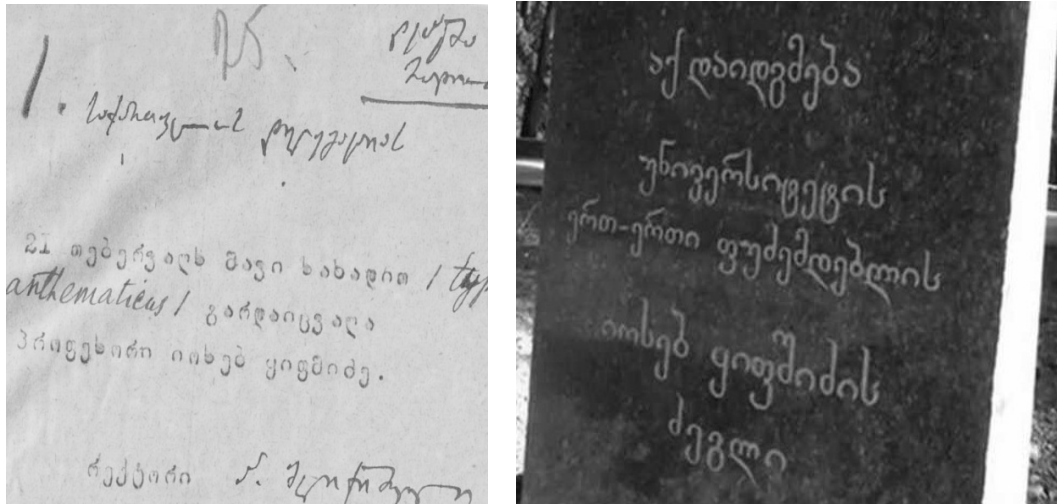
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პირველ
პროფესორ - მასწავლებლთა სია

1918 წლის დეკემბერის ბოლოს იოსებ ყიფშიძის უკანასკნელად წაიკითხული ლექცია ეხებოდა ქართული ზმნის უდლებას. **(ხელნაწ. ეროვ. ცენტრი, ფ. 85, სპ.18)**. 1919 წლის თებერვალში დედაქალაქში გავრცელებულმა სასტიკმა სენმა - წინწყლებიანმა სახადმა, მასაც დარია ხელი. მისთვის ყურადღება არ დაუკვლიათ, მაგრამ უშედეგო აღმოჩნდა ავადმყოფის გადარჩენის ყველა ცდა. 1919 წლის 21 თებერვალს შეწყდა დიდი მეცნიერის გულისცემა: „ტკბილად და აუღელვებლად, ჩვეულებრივის სიძინჯითა და უბოროტო ღიმილით ტუჩებზე, შეეგება განსვენებული მეცნიერი... უღმობელ სიკვდილს..., როგორც კვდიან ღიბბუნოვანი ადამიანები, რომელთაც სწამთ და იციან როგორც ფასი და ღირებულება მის მიერ განვლილის ცხოვრების გზისა... ამგვარი ადამიანებისათვის „სიკვდილი არ არსებობს,

რადგან მათი საქმე და პიროვნება უკვდავნი არიან ჩამომავლობისათვის“. (უიცა, ფ. 2417, ან. 1, საქ. N 83).

მთელმა საქართველომ დაიტირა ღვაწლმოსილი მეცნიერი. ახალგაზრდა პროფესორის გარდაცვალებამ უზომოდ დასწყვიტა გული როგორც პროფესორ - მასწავლებლებს, ასევე სტუდენტ ახალგაზრდობას. მისი ერთ-ერთი სტუდენტი ვარლამ ძიძიგური წერდა: „სიკვდილის ღმერთს რომ სცოდნოდა, ეს რა საშინელი დანაშაული ჩაიდინა, როგორ დაგვაობლა, რა-რიგ მწარედ დაგვითუთქა გული, ჩვენს საყვარელს, წყნარს, მშვიდს, მომზადებულს მასწავლებელს არ წაგვართმევდა“ (უიცა, ფ. 2417, ან. 1, საქ. N 83).

წ.კ.გ. საზოგადოების მთავარმა გამგეობამ გადაწყვეტილება მიიღო, პროფესორ იოსებ ყიფშიძე დაკრძალულიყო დიდუბის ქართველ მოღვაწეთა პანთეონში.

უიცა, ფ. 471, ან. 1, საქ. N 23

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამგეობამ დიდი დახმარება აღმოუჩინა უდროოდ დაობლებულ ოჯახს, შეიქმნა იოსებ ყიფშიძის ფონდი, რომლის შემოსავალი მთლიანად მის ოჯახს გადეცა. მოგვინებით, უნივერსიტეტის გამგეობის გადაწყვეტილებით მის ოჯახს პერსონალური პენსია დაენიშნა. პროფესორის ქვრივმა, ევგენია ეგაძემ მადლიერება გამოხატა უნივერსიტეტის გამგეობის მიმართ და ქართულ უნივერსიტეტს საჩუქრად პროფესორის დიქტაფონი (ჩაწერილი და ჩასაწერი ფირფიტებით) გადასცა.

იოსებ ყიფშიძემ მხოლოდ 34 წელი იცოცხლა. მისი სიცოცხლის ყველა წუთი გამთბარი იყო სამშობლოსა და თავისი ერის სიყვარულით. მან მოასწრო იმაზე მეტი, ვიდრე ადამიანი ღრმად მოხუცებულობამდე აღწევს, დატოვა საუკეთესო ნაშრომები, რომლებიც საუკუნეებს გაუძლებს მათი დიდი მეცნიერული ღირებულების გამო.

გამოყენებული წყაროები:

საქართველოს უახლესი ისტორიის არქივი:

1. სცსია, ფ. 471, ან.1, საქ N2; N 23; 6. 256.
2. სცსია, ფ. 2417, ან. 1 საქ. N 83.
3. ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, ფ. 85, საქ. 18.

Tinatin Jabadari

The founder of the First Georgian University

Summary

In February 2014, 95 years have passed since from the death of Professor Joseph Kipshidze, who was one of the founders of the Tbilisi State University. In December 2013, his remains most taken from the Pantheon of Didube and was buried in the yard of the Tbilisi State University. The issue is made (written) in the National Centre of Manuscripts and National Archives according to the defended documentary materials.

БОЛГАРСКАЯ ТРАДИЦИОННАЯ КУЛЬТУРА В СОВРЕМЕННОСТИ

Традиционная культура данного народа поддерживает духовность и гордость этого народа на всех стадиях его развития. В современности вековые народные традиции могут быть важным стратегическим ресурсом развития общества, обеспечивая сохранение национальной и культурной идентичности в условиях глобального мира. С учетом этого цель настоящей статьи показать большое значение включения (в различных формах, с различной степенью обязанности культурных учреждений, с различной массовостью и активностью участников) болгарской традиционной культуры в современности в течение длительного периода времени – с семидесятых годов XX-ого века до наших дней.

В современности традиционная культура имеет различные формы существования (Генчев, 1984: 205-214).

1. Большая её часть существует как фиксированная, сохранённая в музейных коллекциях, архивах и публикациях. Эта часть традиционной культуры не жива, она не сохраняется в памяти ни одной из возрастовых групп этноса. Вопреки этого фиксированная, неживая традиционная культура, не исключена от жизни этноса. Часть её входит в обращение посредством современных средств массовой информации, другая часть входит в обращение на основании печатно фиксированных форм, третья часть – посредством музейных экспозиций и коллекций. Чаще всего входит в обращение эта часть фиксированной традиционной культуры, у которой художественный аспект. А это прежде всего фольклор – особенно музыкальный и танцевальный.

2. Другая часть традиционной культуры ещё жива в современности, но пассивна. Она жива до того, насколько хранится в памяти некоторых поколений этноса. В связи с этим возможности прямой передачи её не всегда исключены.

3. Для остальной части традиционной культуры, которая не только жива, но и активна, которая функционирует в жизни народа, передача посредством прямой коммуникации бесспорна.

Фиксированная традиционная культура имеет свои возможности для этнического функционирования. У неё есть этническая нагрузка, она содержит элементы, которые характеризуют соответственный этнос, но она не может функционировать активно, пока не будет воспроизведена.

Основные этнические функции традиционной культуры в современности это объединительные, этноинтегрирующие функции.

Представление традиционной культуры в современности в Болгарии происходит двумя основными способами:

- посредством деятельности профессиональных исполнителей фольклора: профессиональные танцевальные, певческие и инструментальные составы; отдельные профессиональные исполнители;

- посредством организации фольклорных соборов, называемых ещё “соборы народного творчества”, в которых участвуют непрофессиональные исполнители фольклора.

Для подготовки профессиональных исполнителей фольклора существуют специальные учреждения, как например: Национальная школа для фольклорных искусств “Широка Лъка” – в селе Широка Лъка, Национальная школа для

фольклорных искусств “Филип Кутев” – в городе Котел, специальные отделения для народных танцев и народной музыки в Национальной школе для танцевального искусства в Софии, в Академии для музыкального, танцевального и изобразительного искусства в городе Пловдив.

Одни из самых выдающихся профессиональных фольклорных составов это Ансамбль “Пирин”

(<https://www.youtube.com/watch?v=5MaKJoxBR3Y>)¹,
Ансамбль для народных песен и танцев “Филип Кутев”
(<https://www.youtube.com/watch?v=Ld4kPOU1tFY>).

Одна из выдающихся исполнительниц народных песен это певица Валя Балканска, песня которой “Излел е Дельо хайдутин”

(<https://www.youtube.com/watch?v=7IJYq6bjHTQ>)

в 1977 году была включена в Золотую пластинку американских космических аппаратов „Вояджер 1” и „Вояджер 2”, как музыкальное послание Земли Космосу в поиске контактов с внеземными цивилизациями.

Очень популярная народная песня, которая одновременно и традиционный танец – “хоро”, это песня “Елено, моме, Елено”, исполняемая многими певцами

(<https://www.youtube.com/watch?v=f6GrJh8f7bI>).

Начало фольклорных соборов в Болгарии поставлено в конце 50-ых годов XX века, но их основное развитие происходит в 60-ых годов того же века. Усилившийся интерес к фольклору в этих годах основывается главным образом на обстоятельстве, что людям было нужно место для себепоказывания и себевыражения, место, где можно было вспомнить об отмирающих уже фольклорных ритуалов и традиций. Именно посредством этих соборов было создано поле для выражения тысячей незнанных народных творцов и исполнителей, которые на протяжении многих лет ревностно хранили свои знания и умения² (вот, например, две исполнения на соборах народного творчества:
https://www.youtube.com/watch?v=2T2LfrN_yI ,

<https://www.youtube.com/watch?v=BiZhqkQ5wjs>).

На сценах фольклорных соборов очерчиваются две основные формы, в которых представляется фольклор: “сценическое использование аутентичного фольклорного материала и его обработка средствами современного искусства” (Живков 1976: 145-146).

В наших днях значение фольклорных соборов всё больше увеличивается. Существует ряд региональных фольклорных соборов, посвященных культуре данного региона, как например соборы “Пирин пее”, “Рожен”, “Граматиново” и др. Можно сказать, что с наибольшей популярностью, в том числе международной,

¹ В скобках прилагаются сайты, на которых можно посмотреть видеозаписи исполнений соответственных составов, певцов.

² Указанные данные о фольклорных соборах взяты от доклада Маргариты Крыстевой “Развитие на фолклорните фестивали в България през последните години”, прочитанного на конференции “Нови идеи в музикознанието”, организованной Союзом болгарских композиторов.

пользуется Национальный собор болгарского народного творчества “Копривщица”, который проводится каждые пять лет в окрестностях города Копривщица. На этом соборе представляются фольклорные традиции, народное творчество, со всех регионов Болгарии.

Важную роль в подготовки непрофессиональных исполнителей фольклора для участия в соборах народного творчества имеют специфические болгарские культурные организации, названные “читалишта”.

Читалиште это многокомпонентное учреждение культуры. В нем можно “читать” - есть библиотека. В нем есть и сцена. Кроме того в читалиште можно осваивать музыкальные инструменты, иностранные языки, традиционные танцы, заниматься в балетных кружках.

Читалиште настоящая гражданская организация. Оно появляется в середине XIX века, во время болгарского Возрождения, еще до освобождения Болгарии от османского владычества в 1878 году.

При своем появлении читалиште принимает на себя функцию адаптора нефольклорного, современного типа культуры в социальном контексте (Живкова 2005: 7-16).

Модерность однако влияет на фольклорную культуру двояко: с одной стороны она наносит ущерб фольклорной культуре, но с другой стороны именно в условиях модерности рождается интерес к фольклору, который от феномена сельского населения воздвигается до уровня универсальной художественной ценности.

В этой обстановке основную ответственность для бытования фольклора в непосредственном социальном контексте берет на себя читалиште. Его ответственность, однако, отличается от ответственности специализированных музыкальных школ, ансамблей, электронных медий и научных институтов. В читалиштах фольклор находит способ сохранения как сценическое изыскание автентичных носителей фольклорной культуры, а так же и посредством обучения любителей народными традициями.

Читалишта есть повсеместно в Болгарии: в городах (в больших городах читалища есть в каждом квартале города), в маленьких городках и поселках и даже в больших деревнях.

В принципе еще со времени своего возникновения читалишта рассчитывали на самофинансирование (еще больше, что в середине XIX-ого века не было самостоятельного болгарского государства). Они пользовались вольными пожертвованиями людей, некоторыми субсидиями общин. Во время социализма (после Второй мировой войны) читалишта получили финансирование со стороны государства: служители в них (заведующий библиотекой, преподаватели музыки, иностранных языков и т.д.) получали зарплаты от государства. Понастоящем финансирование со стороны государства сохраняется, но его очень ограничили. Есть так же известное финансирование со стороны общины. В последние время усиливается стремление читалишт к самофинансированию посредством участия в различных проектах, поиска спонсоров.

Л и т е რ ა ტ უ რ ა

Генчев 1984 Генчев, С. Народна култура и етнография. София.

Живков 1976 Живков, Т. Ив. Фолклор и съвременна художествена култура, в: Проблеми и насоки в развитието на българската социалистическа художествена култура. София.

Живкова 2005 Живкова, В. Читалищата и второто дихание на българския фолклор, в: Читалищата и българският фолклор. Доклади от Трета Научна Конференция, гр. Средец, 2004 г. Бургас.

კამენ დონჩევი

ბულგარეთის ტრადიციული კულტურა თანამედროვეობაში

რეზიუმე

ბულგარელთა ტრადიციული კულტურა თავისი განვითარების ყველა სტადიაზე ხასიათდება მაღალი სულიერებითა და ეროვნული სიამაყის გრძნობით. სტატიაში სავსელე და ლიტერატურული მონაცემების საფუძველზე წარმოდგენილია ბულგარეთის ტრადიციული კულტურის საკითხები თანამედროვეობასთან მიმართებაში.

„მე ხმას ვაძლევ საქართველოს!“

(სტატია ეძღვნება აჭარის დედასამშობლოსთან დაბრუნების 135 წლისთავს)

წელს, 17 აგვისტოს, 135 წელი შესრულდა თურქოსმალთა სამსაუკუნოვანი ტყვეობიდან აჭარის განთავისუფლების დღიდან. 1878 წლის 17 აგვისტო უდიდესი მოვლენა იყო სრულიად საქართველოსთვის. ქვეყანამ, სამი საუკუნის შემდეგ, დაიბრუნა მისი ძირძველი კუთხე, მისი სამხრეთი კარიბჭე, ედემის ბაღი – აჭარა. ამ ისტორიულ თარიღთან დაკავშირებით, წელს პირველად ჩატარდა სიმბოლური აქცია ჩოლოქთან, ბატონ ნიაზ ბოლქვაძის (საზოგადოებრივი გაერთიანება „ქართული ოცნება სამართლიანობისათვის აჭარაში“ და აჭარის მამულიშვილთა საგვარეულო კავშირის თავმჯდომარე) ინიციატივითა და ორგანიზატორობით, რისთვისაც დიდ მადლობას ვუხდით. ხანდაზმულობისა და ჯანმრთელობის გამო, გული მწყდება, რომ ვერ დავესწარი ამ ღირსშესანიშნავი თარიღისადმი მიძღვნილ ღონისძიებას. ახლაც ცრემლმორეული ვიხსენებ მშობლების ნაამბობს 1878 წლის აგვისტოს მოვლენებთან დაკავშირებით, რომელიც დღემდე არ წაშლილა ჩემი მეხსიერებიდან

1878 წელი, 18 აგვისტო

სამსაუკუნოვანი ტყვეობიდან გათავისუფლებული აჭარა სიხარულით ელოდება ქართველთა მხედრიონის შემოსვლას ჩოლოქის საზღვართან.

სამზადისია გულო კაიკაციშვილის ოჯახშიც. აქ შეიკრიბნენ გულოს თანამებრძოლები. მოიტანეს ქსოვილი ქართული დროშის შესაკერად. ბებიამ (გულოს მეუღლემ) ხელით შეკერა ორი დროშა. გულოს დისშვილს ხასან თხილაიშვილს გამოუტანია ოჯახისეული თოხის ტარი, გადაუჭრია და დროშა ზედ დაუმაგრებია. მეორე დროშა გულოს დაუკეცია და უბეში ჩაუდგია.

ქართულ, ეროვნულ ტანსაცმელსა და იარაღში გამოწყობილი გულო კაიკაციშვილი, ქართულ მხედრიონთან შესახვედრად ამაყად გაუძღვა რაზმელებს, რომლებმაც ზეადმართული ქართული დროშით გაიარეს ქობულეთის უგრძესი ქუჩა, რომლის ორივე მხარეს იდგა დაბეჩავებული ხალხი და გაოცებით შეჰყურებდა მათ, არ იცოდა, რა ხდებოდა.

ყველას ერთი აზრი აწუხებდა, დამხდურთ - „როგორ მოვლენ!“, მოსულთ - „როგორ მიგვიღებენ!“.

და აი, წინ წარსდგა 37 წლის ვაჟკაცი გულო კაიკაციშვილი, უბიდან დროშა ამოიღო, ფართოდ გაშალა და სიტყვით მიმართა მათ:

„ჩემო ქართველებო! ჩვენო ძმებო, ნათესავებო და ბიძაშვილებო! თქვენი ჭირიმე, თქვენი, რომ ჩემმა თვალებმა დღეს თქვენ, ჩვენი ძმები... აქ, ქობულეთში დაგინახათ.

ვმადლობ ღმერთს და პატივს ვცემ მის განგებას, რომ ჩვენი და თქვენი ნატვრა შესრულდა, ღმერთმა შეგვაერთა.

ახლა ღვთის იმედი მაქვს, რომ რაკი ჩვენს აჭარაში ჩვენი ნამდვილი ძმების, ბიძაშვილებისა და ნათესავებისაგან შემდგარი ქართული ჯარი შემოვიდა, გაძლიერდებით, ავმაღლდებით სულით, გულით. თქვენც ჩვენი დაახლოებით გაიხარებთ და მერე ჩვენი ასეთი შეერთებით და ურთიერთობის სიყვარულით, აღდგება და გაძლიერდება საქართველო, როგორც იყო იგი თამარ მეფის დროს. მაშ, გაუმარჯოს ჩვენს შეერთებას და გაძლიერებას (ლიტერატურის მუზეუმის არქივი, საქმე 4861, ფურ.25)“.

ქართული მხედრიონი არ ელოდა თურქთა ტყვეობაში დაბადებულ და გაზრდილ ქართველ მაჰმადიანთა ასეთ დახვედრას.

სუფთა ქართული ენით წარმოთქმულმა ამ მგზნებარე სიტყვებმა მათზე წარუშლელი შთაბეჭდილება მოახდინა.

პროფ. აბელ სურგულაძე თქმით: „ქართული მხედრიონის ახოვანმა სარდალმა, ბრძოლებში აუღელვებელმა და შეუდრეკელმა ი. გურიელმა, რომელსაც ბედნიერების ნიშნად თვალეში ცრემლი უბრწყინავდა, სიტყვის მთქმელი თავისკენ მიიზიდა და მადლობის ნიშნად რამდენჯერმე გადაკოცნა, თითქოს ამას ელოდნენო, ხალხი და ჯარი ერთმანეთში აირია, გაჩაღდა მისალმებები, ცეკვა-თამაში, სადღაც „ხასანბეგურაც“ დასტკეკს. ეს იყო ჭეშმარიტად დიდი დღესასწაული, რომლის მსგავსი ქობულეთს ნამდვილად არ ახსოვდა არსებობის ისტორიაში“ (აბელ სურგულაძე, გულო კაიკაციშვილი, 1973 წელი).

გულო კაიკაციშვილის სიტყვა, წარმოთქმული ჩოლოქთან, ილია ჭავჭავაძის მითითებით, მეორე დღესვე დაიბეჭდა პრესაში. ეს უდიდესი სიხარული ელვისებურად მოედო სრულიად საქართველოს.

თავისუფლების მოპოვებით აღფრთოვანებულმა გულო კაიკაციშვილმა სახელოვან მამულიშვილთან – შერიფ ხიმშიაშვილთან გამოსათხოვარი სიტყვა ასე დაასრულა: „შენ ვალმოხდილი მიუხედავ მამა-პაპათ იმქვეყნად და არ დაგავიწყდება, რომ შენს სახელოვან წინამორბედს – სელიმს ახარო, ჩვენი სამშობლო თავისუფალია“.

აჭარის დაბრუნებით გულანთებულ ილიას კი, ამ უდიდესმა სიხარულმა შედეგი სიტყვები ათქმევინა:

„ჩვენი ძმები, ჩვენი სისხლი და ხორცი, მებრძოლი „შავი ბედისა“, ჩვენი გმირების ბუდე, ჩვენი უწინდელი განათლებისა და სწავლის აკვანი, ჩვენი ძველი საქართველო, დღეს ჩვენ შემოგვიერთდა. აბა ქართველობავ! ახლა შენ იცი, როგორ დაანახებ თავს შენს ახლად შემოერთებულ ძმებს! ახლა შენ იცი, როგორ დაუმტკიცებ ქვეყანას მამა-პაპათა ანდერძს - „ძმა ძმისთვისაო და შავი დღისთვისაო!“

გულო კაიკაციშვილი წლების განმავლობაში გულით ატარებდა თავისი ჩაგრული კუთხის დიდ ტკივილს, ამიტომ ხშირად იბეჭდებოდა მისი სუ-

ლისშემძვრელი წერილები დიდი ილიას მიერ დაარსებულ ჟურნალ-გაზეთებში:

„აჰა, ჩემო საქართველო, ჩაიბარე შენი ბედკრული აჭარა! უეკლესიო, რჯულწართმეული შენი ძმები და დები, შენი შვილები! მოეფერე, მოუარე, უპატრონე და გულში ჩაიხუტე. ერთი სანთელი არ ეყოფა, მრავლად მოუნათე, რომ მრავლად ანთებული ჟინქლილით უფრო მეტად განათდეს და აცისკროვანდეს დიდი შოთას აკვანი, თამარ მეფის საუნჯე, შენი ძირძველი კუთხე აჭარა!“ ასეთივე სიტყვებით გამოეთხოვა იგი სულმანათ აკაკის და მისი კუბოს წინაშე მუხლმოდრეკილ ერს, რომელმაც მთელი საქართველო აატირა (გაზ. „სახალხო ფურცელი“, №120, 1915 წელი).

დიდი ილიას და გულო კაიკაციშვილის სიტყვებს გამოხმაურება მოჰყვა. აჭარაში უხვად იგზავნება ფულადი შემოწირულობანი, ასევე ქართული ჟურნალ-გაზეთები და წიგნები. ახალგაზრდობას გზა ეხსნება განათლების მისაღებად ქართულ სასწავლებლებში. აჭარაში ჩამოდიან წარჩინებული საზოგადო მოღვაწეები, რომლებიც ხშირად სტუმრობდნენ გულო კაიკაციშვილის ოჯახს.

საგანგებოდ შერჩეული წიგნებით და დიდი ფულადი შემოწირულობით მაჰმადიან ქართველებთან პირველად ჩამოდის ეპისკოპოსი ლეონიდე. ახლად დაბრუნებული აჭარა თანდათანობით ღონეს იკრებს.

1918 წელი, აპრილი

ჯერ კიდევ ბოლომდე წელგაუმართავი აჭარის თავზე ისევ შავი ღრუბელი წამოიმართა. საქართველოს ისევ დაემუქრა აჭარის დაკარგვის საშიშროება.

მაშინ ოსმალებმა ქობულეთი ერთ-ერთ საარჩევნო ოლქად მიიჩნიეს და მოინდომეს რეფერენდუმის ჩატარება.

სამუსლიმანო საქართველოს განმათავისუფლებელი კომიტეტის სახელით გულო კაიკაციშვილი მოუწოდებდა ხალხს, გამოეჩინათ წინდახედულება, გონიერება და გულისამაჩუყებელი სიტყვით მიმართავდა მათ:

„40 წელი გავიდა, რაც მოვიშორეთ თურქთა ბატონობის უღელი, შევეუერთდით ჩვენს ძმებს ქართველებს, მათი სუნთქვით ვსუნთქავთ და მათ იმედად ვართ. გეპატრონობენ და გეძმობენ ჩვენ – ბედკრულ საქართველოს შვილებს. ნუთუ ისევ უნდა ჩამოწვეს აჭარის ცაზე შავი ღრუბელი, რომელსაც ისევ საუკუნეები დასჭირდება გასაფანტავად, ეს არ მოხდება, ჩვენი სურვილია, შევეუერთდეთ საქართველოს და ერთიანი ძალით ვიბრძოლოთ თავისუფლებისათვის. ჩვენ უნდა ჩავშალოთ რეფერენდუმი“ (მ. კაიკაციშვილი, 1998 წელი:33).

დადგა რეფერენდუმის ჩატარების დღეც, 1918 წლის აპრილის იმ მზიან დღეს, ქობულეთის ზღვისპირა ფიჭვნარში თავი მოიყარა უამრავმა ხალხმა. სოფლები დაცარიელებულიყო. ხალხი ღელავდა, წყდებოდა აჭარის ბედი – დარჩებოდა იგი საქართველოს ფარგლებში, თუ ისევ ოსმალთა უღელქვეშ მოექცეოდა. დაშვებული მცირეოდენი შეცდომაც კი აჭარლებს მონობისკენ უბიძგებდა, საქართველოს კი თავისი ტერიტორიის ისევ დაკარგვა ემუქრებოდა.

სახელდახელოდ დაგებულ ხალხაზე წითელშარვლიანი ოსმალები მედიდურად გაფარფაშდნენ. ერთი მათგანი ტრიბუნასთან მივიდა და ღიმილით დაიწყო:

„მოვედით, რათა გაგაბედნიეროთ, გიხსნათ გიაურებისაგან, ყველას, დიდსა და პატარას მოეუწოდებთ, ხმა მისცეთ თქვენს ძმებსა და კეთილებს, შეუკავშირდეთ ოსმალებს და შეიყვაროთ ისინი“.

ხალხი გაირინდა, ამ დროს ეტლი გაჩერდა. ვიღაცამ წამოიძახა: გულო მოდის, გულო კაიკაციშვილი! ხალხი ორად გაიყო და ტრიბუნასთან მისასვლელი გზა გათავისუფლდა. მრისხანე, ამაყი სახით მიუახლოვდა ტრიბუნას, შემობრუნდა ხალხისაკენ და ზეაწეული მარჯვენა ხელით ხმამაღლა წარმოთქვა ისტორიული ფრაზა:

„მე ხმას ვაძლევ საქართველოს“!

თითქოს ზეცამ და მიწამ ერთხმად იქუხა, ხალხი აგუგუნდა, ისმოდა შეძახილები: „გაუმარჯოს ერთიან საქართველოს!“

გულოს რაზმელებმა, რომელთა მეთაურობა, მოხუცებულობის გამო თავის დისშივლს – ხასან თხილაიშვილს მიანდო, იყოჩაღეს, წინასწარ დაგეგმილი სცენარი გაითამაშეს და რეფერენდუმი ჩაშაღეს.

დასანანია, რომ საქართველოსთვის ეს უდიდესი ისტორიული ფაქტები და თარიღები, ბევრისათვის ნაკლებად ცნობილია, ზოგჯერ კი დამახინჯებული სახითაც მიეწოდება საზოგადოებას.

მე ისტორიკოსი არა ვარ, პროფესიით ექიმი გახლავარ. შეძლებისდაგვარად შევეცადე მშობლების ნაამბობი და მოძიებული ისტორიული ფაქტები მოკლედ გამეშუქებინა, რათა საზოგადოებისათვის ერთხელ კიდევ, მოკრძალებით შემეხსენებინა, თუ რა მნიშვნელოვანი ისტორიული მოვლენა და თარიღია საქართველოსთვის 1878 წლის 17 აგვისტო და 1918 წლის აპრილი – საქართველოს ისტორიაში პირველი პრეცედენტი დაკარგული ტერიტორიის დაბრუნებისა.

იმედი მაქვს, 17 აგვისტოს ჩოლოქთან ჩატარებული სიმბოლური აქცია, ყოველ მომდევნო წელს გადაიქცევა საყოველთაო ზეიმად.

მინდა თხოვნით მივმართო საქართველოს მთავრობას, აჭარის ხელმძღვანელობას და მწერალთა კავშირს!

იქნებ გამოიჩინოთ კეთილი ნება და 1878 წლის 17 აგვისტოს ისტორიულ მოვლენასთან დაკავშირებით, ჩოლოქი გამოაცხადოთ ძმობის, მეგობრობის, ერთად ყოფნისა და საქართველოს ტერიტორიული მთილიანობის აღდგენის სიმბოლოდ.

კარგი იქნება, თუ ჩოლოქთან ყოველი წლის 17 აგვისტოს ჩატარდება საყოველთაო ზეიმი, ზეიმი მეგობრობის, ძმობის, სიყვარულისა და ერთად ყოფნისა.

ყოველი წლის 17 აგვისტოს დადგეთ ყველანი ერთად, ჩვენს ძმებსა და დებთან – აფხაზებთან და ოსებთან ერთად და მსოფლიოს გასაგონად ომახიანად შევძახოთ: „არა-სეპარატიზმი!.. არა-ომი... არა – ტერიტორიების მიტაცება!.. არა – ლტოლვილები!“ სულერთია, ვის დაემუქრება ეს, ჩვენ თუ მსოფლიოს რომელიმე ქვეყანას!

მისასალმებელია, რომ ჩოლოქთან დაიდგმება მემორიალური დაფა, რომელზეც ამოიტვიფრება ჩემი სახელოვანი ბაბუის – გულო კაიკაციშვილის მიერ 1878 წლის 17 აგვისტოს წარმოქმული სიტყვები, რომლებიც შეახსენებს ჩოლოქზე გამვლელს, თუ „ვისი გორისანი ვართ“, რომ ყოველ

ჩვენთაგანს ერთი მამული, ენა და სარწმუნოება გვაქვს, ამიტომ ნურავინ ეცდება ჩვენს გათიშვას.

ასრულდება გულო კაიკაციშვილის ოცნება! საქართველოს ყველა კუთხიდან მონათებულმა ჟინქლმა კიდევ უფრო გაანათა და გააცისკროვნა აჭარა. დღეს იგი გამშვენიერებული და ქრისტეს ჯვრით მირონცხებულია.

ჩვენ კი, საქართველოს შვილებს, ნიშნად მადლიერებისა, ისღა დაგვრჩენია, რომ სახელოვან მამულიშვილთა უკვდავ სულებთან ერთად ანთებული სანთლით ხელში თავისუფალი და ერთიანი საქართველოს სადიდებად ვილოცოთ.

ღმერთო დიდებულო! გაამთლიანე, გააძლიერე, გაამდიდრე და გაამშვენიერე ჩვენი ღვთისმშობლის წილხვედრი ქვეყანა, ჩვენი დედასამშობლო – საქართველო! რამეთუ, ჩვენ ყველანი – საქართველოს შვილები, რა ეროვნებისა და სარწმუნოებისა არ უნდა ვიყოთ, ერთხმად ვაძლევთ ხმას საქართველოს! გამთლიანებულ და გაბრწყინებულ საქართველოს!

გამოყენებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. კაიკაციშვილი მ., ჩემი ბაბუა გულო კაიკაციშვილი, თბ., 1998;
2. სურგულაძე ა., გულო კაიკაციშვილი, თბ. 1973;
3. გაზ. „სახალხო ფურცელი“ #120, 1915;
4. ლიტერატურის მუზეუმის არქივი, საქმე 4861, ფურც. 25.

Meri Kaikatsishvili

I vote for Georgia!

Summary

Among Georgian figures, who have contributed in returning Ajara to it's homeland, the most important place has Gulo Kaikatsishvili. In this article is presented Gulo Kaikatsishvili's merit with region's social-economic and political issues.

АНТРОПОНИМИЯ ТЮРКОЯЗЫЧНЫХ НАРОДОВ СЕВЕРНОГО КАВКАЗА: ЖЕНСКИЕ ИМЕНА ТУРКМЕН СТАВРОПОЛЬСКОГО КРАЯ³

Изучение личных имен различных народов, особенностей антропонимической модели, тезауруса личных имен и его изменений в различные исторические периоды, а также многих других аспектов антропонимии помогает более полно исследовать историю народа, выявить характерные черты его религиозно-обрядовой системы, гендерных и социальных подразделений общества, определенных мировоззренческих вопросов. Важность изучения этой области гуманитарного знания неоднократно отмечалась исследователями (Никонов 1967, 1971, 1974; Личные имена..., 1970 и др.).

В данной статье будут рассматриваться женские имена одного из тюркоязычных народов Северного Кавказа – туркмен. Туркмены Северного Кавказа (в литературе XIX – начала XX в. известны также под названием *трухмены*) обосновались на территории Российской империи более двух веков тому назад. Эта локальная этническая группа туркменского этноса проживает в ряде селений Астраханской области и Ставропольского края и в настоящее время насчитывает около 17 тысяч человек.

Начало изучения этой группы туркмен в российской историографии практически совпадает со временем ее появления на территории Российской империи. Посвященные ей статьи, заметки, книги публиковались как в XIX – начале XX в., так и в советское время. Туркменам Ставрополя посвящена монография А.В. Курбанова, где подробно представлены основные этапы этнического развития этой группы и практически все аспекты характерной для нее традиционно-бытовой культуры: основные и подсобные хозяйственные занятия, поселения и жилища, одежда, пища, обычаи, обряды и верования, развлечения и игры. Здесь же опубликована обширная библиография изданий, где имеются те или иные сведения о ставропольских туркменах (Курбанов 1995). В последние годы вышли несколько работ О.И. Брусиной, написанные на основе новых полевых и архивных материалов (Брусина 2008, 2012,), а также других авторов (Невская 2013; Соловьева 2013). Тем не менее, несмотря на значительный объем литературы по туркменам Ставрополя, некоторые аспекты их этнокультурного развития изучены пока еще недостаточно.

Данная статья написана на основе полевых материалов, собранных во время экспедиции в туркменские селения Туркменского (Шарахалсун, Кучерли, Кенджекулак) и Ипатовского (Большой, Малый и Нижний Барханчак, Юсуп-кулак) районов Ставропольского края в 2013 г. Для изучения имен, бытовавших у туркмен Ставрополя в конце XIX в., использованы материалы Государственного архива Ставропольского края (ГАСК): «Посемейный список аула Чур Туркменского приставства. Составлен в 1896 году» (Ф. 408. Оп. 1. Д. 1813), «Посемейный список аула Башанта-Трухменский, Трухменского приставства. Составлен в 1896 году, а отделен от аула Эдильбай в 1899 году» (Ф. 408. Оп. 1. Д. 1818).

³ Работа выполнена по гранту РГНФ № 12-01-00235 (рук. О.И. Брусина)

В книге А.В. Курбанова интересующей нас теме уделено некоторое внимание. В частности, он отмечает существование у туркмен праздника в честь рождения ребенка «аттарчак» («дадим ребенку имя») и традицию выбора имени отцом, родственником, уважаемым в ауле человеком, муллой (Курбанов 1995: 171). По его справедливому замечанию, «наряду с общемусульманскими именами у северокавказских туркмен сейчас редко, а раньше значительно чаще были распространены имена, восходящие к доисламской традиции» (Курбанов 1995: 170). Судя по выявленным архивным материалам, подобные имена действительно были очень популярны в конце XIX в. Так, в ауле Чур встречались мужские имена Полта, Полтаполат, Полтабай, Полтанияз, Бекполат, Темирполат, Джанполат, Менглиполат; отмечено даже одно женское имя с подобным формантом – Полтакис (ГАСК. Ф. 408. Оп. 1. Д. 1813). В ауле Башанта также были довольно распространены мужские имена Полта, Полтанияз, Полтаполат, Бекполат, Ханполат, Кунполат, Джанполат, Кенджеполат, Палташукур, Палтабек и др. (ГАСК. Ф. 408. Оп. 1. Д. 1818).

Видимо, в связи с большой детской смертностью нередко давали имена, которые можно перевести как «Останься», с различными прибавлениями к нему. Так, в ауле Чур зафиксировано женское имя Тохтохан (ГАСК. Ф. 408. Оп. 1. Д. 1813), в ауле Башанта – Токтасултан, Токтахан (ГАСК. Ф. 408. Оп. 1. Д. 1818).

В архивных материалах часто встречаются женские имена с формантом «Огул» («мальчик», «сын»). Согласно нашим полевым материалам, в том числе собранным в Марыйской области Туркмении, там до настоящего времени сохранился обычай давать такие имена (Огул, Огулнабат, Огулнязик, Огулгерек – «надо сына» и др.), если в семье рождаются несколько девочек подряд, а сына нет. Так, в одной из семей, по сообщению нашего информанта, первым пяти родившимся девочкам дали имена Огулкурбан, Огулсона, Огулболды, Огултедж, Огулджемал, а родившихся за ними трех мальчиков назвали Бердымухаммед, Нурмухаммед, Гелдымухаммед (Полевые материалы автора, 2011 г. Туркмения, Марыйский велаят, с. Яхтыйол.). Видимо, аналогичный обычай был известен и туркменам Ставрополя. Так, в 1890-е годы в ауле Чур зафиксированы женские имена Огултотай (встретилось шесть раз), Огулбике, Огулай, Огулхан, в ауле Башанта – Огулхан, Огулдовлат/Огулдовлет, Огулстан, Огулменгли, Огулбике, Огулдонды.

Видимо, если ребенок рождался на свет с особыми приметами (родинка, родимое пятно – *хал*), это также отражалось в его имени. С этим, возможно, связана многочисленная группа имен (как правило, женских), которую можно перевести как «имеющий/имеющая родинку»: в ауле Башанта это женские имена Халлы, Халлы-Мерьем, Халисултан, Ораз-халлы, Халлы, Халлышекир, мужское имя Халнияз и др.

Многочисленной в конце XIX в. была группа туркменских имен с элементом Кендже/Гендже (младший). В ауле Чур зафиксированы только мужские имена с этим значением. В ауле Башанта наряду с мужскими были известны и подобные женские имена (Кендже, Кенджехан/Кенджихан, Кенджебике и др.). Как свидетельствуют информанты, подобные имена дают и сейчас младшим детям в семье.

Весьма продуктивным при образовании имен был формант «султан», причем главным образом это были женские имена (в Башанте – Султан, Аджасултан, Аксултан, Альмасултан, Шасултан, Халисултан, Курбансултан), и только изредка мужские (например, Султанмухамет). Подобное явление отмечается у кубанских ногайцев: здесь имена, включающие слово «хан», как правило, дают только девочкам – Муратхан, Залимхан, Кельдихан, Эркехан (Керейтов, 1991: 99–100).

В архивных материалах отражены случаи, когда имя умершего ребенка повторно давали новорожденному: так, в ауле Башанта в семье Корфалиева Джуманияза в 1898 г. умерла дочь Мерьем, и такое же имя дали девочке, родившейся в 1900 г. (ГАСК. Ф. 408. Оп. 1. Д. 1818. Л. 14 об.)

Имена могли давать по дню недели, когда родился ребенок. В архивных материалах такие имена довольно многочисленны, большинство из них связано с пятницей – священным для мусульман днем (аул Чур – женские имена– Джумай, Джумайхан, Джуматотай; в ауле Башанта – женские имена Джумайбике, Джумайхан). Г.П. Васильева отмечала, что в Туркмении имена по названию месяцев мусульманского календаря были довольно частыми, причем их давали и мальчикам и девочкам, добавляя иногда в первом случае «кули» – «раб»: Курбанкули, Реджепкули, во втором – «гуль» – «цветок»: Курбангуль, Сапаргуль (Васильева 1969: 287–288).

Значительную группу составляли мусульманские по происхождению имена. Среди подобных мужских имен преобладали имена с элементом «Мухамед/Мухамет». Среди женских мусульманских имен следует отметить довольно часто встречающееся имя Фатма (Фатима, имя дочери пророка Мухаммеда).

Обычно детям в семье старались давать созвучные имена, или – реже – имена, начинавшиеся с одной буквы. Это касалось как женских, так и мужских имен. Так, в ауле Чур сестер звали Сейфиль-Мелек и Раиль-Мелек; Нуртотай и Джантотай; Альмахан и Менглихан. В ауле Башанта в семье Кочакова Баймухамета дочерям дали имена Кулистан и Халистан (ГАСК. Ф. 408. Оп. 1. Д. 1818. Л. 51 об.). Девочке могли выбрать имя, созвучное имени матери: мать Зейнельхан и дочь Гульхан (Там же. Л. 52). Данное явление – выбор для братьев и сестер близких по звучанию имен – отмечен и у других тюркоязычных народов, например, у ногайцев (Керейтов 1991: 99), челканцев (Функ 2000: 138), башкир (Шакуров 1980: 43– 48), алтайцев (Шатинова 1980: 39– 42).

Как свидетельствуют наши полевые материалы, и в настоящее время обряд имяназрения остается важным и значимым событием как для семьи, в которой родился ребенок, так и для ее ближайшего родственного окружения. В условиях туркменских селений Ставрополя – это довольно обширный круг, включающий двоюродных и троюродных родственников, а также родственников по свойству.

Обряд наречения именем сохранил тесную связь с мусульманской религией и проводится с обязательным участием муллы. Как правило, этот обряд устраивается на седьмой день, по возвращении матери с ребенком из роддома, и для мальчиков и для девочек, он практически одинаков у всех мусульманских народов Северного Кавказа. Приглашенный мулла в правое ушко ребенку «кричит» (по выражению информантов) *азан* (призыв мусульман к молитве), а затем произносит «От имени Аллаха нарекаю тебя ...» и называет выбранное заранее имя. В левое ушко мулла «кричит» *икамат* – призыв, который следует произносить непосредственно перед выполнением обязательной части молитвы. В настоящее время мулла нарекает ребенка именем, которое выбирают, как правило, родители. Но как вспоминают информанты, прежде имена в большинстве случаев выбирали старшие в семье – дед ребенка, его дядя и т.д. Девочке могла выбрать имя и бабушка (чаще – бабушка по отцу).

Что касается собственно тех имен, которые сейчас дают детям, то их можно разделить на несколько групп. Во-первых, это традиционно распространенные у

данной группы туркмен имена – как связанные с мусульманской религией (женские – Фатима, Мадина, Малика, Мерьем, Муслимет, Джумабике, Джумайхан и др.), так и не связанные с религиозными сюжетами и персонажами. Из числа последних – женские имена с формантом «султан» и «хан» (Бексултан, Айсултан, Шасултан, Бозархан, Генджехан, Зорахан, Токтохан, Меглихан и др.). Имена, даваемые младшим детям в семье – это Гендже/Кендже (младший), прежде встречалось и как мужское, и как женское имя) или многочисленные имена, частью которых является формант «гендже/кендже» (например, Генджехан). По свидетельству информантов, такие имена родители дают «последышам», когда считают, что других детей у них уже не будет. Практически перестали встречаться женские имена с формантом «огул» (мальчик, сын), бытовавшие еще в 1970-е годы. Во-вторых, для последних десятилетий характерно проникновение в именник туркмен Ставрополя имен, если можно так сказать, региональных, распространенных у многих народов Северного Кавказа, причем вне зависимости от их религиозной принадлежности. В-третьих, появляются имена, взятые, по формулировке информантов, «из кино, из телевизора, из сериалов»; следует отметить, что это в основном имена женские (Алина, Анжела, Ангелина, Индира, Радмила, Сабина, Эмма, Эльза, Элиза, Элина). Судя по всему, с женскими именами обращаются более «вольно», тогда как к именам мальчиков – наследников, продолжателей рода – относятся более «серьезно».

Следует отметить, что продолжает сохраняться и такое явление, как «составные», или «двусоставные» имена, очень характерные, особенно в прошлом, как для туркмен в целом, так, по данным архивных свидетельств, и для туркмен Северного Кавказа. Имеются и женские «двойные» имена, наиболее распространены таковые с элементом «гуль» – цветок: Гульминат, Гульгизар, Гульзанат, Гулистан, Гульнара, Гульмира, Кызылгуль, Гульджемине, Гульджемал, Айнагуль. Кроме того, выше уже шла речь о женских именах с элементами «хан» и «султан». Некоторые из подобных имена уже воспринимаются если не как устаревшие, то как слишком сложные для повседневного использования и произнесения окружающими. Например, девушку с традиционным именем Гульхадидже, живущую ныне в Ставрополе, там зовут Сюзанной.

«Русских» имен детям, как правило, туркмены не дают (исключение составляют дети из этнически смешанных туркменско-русских семей, которых немного), но в повседневной жизни они используются порой как «вторые» имена, особенно у лиц среднего поколения, что, возможно, было связано с тем, что в советское время нередко работа в совхозах и колхозах протекала в этнически смешанных коллективах, где было немало русских. Так, Бексултан могли звать также Верой, Айсултан – Асей, Шасултан – Светой и т.д. Опять же, судя по всему, это касалось прежде всего женских имен, по отношению к которым допускалось больше «вольностей». Подобное явление характерно и для ногайцев (*Керейтов* 1991: 100).

Представленные в данной статье материалы – лишь часть того обширного ономастического массива туркмен Северного Кавказа, который еще ждет своего детального изучения. Тем не менее и на этом этапе можно сделать определенные выводы относительно характерных особенностей именника туркмен Ставрополя и тенденций его изменения в последние десятилетия. Материалы, относящиеся к концу XIX в., свидетельствуют, что для именника местного туркменского населения того периода характеризовался преобладанием (или весьма значительной долей) «составных» имен, наличием большого числа тюркоязычных имен, имевших тот или

иной смысловой оттенок, связанных с той или иной обрядовой практикой (имена девочек с формантом «огул» при отсутствии сыновей в семье; особые имена в случае, когда дети в семье не выживали, и т.д.). Следует также отметить, что, по материалам этого времени, в каждом ауле существовала, судя по всему, и некая «локальная» традиция выбора имен, о чем говорит определенное своеобразие имен в отдельных обществах туркмен.

Судя по имеющимся материалам, именник туркмен этой группы стал существенным образом изменяться примерно с середины XX в., что было связано в целом с социально-экономическим развитием нашей страны и Северокавказского региона в частности, с интенсификацией межэтнических связей с соседними народами. Однако эти трансформации проходили в основном в «традиционном русле», под влиянием в немалой степени соседних народов Северного Кавказа. В силу этого доля «инородных» имен, воспринятых туркменами, оказалась минимальной.

Литература

1. Брусина 2008 – Брусина О.И. Ставропольские туркмены. Этнокультурное развитие, социальные обычаи, процессы адаптации и интеграции / Исследования по прикладной и неотложной этнологии. № 202. М.: ИЭА РАН, 2008;
2. Брусина 2012 – Брусина О.И. Этническая группа в многонациональном окружении: полевые исследования среди туркмен юга России // Диаспоры. 2012. № 1;
3. Васильева 1969 – Васильева Г.П. Преобразование быта и этнические процессы в Северном Туркменистане. М.: Наука, 1969;
4. Керейтов 1991 – Керейтов Р.Х. Система личных имен у ногайцев и их параллели у народов Средней Азии и Казахстана // Из этнографии народов Карачаево-Черкесии. Черкесск, 1991;
5. Курбанов 1995 – Курбанов А.В. Ставропольские туркмены: Историко-этнографические очерки. СПб.: Изд. Отд. Языкового центра СПбГУ, 1995;
6. Личные имена в прошлом, настоящем и будущем: Проблемы антропоники. М., 1970;
7. Невская 2013 – Невская Т.А. Земельные отношения у туркмен Северного Кавказа в начале XX века // Российская государственность в судьбах народов Северного Кавказа: Материалы региональной научно-практической конференции. Вып. 5. Пятигорск: ПГЛУ, 2013;
8. Никонов 1967 – Никонов В.А. Личное имя – социальный знак // Советская этнография. 1967. № 5;
9. Никонов 1971 – Никонов В.А. Этнография и ономастика // Советская этнография. 1971. № 5;
10. Никонов 1974 – Никонов В.А. Имя и общество. М., 1974;
11. Никонов 1975 – Никонов В.А. Личные имена туркмен // Полевые исследования Института этнографии. 1974. М.: Наука, 1975;
12. Соловьева 2013 – Соловьева Л.Т. Туркмены Северного Кавказа: о некоторых источниках изучения хозяйства и семейных традиций локальной этнической группы // Материалы III Международного конгресса кавказоведов. Тбилиси: Универсали, 2013;

13. Функ 2000 – Функ Д.А. Традиционная антропонимическая модель челканцев // Челканцы в исследованиях и материалах XX века. М.: ИЭА РАН, 2000 (Алтаистические исследования. Т. 3);
14. Шакуров 1980 – Шакуров Р.З. Рифмование имен у башкир // Ономастика Востока. М.: Наука, 1980;
15. Шатинова – Шатинова Н.И. Рифмование личных имен у алтайцев // Ономастика Востока. М.: Наука, 1980.

ღუბა სოლოგიოვა

ჩრდილო კავკასიის თურქულენოვანი ხალხების ანთროპონიმია: სტაგროპოლის მხარის თურქმენ ქალთა სახელები რეზიუმე

სხვადასხვა ხალხების ანთროპონიმული მოდელის შესწავლა, სხვადასხვა ისტორიულ ეპოქებში მათი ცვლილებები ხელს უწყობს ამა თუ იმ ხალხის ისტორიის უფრო სრულყოფილ შესწავლას, საზოგადოების რელიგიურ-ჩვეულებითი სისტემის, გენდერული და სოციალური სტრუქტურის, მსოფლმხედველობრივი საკითხების გამოვლენას. სტატიაში სწორედ აღნიშნული საკითხებია განხილული ჩრდილო კავკასიაში მცხოვრები თურქმენი ქალების ანთროპონიმული მოდელის ანალიზის საფუძველზე.

სიზმარში ნაპოვნო საქართველო

(სტუმრად ინეგოლელ ჩვენებურებთან)

ძნელია ემოციის გარეშე ისაუბრო იმ ადამიანებზე, რომლებიც ისტორიული ბედუკუდმართობის გამო თურქეთის პოლიტიკური საზღვრების შიგნით აღმოჩნდნენ. მათ თვალებში აშკარად ჩანს ნოსტალგია და სამშობლოს დაშორებით გამოწვეული ტკივილი, რაც ვერ გაანელა დრომ და მანძილმა. ისინი ცდილობენ შეინარჩუნონ ენა, კულტურა, ტრადიციები, ეთნიკური თავისთავადობა. ახერხებენ კიდევ ამას, ქართულ გენს, ქართულ სულს ეფერებიან, ელოლიავენ და ამაყობენ თავიანთი „გურჯობით“. გურჯისტანის სსენებაზე თვალებზე ცრემლი აღგებათ მონატრებისა და სიყვარულის ნიშნად. ამ ხალხს ხატოვნად „ჩვენებურები“ ჰქვიათ. სიტყვა „ჩვენებური“ ქართულ მეტყველებაში მეგობარს, თანამოაზრეს ნიშნავს, უცხოეთში კი ეთნიკური კუთვნილება შეიძინა და თურქეთის, აზერბაიჯანისა და ირანის სინამდვილეში ქართველობის სინონიმად იქცა. ტრადიცია საგარეოდ XVII საუკუნეში უნდა დამკვიდრებულიყო, მაშინ როცა შაჰ აბასმა 400 ათასი ქართველი ირანში გადაასახლა და როცა სამხრეთ საქართველოს დიდი ნაწილი ოსმალეთის იმპერიის შემადგენლობაში მოექცა. 1877-1878 წლების ომის შემდეგ კი „ჩვენებურს“ საქართველოდან გასახლებული მაჰმადიანი ქართველები ეძახდნენ ერთმანეთს. ამჟამადაც ისტორიული ქართული კოლონიების მოსახლეობა ერთმანეთს ამ ტერმინით მოიხსენიებს.

ყოველგვარი გადაჭარბების გარეშე შეიძლება ითქვას, რომ ჩვენებურების გული სამშობლოსადმი გაცილებით მეტი სიყვარულითაა ანთებული, ვიდრე საკუთრივ საქართველოში მცხოვრები ქართველებისა. მათ ახარებთ ჩვენი წარმატებები, აწუხებთ ჩვენი ტკივილი. კოლექტიურად უყურებენ ქართულ საინფორმაციო გადაცემებს და ოცნებობენ იმ დროზე, როცა „აქეთა“ და „იქეთა“ ქართველები გავერთიანდებით.

წლების მანძილზე მრავალ გამოჩენილ პიროვნებასთან მქონდა და ამჟამადაც მაქვს ახლო ურთიერთობა. ახლო ურთიერთობები მაქვს არაერთ ჩვენებურთან, რომლებიც ისტორიული ბედუკუდმართობის გამო ჩვენი ქვეყნის საზღვრების მიღმა ცხოვრობენ. მათ შორის არიან: იბერი მელაშვილი, გურამ ხიმშიაშვილი (მუსტაფა იაკუთი), უზალ უსტიაშვილი, ონურ სარიქაია და სხვები. იბერი დიდი ახმედ მელაშვილის ვაჟია. სტამბულის ქართული ხელოვნების სახლს იბრაიმ არასის (ფუტკარაძის) თამხლებით პროფესორები: მარინა აროშიძე, ალა კონდრაშევა და მე მაშინ ვესტუმრეთ, როცა იბერი მელაშვილის პროფესიული საქმიანობის 40 წლისთავის აღსანიშნავად ემზადებოდნენ. კულტურის ცენტრში მალე გურამ ხიმშიაშვილი და ქობაქელი (ტაოს ქართული სოფელი) ონურ სარიგაიაც მოვიდნენ. საუბარი მეტად გულთბილ ვითარებაში ჩაიარა. თითოეული ჩვენგანი თავს მშობლიურ საქართველოში ვგრძნობდით. საუბარი შეეხო ჩვენს ტრაგიკულ ისტორიას, ქართველთა მძიმე ხვედრს. ვისაუბრეთ ქართული ხელოვნებისა და კულტურის შესახებ. მასპინძლება გაიხსენეს მათი შეხვედრები ფრიდონ

ხალვაშთან, რამაზ სურმანიძესთან, როზეტა გუჯეჯიანთან, სხვა გამოჩენილ მოღვაწეებთან. ისინი აღფრთოვანებას ვერ მალავდნენ როზეტა გუჯეჯიანის პატრიოტული საქმიანობის მიმართ და სიამაყით საუბრობდნენ ახმედ მელაშვილის ხსოვნისადმი მიძღვნილი კონფერენციის შესახებ, რომელიც ჩატარდა თბილისში როზეტა გუჯეჯიანის ინიციატივით და რომლის მუშაობაშიც მონაწილეობდნენ ისინი. ჩვენმა მასპინძლებმა გამოთქვეს საქართველოს უმაღლესი სასწავლო დაწესებულებების სამეცნიერო კონფერენციებში მონაწილეობის სურვილი.

პროფ. მ. აროშიძე, ა. კონდრაშევა, იბერი მელაშვილი, თამაზ ფუტყარაძე, გურამ ხიმშიაშვილი, ონურ სარიგაია

ბურსა (თურქულად „ეშილ ბურსა“-საც უწოდებენ) ერთ-ერთი ყველაზე დიდი ქალაქია, სადაც დიდი რაოდენობით ცხოვრობენ ქართველი მუჰაჯირების შთამომავლები. მათი დიდი ნაწილი ქალაქთან ახლოს მდებარე ინეგოლსა და ინეგოლის რაიონის 20 სოფელში (მესრულიე, ჰილმეი, საადეთი, ჰასან ფაშა, ფინდიკლი, ბათახლი, გულბახჩე, ჩიფლიკი, კარა კადირი, ხეირიე, დერეჩათი, ყაზელლი, ფეეზიე, გუნექესტანე, ელმაჩაირი, იენიჯე, მერზუკიე, ერიკლი, სულხიე) ცხოვრობენ და გადმოსახლებულნი არიან ძირითადად მაღალმთიანი აჭარიდან (ოლადაური, ჭალა, ჭვანა, კვიახიძეები, გოგინაური, ნენია, აღმე...), ასევე ახალციხიდან და საქართველოს სხვა რეგიონებიდან. რაიონში ფუნქციონირებს კიდევ ქართული კულტურის ცენტრი, სხვა ქართული ორგანიზაციები. ნიშანდობლივია, რომ სწორედ ბურსაში დაარსდა პირველი ქართული ჟურნალი „ჩვენებური“ აჰმედ ოზკანის (მელაშვილის) ხელმძღვანელობით.

2014 წლის აპრილ - მაისში ევროკავშირის საგრანტო პროექტის „პოლიტიკური და კულტურული მეხსიერების საკითხები და 1877-1878 წლების რუსეთ-თურქეთის ომი“ -ს ფარგლებში ვიმყოფებოდი ბულგარეთსა და თურქეთში. სტამბოლის ერთ-ერთ სასტუმროში მე და ჩემს მეუღლეს სპეციალურად ჩამოგვაკითხა ინეგოლელმა ქართველმა იბრაიმ არასმა (ფუტყარაძემ) და შემოგვთავაზა მასთან ერთად ინეგოლში გამგზავრება. სიამოვნებით

დავთანხმდით შემოთავაზებულ წინადადებას. შესაბამისად მოგვეცა შესაძლებლობა მოგვენახულებინა ინეგოლელი ქართველები.

იბრაიმ ფუტკარაძე არაჩვეულებრივი ადამიანია. იგი ბურსაშია დაბადებული 1964 წლის 5 აპრილს. დაამთავრა სტამბოლის ტექნიკური უნივერსიტეტი. პროფესიით გემის ინჟინერია. მან საკუთარი მანქანით ჩაგვიყვანა ინეგოლში და დაგვაბინავა საკუთარ ოჯახში. მეუღლეც, ქალბატონი **სევდა** - თავდგირიძეების ასული შესანიშნავი ადამიანი აღმოჩნდა. სტუმართმასპინძლობა, ქართველების სიყვარული გენეტიკურად მოსდგამთ იბრაიმსა და მის შესანიშნავ მეუღლეს. ისინი სიზმარსაც ქართულად ნახულობენ და ახლად ნასწავლ თუ წინაპრებისაგან შემორჩენილ ქართულ ამბებს იშვიათი გულმოდგინებით ყვებიან. სამი შვილი ჰყავთ იბრაიმსა და სევდას: ერთი ქალიშვილი და ორი ვაჟკაცი. **სენა** - უფროსი ქალიშვილი სტამბოლის ერთ-ერთი უნივერსიტეტის სტუდენტია, **იექტა** მეთექვსმეტე კლასში სწავლობს, უმცროსი **მიჩა** კი მეშვიდე კლასის მოსწავლეა. იბრაიმს სახლში ყურანის გვერდით შეშანა ფუტკარაძის „ჩვენებურების ქართული“ უდევს და ყოველდღიურად ეფერება ქართულ წიგნსა და ანბანს.

ბერიძე მედეა, სევდა თავდგირიძე, იბრაიმ და თამაზ ფუტკარაძეები

მას ეამაყება, რომ ქართველია. სწორედ ამან გადააწყვეტინა მას ქართული ენის შესწავლა და უნდა, რომ შვილებსაც ასწავლოს ქართული. ამ მიზნით მას ბათუმში სახლის შესყიდვა გადაუწყვეტია, რათა მიეცეს შესაძლებლობა საკუთარ შვილებს ასწავლოს მშობლიური ენა და ისტორია.

იბრაიმ არასი/ფუტკარაძე ქართველებთან ერთად

იბრაიმმა საუბარში გაიხსენა თავისი ბავშვობა და ის დღე, როცა გაცნობიერა მისი ეროვნული წარმომავლობა. ბავშვობაში ვერც წარმოიდგენდა, რომ რკინის ფარდით გამოყოფილ საქართველოს ოდესღაც ნახავდა, ვერც იმას, რომ საზღვრები გაიხსნებოდა და თურქული გვარის მატარებელი რამოდენიმე წლის შემდეგ დაიწყებდა ქართული გვარის ძებნას და გურჯისტანისაკენ გააყოლებდა თვალებს ჯერ კიდევ გაუცნობიერებელი სიყვარულით, საქართველოსაც იპოვიდა და თავის გვარსაც. ამ სიყვარულმა საზღვრების გახსნის შემდეგ მოაძებნინა მისი ფესვები. ამ სიყვარულმა და მონატრებამ იგი შუახევის რაიონის სოფელ კვიახიძეებამდე მიიყვანა. ამის შემდეგ იგი თურქეთში ჩასული ყველა ქართველის მასპინძელად და პატრონად იქცა. ზოგიერთებს სამსახურიც კი დააწყებინა. მათ შორისაა ყოროლისთაველი ბაქარ ფუტკარაძე, რომელსაც გემზე დააწყებინა მუშაობა და მისი გავლენითა და თხოვნით ბაქარს იმაზე მეტ ანაზღაურებას უხდიან, ვიდრე დანარჩენ ქართველ მეზღვაურებს. წუხს იბრაიმი იმაზეც, რომ ვერ შეძლო დანარჩენი ქართველებისათვის ხელფასის მომატებაზე დაეთანხმებინა შესაბამისი ორგანიზაციის ადმინისტრაცია. იგი გულიანად აკეთებს თავის საკეთებელს და ხშირად ამბობს კიდევ: **„გული უფრო ძვირად ფასობს, ვიდრე ფული“**.

იბრაიმი ამაცობს, რომ ქართველია, მაგრამ გული წყდება, როცა მის ისტორიულ სამშობლოში ზოგჯერ არაადექვატურ შეკითხვებს უსვამენ. „მე გურჯი ვარ, ჰამა ბათუმში ერთმა მკითხა: თურქი ხარ თუ გურჯიო. თურქის ფენჯრიდან გადახედავ თურქი ვარ, გურჯის ფენჯრიდან გადახედავ გურჯი ვარ მეტი - ვუთხარი. თქვენთან გურჯი ვერ გავხდი, ამათთან კი თურქიო“, გულისტკივილით დაასრულა თავისი სათქმელი.

იბრაიმს აწუხებს ისიც, რომ ბევრი ვერ ასხვავებს ერთმანეთისაგან რელიგიას და ეროვნებას. იგი ძალზე ადაშფოთა კურორტ ოილათში ერთ-ერთი ქართველი ქალბატონის მიერ თავისი ქართველობის უარყოფამ: „მე ბევრი ქრისტიანი არხატაში (მეგობარი, თ.ფ.) მყავს. ყველა ქართველი ჩემი დაძმა არის. ქართველობა ჩვენი შემსიყა (ქოლგა, თ. ფ.), ყველას გედევგუხურება“ -ამბობს იგი.

2014 წლის 1 მაისს იბრაიმმა ჩაგვსვა საკუთარ მანქანაში და ქალაქის ქართველები და ინეგოლის ქართული სოფლები მოგვანახულებინა. წარუშლელი შთაბეჭდილება დატოვა ჩვენში ინეგოლის კულტურის ცენტრში თავმოყრილ ქართველებთან შეხვედრამ. იქ იყვნენ: **ფეფზი და ისმაილ ქაია მაკარაძეები (ოლადაურიდან), საბრი არიფოღლი (ჭვანიდან), შენოლ ეიჯერი (გვარი და სოფელი ადარ ახსოვს), ჰაიათ იაფუზი და სხვები.**

ინეგოლელ ქართველებთან. ცენტრში ისმაილ მაკარაძე

ისმაილ მაკარაძემ სიამაყით აღნიშნა, რომ მონაწილეობს სოსო სტურუას მიერ გადაღებულ დოკუმენტურ ფილმში, რომელიც ჩვენებურებს ეძღვნება. ზოგიერთ მათგანს ახსოვთ წინაპრების მიერ გადმოცემული ისტორია მათი გადმოსახლების შესახებ. მკითხველს ვთავაზობთ ჰაიათ იაფუზის მონათხრობ ზეპირ ისტორიას: „ნენე გოგიტიძე იყო გოგნიაურიდან, ბაბოს თერეფი აღმედან, ჰელბეთ აბულაძე. ნენედან ვიცი, იქიდან რომ წამუელით, ექვსი წლის ვიყავიო. რუსის და ოსმალის ჩხუბი რომ მოთავდა, სინორი (საზღვარი. თ. ფ.) გაავლეს და ხალხს უთხრეს: ვინცხას გინდათ, ოსმალში წაით, ვინცხას გინდათ, რუსეთში დარჩით, რომ კარი ნა დეეძრასო (კარი უნდა დაიკეტოსო, თ. ფ.). ყოფილან სამი ძმა. დიდ ძმას უთქვამს: პაწა ძმამ და დამ წაითო. დიდი ძმა ოსმანია დარჩენილა გოგნიაურში. პაწა კი ბათუმიდან გემით წამოსულა. ჩამოსულან სამსუნში. იქ არ მოწონებიან დასაჯდომი ალაგი. იქიდანაც კონიაში ჩამოსულან. არც იქ მოწონებიან: არც ხეა, არც წყალიო და მერე ჩამოსულან ინეგოლში. იქიდან დაპანტულები ყველაი აქ მოყრილან. ნენეი იტყოდა: დაბლა ოფიზან ბარია (ინეგოლის უბანი), იქ დაჯექით - გვითხრესო, ჰამა იქ ბუზი, კოლო, ტალახი ყოფილა. არ მოწონებიან და ასულან სოფელ მეზითში (ინეგოლიდან 24 კმ-ში). ნენეი რომ გეიზარდა გამოთხოვდა სოფელ თუფექჩი ყონალში.

ნენეი იტყოდა: ჩვენ მუსლიმანები ვიყავით, ვლოცულობდით, ვკითხულობდითო. რუსის ასკერები ჩამოდიოდენ და გვცემდენ. ჩვენ უჩუმაღალი ვლოცულობდით. რუსები ჩვენ კაცებს რომ მოკლავდენ, პურის ბულულის ქვეშ შემოდებდენ ჩვენ კდრებს. იმას უკან ორთაღულმა დაოლდაო (დაწყნარდა), ჩვენ აქ წამოვედით და დევწყეთ ცხოვრებაო“.

ემოციების გარეშე შეუძლებელია ისაუბრო ავეჯის მწარმოებელ მეთინ უნგანთან შეხვედრის შესახებ. მას საკმაოდ დიდი საწარმო აქვს. იღებს შეკვეთებს სხვადასხვა ქვეყნიდან, მათ შორის საქართველოდან. მეთინ უნგანს აღარ ახსოვს მისი წინაპრების გვარი, მაგრამ სულით და ხორცილად ქართველია, ამაცოებს კიდევ თავისი წარმომავლობით, მაგრამ გული ტკივა, როცა მისი თანამემამულეების ცუდი საქციელის შესახებ გაიგებს რამეს. მას არ დაუმაღლავს გულისწყრომა ერთ-ერთ ვაიქართველზე, რომელიც თითქოს დახმარებას დაპირდა, საქართველოს მოქალაქეობის მიღების სანაცვლოდ იქაურ ქართველებში აკრიბა გარკვეული რაოდენობის თანხა და მიიშალა. „ჩვენებური იყო და რამე არ ვთქვით, ისე გაგჰერსდითო“ - დაასრულა თავისი სათქმელი ბატონმა მეთინმა. ჩვენი მცდელობის მიუხედავად მასპინძელს იმ უკეთური ქართველის ვინაობა ვერ ვათქმევინეთ.

იბრაიმ არასი (ფუტკარაძე), მეთინ უნგანი, თამაზ ფუტკარაძე, მედეა ბერიძე

წარსულის ტკივილიანი დღეების გახსენების გარეშე არ ჩაუვლია ჩვენს შეხვედრას **ადემ თაიართან (დუმბაძესთან) - ჩანჩხალოელ მუჰაჯირთა შთამომავალთან.** „საქართველო ჩემი სამშობლოა. სიზმრებს ბოლო დროს ქართულად ვნახულობ. მიყვარს ქართველები, ჰამა თქვენ მუსლიმანი ქართველების სიყვარული გაკლიათ. ქრისტიანმა და მუსლიმანმა ქართველებმა ერთმანეთის სიყვარული უნდა ვისწავლოთ“. მუჰაჯირობის ისტორია ქართველთა მძიმე ისტორიულ ხვედრს უკავშირდება. ამ მწარე დღეებს ადემს მუდმივად ახსენებს კაბინეტში კედელზე ჩამოკიდებული მისი დიდი წინაპრის მეველუდის სურათი. ადემს აქვს ავეჯის მწარმოებელი საწარმო. ფირმისთვისაც ქართული სახელი „ნათელა“ დაურქმევია.

ადემ თაიართან (დუმბაძესთან)

ადემ დუმბაძის
ბაბუას სურათი

ჩვენებურებს დიდი სურვილი აქვთ სამშობლოზე უფრო მეტი იცოდნენ და გვსაყვედურობენ - არ გვპატრონობთო. ცხადია, ამ საკითხებზე სახელმწიფო - ქვეყანაში არსებული პრობლემების მიუხედავად - უფრო უკეთ უნდა ზრუნავდეს. უნდა მოვამარაგოთ ქართული წიგნებით, უნდა მოიხსნას ყოველგვარი ბარიერი საქართველოში უმაღლესი განათლების მიღების მსურველი „ჩვენებურებისათვის“. ეს სურვილი გამოთქვას სოფელ ჰილმეში მცხოვრებმა სერვეთ, ოსმან და თემურ დავითაძეებმა, ისმაილ შენმა (ჭაღალიძემ), მუსტაფა ჭაღალიძემ, აზიზ ეფერმა (მამულაძემ), ისმინაზ აიაზმა და სხვებმა.

სოფელი ჰილმე, ისმინაზ აიაზი, სერვეთ დავითაძე და თამაზ ფუტყარაძე

ისინი ჩვენგან არ ითხოვენ არც ფულს, არც პატივს. ჩვენგან ელემენტარულ ყურადღებას და მოფერებას ითხოვენ. უნდათ, რომ ქართული სახელმძღვანელოებით მოვამარაგოთ, ქართული ისტორიული ფილმები ვაჩვენოთ, ჰქონდეთ ქართული ტელეარხები, თუმცა „ძალიან ცქვიტა (ჩქარა) ლაპარიკობთ და გვიჭირს გაგებაო“.

*მუსტაფა ჭაღალიძე, თამაზ ფუტყარაძე,
მედეა ბერიძე*

*თამაზ ფუტყარაძე და
თემურ დავითაძე*

ერთი დიდი ტკივილი გაყვა თბილისიდან ბატონ მუსტაფა ჭაღალიძეს: „თიფლისში გააცნეს ჩემი თავი - თურქეთელი ქართველიაო. იქ ერთი ქალი იჯდა და თქვა: „მოლაღატეო“. რატომ ვარ მოლაღატე, ქართველობა რომ შევნახე იმიტომ? ჩემი ბრალი ხომ არაა, რომ თურქიეში მოგვიწია ცხოვრება. აქ, თურქიეში არ ვიყოფით მიღეთი თურქებად და გურჯებად, ჩემს ვათანში ასე რატომაა, ვერ მივმხდარვარ. თურქიეში ჩვენებურები მაღალ ადგილებზე მუშაობენ თავრობაში, მეჯლისში. გურჯისტანში რომ ვიყოთ, ჩვენ არსად არ გაგვაკარებენო“ - პირდაპირ გვითხრა თავისი სათქმელი ამ გულმართალმა კაცმა.

უნებლიეთ მახსენდება ერთი ცნობილი გამონათქვამი: „მირჩვენია აქ გურჯი ვიყო, ვიდრე საქართველოში თათარი დამიძახონო“. სამწუხაროდ და საუბედუროდ ჩვენ ვერ გამოვედით ფეოდალური ცნობიერებიდან. გრიგოლ ხანტელის ეპოქის ქართველები უფრო მაღალი ეროვნული ცნობიერების მატარებელნი იყვნენ, ვიდრე ოცდამეერთე საუკუნის ქართველები. გავისხენოთ გიორგი მერჩულეს სიტყვები: „ქართლად ფრიად ქუეყანაი აღირაცხების, რომელსაცა შინა ქართული ენითა ჟამი შეიწირვის და ლოცვაი ყოველი აღესრულების“. ეს ითქვა 10 საუკუნის წინ, დღეს კი წაიშალა ერთიანობის განცდა. ქართველი ქართველს ებრძვის, სოფელი სოფელს, სამარცხვინოდ ვკამათობთ რაღაც რეგიონალურ „საზღვრებზე“, გავითოვით დიდ და ბედნიერად ვთვლით თავს, თუ სამშობლოს დამარცხების ხარჯზე მივალწვეთ რაიმე პირად „წარმატებას“. სამწუხაროა, რომ ამ სენით ისე დაავადდა ქართული სხეული, რომ უცხოეთში მცხოვრებ ჩვენებურებს პირველივე შეხვედრის დროსაც არ გაძნელებიათ ამ დაავადების დანახვა. ამაში კიდევ ერთხელ დავრწმუნდი დიდებულ ქართველთან **მეჰმედ ემინ ქაია - მაკარაძესთან** შეხვედრისას. იგი ოლადაურელი მუჰაჯირების შთამომავალია. მისი დედა კობალთელი თავდგირიძის ასული ყოფილა, ბაბუის დედა კი შუბნელი ალიაღიშვილების შთამომავალი. ამ შესანიშნავ ადამიანს ინეგოლის კულტურის სახლში იმ დროს შევხვდით, როცა აჭარის ტელევიზიით გადიოდა ამ სტრიქონების ავტორის ლექცია „ქართული დიასპორები უცხოეთში“. უნდა ითქვას, რომ ამ ლექციას დიდი გამოსმაურებები მოყვა საინგილოს, ფერეიდანისა და თურქეთის ქართულ მოსახლეობაში. სიამაყის ცრემლების გარეშე ვერ წაიკითხავ ფერეიდანელი ქართველის **საიდ მუ-**

ლიანის გამოსმაურებას: „გამარჯობათ. როგორ გიკითხოთ. მე ვარ საიდ მუღიანი. ვუყურე თქვენს ლექციას აჭარის ტელევიზიაში, ფერეიდანში და ძალიან მომეწონა. მე აქ მაქვს ქართული სკოლა. მადლობა“. იგივე შინაარსისაა სტამბოლელი ქართველის ორჰან ბერიძის წერილიც: „გამარჯობათ. მე ვარ თურქეთელი ჩვენებური გურჯი ქართველი. ვცხოვრობ სტამბულში. ბაბუის ბაბუა გადმოსულა საქართველოდან. ვუყურებ თქვენი გაქვეთილებზე აჭარა ტელევიზიაში, დიდად მოგვეწონა. მადლობა“.

სამადლობელო წერილებთან ერთად ინგილოელი ჩვენებურების სამართლიანი საყვედურის მოსმენაც მოგვიხდა: „გამარჯობა ბატონო თამაზ. მე ვარ საინგილოდან, თემო სუყაშიილი. გიორგობას გილოცავთ! შეგეწიოთ ქურმუხის წმინდა გიორგის ძალა და მადლი! დღეს კახის რაიონის სოფელ ალიბეგლოში თქვენს ლექციას ვუყურეთ აჭარის ტელევიზიაზე, რომელიც საზღვარგერეთ მცხოვრებ ქართველებს ეხებოდა... მთელი ოჯახი სულმოუთქმელად ველოდებოდით, როდის დაიწყებდით საუბარს ისტორიულ ჰერეთში (ბედუკუდმართობით აზერბაიჯანის საზღვრებში მოქცეული და საინგილოდ წოდებული მხარე) მცხოვრებ ქართველებზე. ძალიან გული დაგვწყდა, რომ ერთი სიტყვითაც არ შეეხეთ ამ ყველასგან დავიწყებულ მხარეს და ხალხს... დასავლეთ საქართველოში ძალიან ცოტა იციან ჩვენი კუთხის, ადათ-წესების, ტრადიციების და ხალხის შესახებ. იმ ხალხის შესახებ, სადაც ქართველობას ყველაზე მეტად გვაქვს შენარჩუნებული ქართული ცნობიერება, სული, გენი, რელიგია და საქართველოს სიყვარული. და სწორედ თქვენ, პროფესორ-მასწავლებლებს უფრო მეტი როლი გეკისრებათ აზერბაიჯანში მცხოვრები ქართველების შესახებ ინფორმაციის გავრცელებაში. მაპატიეთ ასეთი პირდაპირობისათვის. თემო სუყაშიილი“.

საპატიებელი ჩვენს თანამემამულეს არაფერი აქვს. ჩვენ კი ნამდვილად უნდა ვთხოვოთ პატიება უცხოეთში მცხოვრებ თანამემამულეებს. წარმოდგენილ წერილებში ნათლად ჩანს ისტორიული ბედუკუდმართობით სათავედადებული უდიდესი სიყვარული და ნოსტალგია მშობლიური საქართველოსადმი.

ლექციის შინაარსით კმაყოფილი დარჩა ჩვენი მასპინძელიც, მაგრამ საქართველოში არსებულ მძიმე მდგომარეობასა და გაუსაძლის ყოფაზე ფიქრსა და დარდს თავი ვერ დაადწია. ბატონ მეჰმედს შესანიშნავად ახსოვს მუჰაჯირობის ისტორია, გადასახლების უმძიმესი დღეები. მისი ინფორმაციით, მისი წინაპრები ბათუმიდან „გულ-ჯემალ გემით“ გადაუყვანიათ. გულ-ჯემალი ფადიშაჰ სულთან რეშადის დედა წარმოშობით ქართველი ყოფილა. „ჩვენ რომ გადმოვსახლდით, სულთანი იყო აბდულ ჰამიდ მეორე, რომლის ცოლი ქართველი ბეზმი აღემ სულთანი იყო. მან მოგვცა დასახახლებლად გადმოსახლებულებს ეს ადგილები. 18 სოფელმა დაჯდა ამ ტყეებში. რაცხა ადეთი იყო აჭარაში, ის ადეთი გვაქ, არ შევშალებით. ადეთი არ მოგვიშლია ცეკვაში, საჭმელში. გვაქ საჭმელები: ქალაჯო, ფხალლობიაი, ჭიმური, ხაეიწი, პასუთა, ჟავე. ვიცით წოწოლაი. თურქებმა ეს არ იციან“.

ქართული კულტურის ცენტრი ინეგოლში. ცენტრში მეჭმედ მაკარაძე

ბატონი მეჭმედი საინტერესოდ ყვება მუჰაჯირობის ისტორიასთან დაკავშირებულ საკითხებს. „ჩემი ერთი დედეს დემურალას ცოლი ბათუმში დარჩენილა - გოგნიაურში. ცოლს უთქვამს: ველარ დიგინახავ ამის მერეო. სადამოზე, თვის 14-15-ში თვარე დიდი რომ გახდება, აქედან შენ შეხედე, იქიდან მე შევხედავ, თვარე სარკესავით იქნება და დიმიანახავო, უთქვამს დემურალ დედეს. ამას რომ ილაპარაკებდა ნენეი, იტირებდაო“- დაასრულა მუჰაჯირობის შესახებ საუბარი ჩვენმა მასპინძელმა.

მეჭმედ მაკარაძემ შესანიშნავად იცის ქართველების ფერეიდანში გადასახლების ისტორია. ისინი თვლიან, რომ გიორგი სააკაძის საბრძოლო წარმატებები ოსმალების დამსახურება იყო, თითქოსდა ოსმალეთი ქართველებს უცხო დამპყრობლების წინააღმდეგ ბრძოლაში დახმარებას უწევდნენ. იქ მცხოვრები ბევრი ქართველისათვის ძნელია იმის წარმოდგენა, რომ ოსმალეთიც ისეთივე დამპყრობელი იყო საქართველოსათვის, როგორიც ირანი. მათ სწამთ, რომ შაჰ-აბასი ბუნებრივი სიკვდილით არ მომკვდარა, რომ მას ძილის დროს თავი სააკაძის თანმხლებმა ქალმა სარომ მოკვეთაო.

მეჭმედ მაკარაძე ვერ ეგუება საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის დარღვევას. თავის დროზე, 2002 წლის ივნისში მას მონაწილეობა მიუღია სამშვიდობო მისიის მუშაობაში. ამ მიზნით შეხვედრია ვლადისლავ არძინბასა და ედუარდ შევარდნაძესაც.

მეჭმედ მაკარაძე ინეგოლის ქართული კულტურის ცენტრის მუდმივი სტუმარია. იგი ამაყობს ქართული ხელოვნებით, ქართული კულტურით: „ჩვენი ცეკვები რომ დეინახო, გიგისხარდება. ისე ცქვიტად (სხარტად), მოქნილად ცეკვობენ. ჩვენი სოფლებიც აჭარის სოფლებს გავს. ესენი აქ იოლად ჩანს. ჩვენი სისხლი და ხორცი გრძნობს ჩვენს ერთობასო“.

ქართული კულტურის ცენტრი ინეგოლში

ჩვენებურებს, თურქეთის ქართველებს ჩამოყალიბებული აქვთ სათვისტომო-საზოგადოებრივი, კულტურულ-საგანმანათლებლო ფონდები, შემოქმედებითი კავშირები, რომლებიც მეჭმედ მაკარაძისა და სხვა შეძლებული ქართველების მუდმივი მზრუნველობის ქვეშაა. ისინი დიდ ინტერესს იჩენენ ქართული ფოლკლორის შესწავლისადმი, გამოთქვამენ საქართველოს ისტორიის, კულტურის, ქართული წერა-კითხვის შესწავლის სურვილს. სათვისტომოებში მოქმედებს ქართული ფოლკლორული ანსამბლები. ახალგაზრდა თაობა თანდათან მზარდ ინტერესს იჩენს თავისი ეთნიკური ფესვებისადმი. ჩვენი ვალია დავეხმაროთ ასეთ ქართველებს, მოვეფეროთ და გულში ჩავიკრათი ისინი. ამ რწმენით დავმორდით ჩვენებურებს და უდიდესი შთაბეჭდილებებით დატვირთულებმა გამოვეშურეთ საქართველოსაკენ იმ იმედით, რომ კვლავ მოგვეცემა მათთან შეხვედრის შესაძლებლობა.

Tamaz Putkaradze

In a dream found Georgia

(Visiting the Inegolel Georgians)

Summary

Due to the Turkey's historical misfortune a lot of Georgians turned out in political borders, who have maintained the language, culture, traditions, ethnic identity. These people pictorially are called „Chveneburebi“. „Chveneburi“ in Georgian language means friend, and in abroad purchased ethnicity and has become synonymous to Georgians in Turkey, Azerbaijan and Iran. Still the population of historical Georgian colonies refers to each other with this term. The article presents the issues of everyday life and culture of the population Inegoli.

БОРЬБА ЗА ИРАКСКУЮ НЕФТЬ И «МОСУЛЬСКИЙ КОНФЛИКТ» (1923-1926 ГГ.) В КОНТЕКСТЕ «ВОСТОЧНОГО ВОПРОСА»

Международные конфликты современности имеют глубокие исторические корни. Сегодняшняя проблемная ситуация на Балканах и на Ближнем Востоке – наследие «восточного вопроса», поэтому интерес к этой международной проблеме после Первой мировой войны не угасает в современной исторической науке. Характерной чертой исторических традиций различных стран – участниц «восточного вопроса» – является акцент при его определении на зону собственных интересов. В целом видение географии «восточного вопроса» обусловлено, прежде всего, его европейской направленностью и концентрируется вокруг проблем раздела «наследства» Османской империи. Целью исследования является попытка показать, что «восточный вопрос» имел и иное политико-экономическое наполнение, и его нельзя ограничивать проблемами Черноморских проливов, «лозаннского экономического наследства». В качестве иллюстрации данного тезиса будет рассмотрен «мосульский конфликт» (1923-1926 гг.) – длительный спор между Великобританией и Турцией по вопросу о территориальной принадлежности Мосула. Происхождение этого конфликта объяснялось особым экономическим и военно-политическим значением мосульского нефтеносного вилайета в планах великих держав. В изучаемый период основными претендентами на право разработки потенциальных ресурсов нефти на Ближнем Востоке выступали английские компании, что было связано с позицией правительства Великобритании, которое, в отличие от американского, принимало непосредственное участие в формировании и проведении нефтяной политики. Последняя формировалась, исходя из ряда факторов. Во-первых, Великобритания обладала собственными запасами нефти, что ранее способствовало покупке британским правительством контрольного пакета акций «Англо-персидской нефтяной компании». Во-вторых, основной ареной нефтяного соперничества до и после Первой мировой войны стал Ближний Восток – регион, в котором, по мнению британских правящих кругов, сохранение английского господства было жизненно необходимым для интересов империи. Следует отметить, что начало конфликту было положено второй военной кампанией Великобритании в Месопотамию в 1916 году. По утверждению английского историка Т.Говарта «... в истории эта была первая попытка установить контроль над нефтяными месторождениями военным путём».¹ В этот кризис были втянуты Турецкая республика, а также народы оккупированного Ирака – арабы, курды и ассирийцы. Вопрос о будущей судьбе богатейшей Мосульской области живо волновал правительства США и Франции. По своему географическому положению Мосул затрагивал также интересы безопасности СССР и Ирана. Если учесть, что этому кризису частично была посвящена Лозаннская конференция, что «мосульский вопрос» на протяжении ряда лет рассматривался на сессиях Лиги Наций, а также был причиной нескольких заседаний Гаагского Международного суда, станет ясно, какое существенное место он занимал в системе международных отношений. Нефтяной фактор явился составной частью «восточного вопроса» и стал характерной чертой масштабности этого конфликта.

Англоязычное научное наследие, посвящённое изучению этой проблемы, представляет собой довольно большой информационный и аналитический массив,

который используется отечественными историками в исследовании различных аспектов, связанных с «восточным вопросом». При этом комплексный анализ англо-американской историографии ближневосточного конфликта 20-х годов отсутствует. Не отрицая значительного вклада советских историков в разработку проблемы исследования, следует отметить, что их видение англоязычных концепций является особым измерением историографического наследия СССР. Английские и американские историки рассматривают «мосульский вопрос» с целью оправдания политики правительства Великобритании и США в борьбе за нефтяные источники Месопотамии.ⁱⁱ Многие из них склонны считать, что «мосульский вопрос» упирался, якобы, в защиту прав курдов, населявших Мосульский вилайет.ⁱⁱⁱ Большая часть английских историков утверждает, что это был обыкновенный территориальный спор, но в результате «вмешательства большевистской России превратился в кризис».^{iv} Игнорирование «нефтяного вопроса» в англо-американских отношениях приводит американских исследователей к выводу, что мосульский кризис был обычным территориальным спором между соседними государствами. Американские историки /Е. Монро, Г.Говард и др./ ограничиваются разработкой дипломатической истории, развивая идеи о том, что США в области внешней политики на Ближнем Востоке руководствовались стремлением защищать интересы Турции от угрозы «бесконтрольного использования её природных богатств».^v Так, Г.Говард, освещая позицию США на Лозаннской конференции, утверждает, что она основывалась на принципе равных возможностей США с европейскими державами. Он пишет, что США не могли безучастно отнестись к конфликту между англичанами и турками, что деятельность американского правительства на Лозаннской конференции в отличие от английского и французского правительств предусматривала «мирный путь» разрешения конфликта и что США стремились помочь турецкому правительству восстановить экономический потенциал Мосульского вилайета.^{vi} Е.Монро, также как и Г.Говард, называет действия американской дипломатии на Лозаннской конференции «законными и беспристрастными».^{vii}

По секретному соглашению Сайкс-Пико /май 1916г./, о разделе Азиатской Турции, Мосул должен был войти во французскую зону влияния.^{viii} Но после окончания Первой мировой войны англичане, оккупировав весь Мосульский вилайет, вынудили французов отказаться от претензий на него в обмен на согласие Великобритании передать Франции Киликию, тоже занятую английскими войсками.^{ix} Английский оккупационный режим, установленный в Мосульском вилайете, продержался до вступления в силу Лозаннского договора, то есть до конца 1923 года. После чего, как и в собственно Ираке, в Мосуле был введён мандатный режим. Англичане заставили турок эвакуироваться из Мосульской области.^x

Лозаннская конференция ознаменовала начало первого этапа в решении «восточного вопроса», частью которого стал и «мосульский вопрос». На конференции для Великобритании большую опасность представляла неуступчивость Турции в «мосульском вопросе» и возможность её сотрудничества с США, поэтому правительство Великобритании предложило американским нефтяным монополиям принять участие в разработке «Туркиш Петролеум компани». Предложение носило секретный характер. США получили 25%-ю долю в разработке мосульской нефти.^{xi} В связи с этим, соглашаясь на допуск американских нефтяных корпораций в Ирак, британское правительство стремилось ещё и к тому, чтобы на Аравийском полуострове концессии контролировались исключительно английским капиталом. До открытия конференции в Лозанне госдепартамент США принял

решение поддержать концессию «ТПК» в Ираке, чтобы укрепить свои позиции на Ближнем Востоке и реализовывать политику «открытых дверей» в интересах предпринимательских кругов США. Британская политика состояла в том, чтобы урегулировать вопрос о Мосуле посредством секретных переговоров с Турцией. На Лозаннской конференции глава английской делегации лорд Керзон стремился к изъятию «мосульского вопроса» из так называемых мирных переговоров.^{xii} Он хотел превратить его в сепаратный англо-турецкий вопрос и подчинить компетенции Лиги Наций. Для достижения этой цели, Керзон вёл оживлённую закулисную работу. 30 января 1923 года госсекретарь США Юз направил письмо участникам специальной миссии в Лозанне с инструкцией относительно предложений Керзона. В письме говорилось о том, что если «Турецкой нефтяной компании» потребуется поддержка США, то «США придётся выступить арбитром в англо-ирако-турецком переговорном процессе...».^{xiii} 24 февраля 1923 года Керзон направил в Совет Лиги Наций письмо, в котором указал на крайне «серьёзное осложнение международной обстановки».^{xiv}

Таким образом, передача «мосульского вопроса» для рассмотрения его в Лиге Наций заранее предопределила благоприятный исход для Великобритании. В этом вопросе Керзон получил поддержку от представителей французской, итальянской и японской делегаций. Турецкий министр иностранных дел Исмет-паша отказался от подобного предложения. Тем самым стороны диаметрально разошлись в решении «мосульского вопроса». До предоставления проекта мирного договора Турции вопрос о Мосуле оставался нерешённым, но уже имелись некоторые признаки соглашения между Великобританией, США и Турцией. В статье третьей Лозаннского мирного договора говорилось, что «граница между Турцией и Ираком будет полюбовно определена между Турцией и Великобританией в девятимесячный срок. При отсутствии согласия между обоими правительствами в предусмотренный срок, спор будет внесён в Совет Лиги Наций».^{xv} 19 мая 1924 года в Константинополе возобновились англо-турецкие переговоры по Мосулу. Почти одновременно с Константинопольской конференцией Великобритания заставила народное собрание Ирака ратифицировать заключенное 10 июня 1924 года соглашение, которое устанавливало над этой страной неофициальный протекторат Великобритании.^{xvi} В этом случае английское правительство могло быть уверенным в создании курдского буферного государства, которое бы отделило Ирак от Турции.^{xvii} В связи с тем, что в июле 1924 года истёк срок, отведенный Лозаннским договором на англо-турецкие переговоры по Мосулу, «мосульский вопрос» переносился на рассмотрение в Совет Лиги Наций. Английское правительство письмом от 6 августа 1924 года потребовало, чтобы в повестку дня Совета Лиги Наций был включён вопрос о Мосуле.^{xviii}

В начале октября 1924 года на северной границе Месопотамии в результате столкновения между турками и айсорам создавалось крайне напряжённое военнополитическое положение. 15 октября 1924 года премьер-министр Великобритании Макдональд послал генеральному секретарю Лиги Наций телеграмму с просьбой немедленно решить пограничный спор. Обстановка на турецко-иракской границе оставалась напряжённой до лета 1925 года. В сентябре 1925 года комиссия по «мосульскому вопросу» представила свой отчёт Совету Лиги Наций. С одной стороны, комиссия признавала, что юридически Мосульский вилайет должен значиться как неотъемлемая часть территории Турции.^{xix} С другой, исходя из «потребностей нормального развития Ирака», комиссия рекомендовала при-

соединить Мосул и к Ираку, если мандат на него на последующие 25 лет останется за Лигой Наций, - т.е. фактически за Великобританией. Турция отказалась признать для себя обязательным решение Совета Лиги Наций об арбитраже в урегулировании спора и выразила протест против того, что Совет Лиги Наций на своём заседании 19 сентября 1925 года постановил в связи с тем, что доклад комиссии Лиги Наций не решил окончательно вопрос о Мосуле, запросить по данному вопросу мнение Постоянной Палаты Международного Суда в Гааге.^{xx} Обращение Великобритании в Гаагский трибунал стало наиболее удобной лазейкой из тупика, который английская дипломатия создала как для Совета Лиги Наций, так и для Великобритании. 21 ноября 1925 года Постоянная Палата Гаагского трибунала вынесла решение, что «Совет Лиги Наций на основании Лозаннского договора правомочен установить границу между Турцией и Ираком. Это решение должно быть обязательным для спорящих сторон».^{xxi} Совет Лиги Наций на своём заседании 16 декабря 1925 года вынес решение, по которому устанавливалась окончательная граница между Турцией и Ираком в основном по «брюссельской линии». Великобритании был дан шестимесячный срок для заявления о своём согласии продлить мандат на Ирак на 25 лет. Одновременно ей предлагалось заключить с Турцией соглашение об экономических отношениях и статуте Мосула.^{xxii} Накануне декабрьского решения Совета Лиги Наций по Мосулу в Турции создалось тяжёлое финансово-экономическое положение. В декабре 1925 года турецкую экономику потряс кризис сбыта. К концу февраля 1926 года он принял весьма значительные размеры, захватив не только все области торговли и кредита, но отчасти и сельское хозяйство. Английские монополии сократили все свои экспортные операции и как раз в то время, когда сельское хозяйство Турции нуждалось в реализации значительного количества товаров своего производства. С февраля и до августа 1926 года Турция переживала острый финансовый кризис.^{xxiii} Таким образом, вопрос о неизбежности внешнего займа, об обращении за помощью к иностранному капиталу встал остро перед турецкими национальными финансово-промышленными кругами. Во время мосульских переговоров турецкое правительство надеялось договориться с Великобританией насчёт займа, предоставляя таким образом Англии компенсацию за полный отказ от каких бы то ни было прав на мосульскую нефть.

Втакой обстановке 24 апреля 1926 года обе стороны пришли к решению подготовить двустороннее соглашение по следующим вопросам: 1/ установление границы между Турцией и Ираком; 2/ принять обязательства о ненападении между Ираком и Турцией; 3/ подписание экономической конвенции, которая бы облегчила Турции доступ к природным богатствам территории Мосула; 4/ вопрос о вступлении Турции в Лигу Наций. Соглашение было подписано 5 июня 1926 года. Вопрос о судьбе Мосульского вилайета был для Турции вопросом её стратегической безопасности. Оставление территории, населённой курдами, в границах подмандатного Ирака, было до подписания договора источником постоянных волнений и восстаний со стороны курдских племён. Поэтому установление границ в пользу Турции было необходимым. Однако, по июньскому соглашению 1926 года было сделано совсем незначительное исправление границы.^{xxiv} При этом, город Мосул и весь нефтеносный район целиком оставался в пределах Ирака. Турция и Ирак взаимно обязывались поддерживать добрососедские отношения. Турецко-иракская граница объявлялась ненарушимой и по обеим сторонам её образовывались зоны в 75 км шириной каждая /ст.10/. В пределах этих зон не допускалось формирование вооружённых частей, и не должно было вестись никакой враждебной другой стороне

пропаганды. За соблюдением этих обязательств наблюдала особая смешанная комиссия из разного числа представителей от Турции и Ирака. Данные обязательства устанавливались сроком на 10 лет.^{xxv}

Что касается экономического соглашения, то Турция по договору должна была заключить торговое, транзитное и таможенное соглашение с Ираком. По вопросу об участии Турции в эксплуатации мосульской нефти намечались три возможных решения. Во-первых, английский кабинет, по проекту премьер-министра Чемберлена, хотел сначала предоставить Турции часть нефтяных разработок для эксплуатации, но это решение было быстро отвергнуто кабинетом.^{xxvi} В депеше от 24 апреля 1926 года Чемберлен дал инструкцию английскому послу в Турции Линдсею отказать от этой мысли и сказать туркам, что Великобритания может предложить им участвовать в разработке нефтяных источников Мосула только на условиях аренды, но не в роли партнёра в нефтяной компании. Чемберлен объяснил это тем, что «необходимо учитывать интересы трёх правительств – Франции, США, Великобритании».^{xxvii} Англичане понимали, что это затянет переговоры, а для турецкой стороны важно было выиграть время, поэтому первоначальный проект Чемберлена не будет принят, прежде всего, турецкой стороной. Второй вариант имел ввиду выплату Турции Великобританией единовременно определённой суммы взамен отказа турецкого правительства от части годовой добычи нефти. В конце концов, было принято решение о предоставлении Турции 10% государственных доходов Ирака с нефтяных разработок в течение 25 лет. Турция дала согласие отказаться от этого права взамен на уплату ей правительством Ирака единовременно 500000 ф.ст.^{xxviii}

Вопрос о предоставлении Турции займа со стороны британских банков неоднократно поднимался в ходе переговоров. Английское правительство официально не давало свои гарантии по вопросу о займе Турции. Однако предоставление займа было обеспечено, поскольку соглашение по всем спорным вопросам между государствами давало достаточные гарантии английскому капиталу. Что же касается вопроса о вступлении Турции в Лигу Наций, то никаких постановлений по этому поводу в англо-турецкий договор не было включено. Что обращает на себя внимание в англо-турецком соглашении, так это то, что Турция не получала каких-либо реальных выгод. Правда, в силу статьи 14-й соглашения, Ирак обязывался выплачивать Турции в течение 25-ти лет 10% своих доходов. Однако, эти проблематические платежи, конечно, не могли рассматриваться как эквивалентное возмещение Турции за её отказ от нефтяных земель Мосула, тем более, что в прошлом турецкому капиталу принадлежало 25% участия в самой «Тэркиш Петролеум К». Для Турции мосульское соглашение не носило характер выгодной экономической сделки. Оно было заключено с зачётом экономических компенсаций Великобритании за политические уступки со стороны турок. Это является наиболее характерной особенностью данного договора, так как на первых этапах переговоров Великобритания рассчитывала повлиять на турецкое общественное мнение перспективами экономической помощи Турции за её отказ от Мосула, в виде займа на выгодных условиях и экономического сотрудничества во всех его формах. Но к договору по Мосулу не было приложено никакого экономического соглашения между финансово-торговыми кругами Великобритании и Турции. В целом англо-ирако-турецкий договор 1926 года, несомненно, являлся важным международным актом, менявшим всю ситуацию на Ближнем Востоке в оптике «восточного вопроса» в политике великих держав. Великобритания хотела,

прежде всего, опираясь на зависимую от неё Турцию, укрепить свои позиции на имперских коммуникациях, в первую очередь, и в зоне Черноморских проливов.

Литература:

- ¹Howarth Tony. Twentieth Century History. The World since 1900.-Hong Kong.-1983.- P.27.
- ²Toynbee A Turkey.-London.-1926; Monro E. Britain's Moment in the Middle East (1914-1956).-Baltimore.-1963; Anderson M. The Eastern Question 1774-1923.-London.-1926; Edmonds C.J. Kurds, Turks and Arabs.-London.-1957.
- ³Toynbee A. Opt.cit.-P.280; Monro E. Opt.cit.-P.73; Anderson M. Opt.cit.-P.375.
- ⁴Howard H. The Partition of Turkey. A Diplomatic History (1913-1923).-New-York.-1966.-P.297.
- ⁵Monro E. Opt.cit. – P.102
- ⁶Howard H. Opt.cit. – P.298.
- ⁷Monro E. Opt.cit. – P.76.
- ⁸La Question de Mossoul de la Signature du Traite d'admistice de Moudros(30 oct.1918).-Constantinople.-1925.- P.15, 18, 23,26-28.
- ⁹La Question...Opt.cit. – P. 15.
- ¹⁰Helmrech P.C. From Paris to Serves.- Columbus.- 1974.- P.334-337.
- ¹¹Международная жизнь. – 1926.-№1.-С.25.
- ¹²Papers Relating to the Foreign Relations.-Washington.- 1938.-Vol.II.-P.240.
- ¹³Papers Relating...Opt.cit. – P.889-890.
- ¹⁴Сообщение ТАСС //Известия.- 1923.-25 февраля.
- ¹⁵Севрский мирный договор и акты, подписанные в Лозанне. – М., 1927. – С.145.
- ¹⁶Documents on British Foreign Policy 1919-1939./ Ed. By W.N. Medlicott.-Series Ia.- Vol.1.- London.-1966.-P.773.
- ¹⁷См. подробно: Гисаров М.А. Курдский вопрос в Турции/ В сб.: Страны и Народы Ближнего и Среднего Востока.- Вып.VII.-Курдоведение.-Ереван.- 1975.-С.54-58; Никитин В. Курды.-М., 1964ю –С. 292.
- ¹⁸Иванов Л. Лига Наций. – М.,1929. – С.83.
- ¹⁹La Question de Mossoul...Opt.cit.- P.108
- ²⁰Резолюция Совета Лиги Наций, принятая 19 сентября 1925 г.// Мировое хозяйство и мировая политика. – 1925.-№3. – С.142-143.
- ²¹Консультативное заключение Постоянной Палаты международного Суда в Гааге по вопросу о статье 3.2 Лозаннского договора, принятое 21 ноября 1925 г.// Мировое хозяйство и мировая политика. – 1925. - №3.- С.143.
- ²²Решение по «мосульскому вопросу» Совета Лиги Наций от 16 декабря 1925г.// Мировое хозяйство и мировая политика. – 1926. - №3 – С. 146.
- ²³L"Economist"Orient. – 1926.-September. –P.119./ National Archives of India.- British Library? Asia Collections/ Records of the British Administration iin Aden, 1839-1967.- File 275.- Inter allied convention for the Assessment of Turkish reparation.- 10R/R,/20/A/3079
- ²⁴Договор между Англией, Ираком и Турцией, заключенный в Ангоре 5 июня 1926 года// Мировое хозяйство и мировая политика.-1926.- №5-6.- С.207.
- ²⁵DBFP.- Opt.cit.- Vol.I.- P. 838.
- ²⁶Opt. cit. – P.839.

²⁷DBFP.- Opt.cit. –Vol.I. – P.839.

²⁸Договор...Указсоч. –С. 209.

ტიუკალოვ მ. ვ.

***ბრძოლა ერავის ნათობისათვის და „მოსულის კონფლიქტი“ (1923-1926)
„აღმოსავლეთის საკითხის“ კონტექსტში***

საერთაშორისო კონფლიქტებს აქვს ღრმა ისტორიული ფესვები. ბალკანეთისა და ახლო აღმოსავლეთის პრობლემური სიტუაცია არის „აღმოსავლეთის საკითხის“ მემკვიდრეობა. ამიტომაცაა, რომ ეს საერთაშორისო პრობლემა დღემდე რჩება თანამედროვე მსოფლიო პოლიტიკის ერთ-ერთ აქტუალურ პრობლემად. სტატიაში სწორედ აღნიშნული პრობლემატიკაა მეცნიერულად განხილული. მასში წარმოდგენილია მეტად საინტერესო, ორიგინალური მოსაზრებანი და ლოგიკური დასკვნები.

მუსლიმანი ქართველობა და მათი სოფლები საქართველოში

ახლახან მკითხველმა მიიღო იაკობ მანსვეტაშვილის „საფასით“ ზაქარია ჭიჭინაძის 1913 წელს გამოცემული წიგნის „მუსლიმანი ქართველობა და მათი სოფლები საქართველოში“ (გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბ. 2013) ხელახალი გამოცემა, რომელსაც წამდგარებული აქვს ფილოლოგიის აკადემიური დოქტორის ეთერ ბერიძის შესავალი, მის მიერვე შედგენილი ბიბლიოგრაფია, გეოგრაფიულ და საკუთარ სახელთა საძიებელი. პირდაპირ ვიტყვი, რომ ეს არის შესანიშნავი გამოცემა, რომელიც ემსახურება სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში, საკუთრივ აჭარაში მიმდინარე წარსულისა და აქამინდელი ისტორიული და რელიგიური პროცესების ახლებურ გააზრებას. ტკივილებით, განცდებითა და ემოციებითაა დატვირთული შესავალი წერილი, ჩვენი ქვეყნის უღამაზესი კუთხის - აჭარის ისტორიული ბედუქუდმართობით რომ არის განპირობებული. ზოგადად წიგნში ზოგიერთი რამ შესაძლოა არარეალური მოგვეჩვენოს, ასევე შესაძლოა დავეთანხმეთ ან არ დავეთანხმეთ სულმნათი ზაქარია ჭიჭინაძის მონათხრობს. ეს არაა მთავარი. არსებითი ისაა, რომ წიგნს, მისი ავტორის, ასევე წიგნის გამომცემლის ეთერ ბერიძის ვრცელ წინასიტყვაობას წითელ ზოლივით გასდევს დიდი სიყვარული მშობლიური ქვეყნისა და ხალხისა, პროფესიული ერთგულება, წარმატებებით თუ წარუმატებლობებით განპირობებული სიხარული და ტკივილი. მკითხველმა წიგნში სწორედ ეს უნდა დაინახოს. მასში რელიგიური საკითხების პარალელურად წარმოდგენილია გამოჩენილ ადამიანთა დეაწლი და დამსახურება, ადამიანური ურთიერთობების, უფროს-უმცროსობის, ადამიანთა შვილების ერთგულების, ასევე ყოფისა და კულტურის, სწავლა-განათლების, ქართული ენის შემონახულობის, გამუსულმანების უმნიშვნელოვანესი საკითხები ბათუმში, ქობულეთში, მთისა და ბარის აჭარის სოფლებში, შავშეთში, კლარჯეთში, ჯავახეთში და ისტორიული საქართველოს სხვა პროვინციებში. ნაშრომში ოსმალის საქართველოს თითქმის ყველა კუთხეა წარმოდგენილი, ასახულია დაპყრობის პროცესი, დაპყრობილი მოსახლეობის სულიერი მდგომარეობა, ყოფითი საკითხები (ცხოვრება, მეურნეობა, ვაჭრობა, მშენებლობა), აღწერილია სოფლები ხეობების მიხედვით, ცალკეული ტერიტორიული ერთეულების მდებარეობა, საზღვრები და ა. შ. წარმოდგენილ საკითხთაგან ზოგიერთი რამ შეიძლება სადავო, საკამათო იყოს, მაგრამ ყველაფერი რეალური სინამდვილის წარმოჩენის სურვილითაა წარმოდგენილი. აღნიშნულ და სხვა საკითხებზე ზაქარია ჭიჭინაძისეული მონათხრობი ლოგიკური თანმიმდევრობით, საქმის ცოდნითა და პროფესიონალიზმით პირუთვნელადაა გაანალიზებული-განხილული წიგნის გამომცემლის ეთერ ბერიძის წინასიტყვაობაში. წინასიტყვაობის ავტორი ზაქარია ჭიჭინაძის მონათხრობის პარალელურად თანმიმდევრულად ფურცლავს ოსმალის საქართველოს ტრაგიკული ისტორიის ფურ-

ცლებს და გემოდღვრავს უკეთილშობილესი იდეით - პატივი მივაგოთ ჩვენს წარსულს, რომ შევძლოთ ახლის შენება, უანგაროდ გვიყვარდეს და ვემსახუროთ ქვეყანასა და ხალხს, დაეფასოთ წინაპართა ღვაწლი. თავად ზაქარია ჭიჭინაძე ხომ სამშობლოსადმი სიყვარულისა და ერთგულების შესანიშნავი მაგალითია.

ეთერ ბერიძის წინასიტყვაობით გამოცემულ წიგნში ცოცხლდება ქართველი მაჰმადიანების ცხოვრების უმნიშვნელოვანესი საკითხები, მათი დარდი და ტკივილი, სისახული და მწუხარება. წინასიტყვაობის ავტორის თქმით, სარეცენზიოდ წარმოდგენილი წიგნი ზაქარია ჭიჭინაძის ბიბლიოგრაფიული მემკვიდრეობის ერთ-ერთი ვრცელი და მნიშვნელოვანი ნაწილია, რომელიც დღემდე ბიბლიოგრაფიულ იშვიათობას წარმოადგენდა. შესაბამისად, ამ წიგნის გამოცემით ჩვენს წინაშე კიდევ ერთხელ გაცოცხლდა ისტორიული ბედუკუდმართობით განპირობებული ხალხის ტკივილი და სევდა, რამაც კიდევ ერთხელ უნდა დააფიქროს ჩვენი თანამემამულენი ისტორიულ თუ თანამედროვე საქართველოში, რომ ისტორიული ბედის, სულიერი და ფიზიკური ერთიანობის, ქართული ცნობიერებისა და ეროვნული თავისთავადობის დაცვისა და შენარჩუნების გარეშე ჩვენს მომავალს პერსპექტივა არ აქვს.

წინასიტყვაობაში ავტორი აანალიზებს რა ზაქარია ჭიჭინაძის მემკვიდრეობას, ყურადღების მიღმა არ რჩება მისი ღვაწლი და დამსახურება ქვეყნისა და ერის წინაშე. მასში წარმოჩენილია ის დიდი ამაგი, რაც მას მიუძღვის აჭარისა და ტაო-კლარჯეთის მოსახლეობის დედასაქართველოს მოსახლეობასთან დაახლოებისა და ურთიერთობათა აღდგენის რთული პროცესის დაძლევაში. ავტორის თქმით, „ეს ის დრო და პროცესია, როდესაც დამხვდურს უნდა მასთან იყო, მაგრამ უჭირს მიღება და შენ გინდა მასთან მიხვიდე, მაგრამ გიჭირს მიახლოება, თითქოს ერთიც ხარო და არც ხარო ერთი, გაუცხოებულხარო, ესენიც გაუცხოებულან, თითქოს გენატრება, უნდა ჩაეხვიო, ენატრები და უნდა ჩაგეხვიოს, მაგრამ თქვენს შორის არსებულ ჰაერს სიმყარე შეჰპარვია. სწორედ ეს დაინახა და იგრძნო ზაქარია ჭიჭინაძემ, ორივე მხარის გულში ჩაიხედა და კალმით, სიტყვითა და საქმით ხელით შეუწყო, რომ ერთსისხლხორც მოსახლეობას შორის ჰაერი გამთბარიყო და გამსუბუქებულიყო“.

ზ. ჭიჭინაძის ნაშრომში განსაკუთრებული ყურადღება გამახვილებულია მაჰმადიანთა სოფლებში ქართული ენის შემონახულობის საკითხებზე. წინასიტყვაობის ავტორი ამ საკითხზე საგანგებო ყურადღებას ამახვილებს და ზ. ჭიჭინაძის მონაცემებზე დაყრდნობით ჩამოთვლის ქართულენოვან სოფლების რაოდენობას: ლივანაში-42 სოფელი, მურღულში-32 სოფელი, ართვინის ახლო-მახლო-20 სოფელი, ოლთისში - 10 სოფელი, იმერხევის სოფლები და ა. შ. ქართულენოვან სოფლებს შორის ავტორი ასახელებს შემდეგ დასახლებულ პუნქტებს: ხოხლეური, აგარა, შოლტის ხევი, წყალსიმერი, წითლოეთი, დიობანი, იფრევი, გზათა//ზაქარიაძეები, სურევანი, უბეძიოსი, ხემწრილი, დაბა, ბელტიეთი, ზაქიეთი, ლეონიძე, ჩიხარი, ციხისხევი, უსტამისი, გრილაგარა, პხიკური, ლივანისზირი, ჩაქველთა, ვამთა, ხარსანა, გორგოტისანა, ოქროსწუა, ახალდაბა, გარიყლუფი, ჯუარები, მიქელეთი, მანატბა, წყეთის ბარი, დევაგულა (ზოგიერთ სოფელს დღეს განსხვავებული სახელითაც მოიხსენიებენ. დასახლებულთაგან ზოგიერთ სოფელში ამჟამად ქართული აღარ იცინან). ჩამოთვლილია აგრეთვე დასახლებული

პუნქტები, სადაც ქართული აღარ იციან, ცალკეულ შემთხვევაში ავტორი იძლევა ამა თუ იმ სოფლის ეთნიკურ დახასიეთებას და დემოგრაფიული მახასიათებლების სრულ სურათს. ზაქარია ჭიჭინაძე განსაკუთრებული პატივისცემითაა გამსჭვალული ოსმალის საქართველოში მცხოვრები ქალებისადმი, „რომელთაც ოსმალური ენა სრულიად არ იციან... ჩვეულება და ადამი ამათში სულ ისევ ქართულია დარჩენილი, ნანას ქართულად ეუბნებიან ყმაწვილებს, შეჭირვებისას „ღმერთოს“ ამბობენ და არა ალა-ალაჰს“. ამიტომაც, ქალების უფრო მეტი იმედი უნდა გვქონდეს, რადგან ისინი უფრო კონსერვატორები და „ძველის მიმდევრები არიანო“.

ნაშრომს უფრო მეტ მეცნიერულ ღირებულებას სძენს ისტორიული საქართველოს სოფლების გვარობრივი შემადგენლობის დახასიათება. ავტორი წერს: „შავშეთში და იმერხევში ძველათ გამოჩენილი გვარები ყოფილა: ათაბაგი ჯაყელი, ლასურიძე, თურმანიძე, ფანცაძე, ფულტარიძე, გორდაძე, ცეცხლაძე, ხიმშიაშვილი, კოკობაძე, ზაქარიძე, ლომინაძე, სავარსამიძე, „ქართლის ცხოვრებაში“ ცნობილი და „ამირან დარეჯანიანშიც“ მოხსენებული ქადაგიძე, მიქელაძე და ლომსაძე“ და ა. შ.

წინასიტყვაობის ავტორის დაკვირვებით, ზ. ჭიჭინაძე არა მარტო მთხრობელთა გადმოცემებს წარმოგვიდგენს, არამედ მეცნიერულადაც ანალიზებს, ხშირ შემთხვევაში იძლევა ეტიმოლოგიურ განმარტებებს, „ზოგჯერ ავტორი ერთი და იგივე კუთხეს სხვადასხვა სახელით მოიხსენიებს, მაგრამ ეს არ ახდეს ნაშრომზე უარყოფით გავლენას, მთავარია წიგნში მხარეების, ხეობების და სოფლების მიხედვით მოცემულია მაშინდელი მოსახლეობის ცხოვრების ძირითადი მომენტები, აღნუსხულია ცოცხალი ფაქტები, დართულია კომენტარები, ჩაწერილია ისტორიული ამბები. ამ მხრივ იგი საყურადღებო წყაროა სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს სხვა მკვლევარების იმ პერიოდისა თუ უფრო ადრინდელ ავტორთა ნაშრომებთან ერთად“.

განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს მდიდარი ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ-ტოპონიმიკური მასალის ზაქარია ჭიჭინაძისეული დახასიათება, სხალთის, ტბეთის, ბანას ტაძრების აღწერილობა, მოსახლეობის აყრა-გადასახლებასთან (მუჰაჯირობა) დაკავშირებული საკითხები. წინასიტყვაობის ავტორს აღნიშნულის შესახებაც აქვს საინტერესო მინიშნებები და ანალიზი. მას მშობლიური ენის შენარჩუნების საკითხებზეც გაუმახვილებია ყურადღება. იგი აღნიშნავს: „ზაქარია ჭიჭინაძეს ნამდვილად დახვდა სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში იმედის მომცემი მდგომარეობა. ბევრ სოფელში, ხეობასა თუ მხარეში ქართული ენა პირველყოფილი სიწმინდით იყო შენახული, რომელიც მომავალში ქართული ცნობიერების აღდგენის მთავარი საფუძველი უნდა გამხდარიყო“. ვფიქრობ, წინასიტყვაობის ავტორის ამ გამონათქვამს დაზუსტება სჭირდება. ოსმალთა სამსაუკუნოვანმა ბატონობამ რა თქმა უნდა ზიანი მიაყენა ეროვნული სხეულის მთლიანობას, მაგრამ მოსახლეობას (მის ძირითად ნაწილს) ქართული ცნობიერება არასოდეს დაუკარგავს. პირიქით, ქართული ყოფისა და კულტურის ელემენტებს დააკისრა ეთნიკური ფუნქცია. ქართული ენის, ტრადიციების დაცვა კი იყო ოსმალთა წინააღმდეგ ბრძოლის გზა და ემსახურებოდა ეროვნული თვითმყოფადობისა და თავისთავადობის დაცვის ინტერესებს.

დაკარგულ ტერიტორიებზე მცხოვრებ თუ საქართველოდან იძულებით გადასახლებულ ქართველებთან დამოკიდებულების შესახებ ეთერ ბერიძის მიერ გამოთქმულ მოსაზრებებს კი ნამდვილად ჭირდება გათვალისწინება. წინასიტყვაობის ავტორი აღნიშნავს: „საჭიროა დაკვირვებული და მოზომილი სიტყვა. მოფერება და გაფრთხილება სჭიდება დღეს აღდგენილ ურთიერთობებს ტაო-კლარჯეთისა და ფერეიდანის და საერთოდ თურქეთისა და ირანის ქართველ მოსახლეობასთან, რათა გადრმავდეს და განმტკიცდეს ეს ურთიერთობები, რომ ხელი შეეწყოს მათი ქართველობის იდენტობას“. წიგნის გამომცემელი ზაქარია ჭიჭინაძეს უმაღლის ქართველების იმ ნაწილის მიმართ გამოჩენილ ყურადღებას, რომლებიც ნებისთ თუ უნებლიეთ უცხოეთში გადაიხვეწნენ, მაგრამ საკუთარი ნიჭის წყალობით მიაღწიეს უმაღლეს სამსახურებრივ მდგომარეობას და შეძლებისდაგვარად თანამემამულეებსაც გაუწოდეს დახმარების ხელი. მათ შორის არიან: ოსმან და ხასან თავდგირიძეები, რამიზ, ხემიდ, რესიდ, ვასიფ დუმბაძეები, ფარხად მაჭავარიანი, მეჰმედ სავიძე, მეჰმედ და ხოსრი (ფაშა) ერისთავები, შაქირ ხიმშიაშვილი, სელიმ ცეცხლაძე, მეჰმედ გუჯაბიძე, მუსა ხუნდაძე, მეჰმედ ვახვახიშვილი და ა. შ. ზაქარია ჭიჭინაძე, როგორც პირუთვნელი მემკვიდრე არც იმ ცოდვებს მაღავს, რომლებიც ჩაუდენია ზოგიერთ ქართველს. მხედველობაში გვყავს ალი ფაშა თავდგირიძე, თუმცა წინასიტყვაობის ავტორს აღნიშნულ პიროვნებასთან დაკავშირებით ზაქარია ჭიჭინაძის მიერ გამოთქმული საყვედურები გადამეტებულად მიაჩნია და თანამედროვეთა მიერ ალი ფაშას პიროვნების ბიოგრაფიის სიღრმისეულ შესწავლას მოითხოვს.

საინტერესოა ზ. ჭიჭინაძის ინფორმაცია მუსულმანურ სამლოცველოებთან დაკავშირებით, რაზეც ყურადღებას წინასიტყვაობის ავტორიც კი ამახვილებს. ავტორის ცნობით, ბათუმში ოსმალთა თათრებისა და ქართველი მაჰმადიანებისათვის ყოფილა ცალკე სამლოცველო შენობები, რომ ქართველების მეჩეთი ხუსეინ და იბრაიმ აბაშიძეებს განუახლებიათო. ზ. ჭიჭინაძე სანჯაყბეგ აბაშიძეების წარმომავლობას ბორჩხას უკავშირებს, რასაც საესებით სამართლიანად საეჭვოდ მიიჩნევს წინასიტყვაობის ავტორი.

ზაქარია ჭიჭინაძის ნაშრომში განსაკუთრებული ყურადღება გამახვილებულია ქართული სკოლების გახსნის აუცილებლობის საკითხებზე. წიგნში წარმოჩენილია აღნიშნულთან დაკავშირებით მოწინავე და პროგრესულად მოაზროვნე ქართველი მაჰმადიანების დამოკიდებულების საკითხები. ცხადია იგი წინასიტყვაობის ავტორის ინტერესების სფეროშიც მოექცა. იგი ყურადღებას ამახვილებს ზ. ჭიჭინაძის მონათხრობიდან იმ საკითხებზეც, რომლებიც ბათუმში სტამბების დაარსებასა და წიგნის მაღაზიების გახსნას შეეხება.

ზაქარია ჭიჭინაძის დაკვირვებები აჭარაში არსებული გვარების შესახებ უდაოდ იმსახურებს მკითხველთა ყურადღებას. წინასიტყვაობის ავტორს მოტანილი აქვს შესაბამისი ადგილები ნაშრომიდან, რასაც ჩვენც უცვლელად ვთავაზობთ მკითხველს: „აჭარის მცხოვრებთა გვარები უფრო ძველით მთავრდება, ზეგანისა კი შვილებით. თვით ძველ აზნაურთა და თავადთა გვარებიც კი ასე განირჩევა აჭარაში: პირფარეშისძენი ანუ დღეს ბეჟანიძეები, შარუაშიძეები, დიასამიძეები, თურმანიძეები, ბერიძეები, მიქელაძეები, თავდგირიძეები, ნაკაშიძეები, ნიჟარაძეები და სხვანი. ზეგანში: ხიმშიაშვილი, შალიკაშვილი, ავალიშვილი, ავალიანი, ბარათაშვილი, ბაგრატიონი, ჯაყელი, ორბელიანი, ერისთავი და სხვა“. დასახელებულ გვართაგან ზოგი-

ერთი აჭარაში ამჟამად აღარ დასტურდება. რაც შეეხება ბარათაშვილებს, წინასიტყვაობის ავტორის თქმით დასტურდება მხოლოდ რაჭთაში და ისინიც ფურტიოდან ასული ბერიძეების შთამომავლები არიანო.

ნაშრომში ცალკეული პრობლემატური საკითხების შესახებ მსჯელობისას ავტორი მკითხველის წინაშე წარმოსდგება, როგორც პირუთენელი და ობიექტური მემკვიდრე, ხვალისდელ დღეზე ღრმად ჩაფიქრებული მოჭირნახულე. უპირატესად ეს ეხება მოწინავე ადამიანების ღვაწლისა და დამსახურების წარმოჩენას. ავტორი გამოხატავს უდიდეს სევარულსა და პატივისცემას აჭარის მუფტის ასმედ ხალიფაშვილის, ხულოს ყადის ნური ბერიძის, ოსმალეთის იმპერიის შეიხულ ისლამის ლომან ბერიძის, ლომან ეფენდი ქარცივაძის და სხვათა მიმართ და ახასიათებს მათ დამსახურებას ქვეყნისა და ერის წინაშე. მისი ინფორმაციით, ასმედ ხალიფაშვილი მოითხოვდა სწავლასა და განათლებას მშობლიურ, ქართულ ენაზე და ეწინააღმდეგებოდა ქართველი მაჰმადიანების ოსმალეთში გადასახლებას. ნური ბერიძე კი იყო ზაქარია ჭიჭინაძის მეგზური და საიმედო ინფორმატორი, რომელიც „სოფლების ანუსხვისათვის დიდს ხელმძღვანელობას უწევდა“, რომ იყო „პატივცემული ხოჯა მთელს ზეგანში“, „პატივცემული და გონიერი პირი“. ავტორი საკმაოდ ვრცლად და საინტერესოდ ახასიათებს ნური ბერიძის სიმამრის გურჯი ჰაჯი ლომან ეფენდი ქარცივაძის დამსახურებას. ავტორის თქმით, ლომან ქარცივაძე დაბადებულია 1820-იან წლებში, ხოლო გარდაცვლილა 1889 წელს. აჭარის ოსმალთაგან გათავისუფლების შემდეგ პატივით ყოფილა მიღებული რუსეთის იმპერიის ხელისუფლების მიერ და მისთვის პენსიაც კი დაუნიშნავთ თვეში 100 მანეტის ოდენობით. ლომან ქარცივაძე მიუწვევიათ პეტერბურგში ალექსანდრე მესამის მეფედ კურთხევის ცერემონიაში მონაწილეობის მისაღებად. მას მიუღია საფუძვლიანი განათლება, შეუსწავლია არაბული და ოსმალური ენები, შესანიშნავად სცოდნია ქართული ენა. იგი წინ აღუდგა ქართველი მაჰმადიანების ოსმალეთში გადასახლების პროცესს და მშობლიურ ენაზე ეწეოდა თავისი იდეების პროპაგანდას. ზაქარია ჭიჭინაძე სტუმრადაც წვევია ლომან ქარცივაძის ოჯახს. მისასაღმებელია, რომ ზაქარია ჭიჭინაძის წიგნის მიმოხილვისას წინასიტყვაობის ავტორი ზემოთდასახელებულ საკითხებზე ამახვილებს განსაკუთრებულ ყურადღებას.

ნაშრომში უამრავ სხვა საკითხზეცაა გამახვილებული ყურადღება. მის შესახებ ბევრი დაიწერა, ბევრიც დაიწერება მომავალში. წიგნის გამომცემელი და წინასიტყვაობის ავტორი აანალიზებს ზაქარია ჭიჭინაძის მიერ გადმოცემულ თითქმის ყველა მნიშვნელოვან საკითხსა თუ მოვლენას და იძლევა არგუმენტირებულ დასკვნებს.

წინასიტყვაობის ავტორის ღირსებად უნდა ჩაითვალოს წიგნის ბოლოში დართული ზ. ჭიჭინაძის ბიბლიოგრაფია, საკუთარ და გეოგრაფიულ სახელთა საძიებელი და რაც მთავარია იმ უზარმაზარი ამაგის დაფასება, რაც ჩვენს კუთხეს დასდო დიდმა ქართველმა ზაქარია ჭიჭინაძემ.

ჩვენი მიზანი არაა წიგნის დეტალური ანალიზი. მისი გამოცემით გაკეთდა უზარმაზარი საქმე. შესაძლებელი გახდა ბიბლიოგრაფიულ იშვიათობად ქცეული ნაშრომის ხელახალი გამოცემა, თანაც საჭირო დროსა და პირობებში. ბოლო პერიოდში ჩვენს რეგინში მიმდინარე რელიგიურ-პოლიტიკური პროცესები ფონზე ამ ტკივილიანი წიგნის გამოცემა უდაოდ საშური საქმეა. იგი კიდევ ერთხელ დააფიქრებს აღნიშნული პრობლემატი-

კით დაინტერესებულ მკვლევარებსა თუ ზოგადად მკითხველ საზოგადოებას და დაეხმარება მიუკერძოებელი, ობიექტური დასკვნების გაკეთებაში. ჩვენთვის ამჯერად მთავარი არაა იმ კორექტურულ და გრამატიკულ შეცდომებზე ყურადღების გამახვილება, რომლებიც მრავლადაა ნაშრომში. გაკეთებულის კრიტიკა ყველაზე ადვილი საქმეა. მთავარია, რომ გამოიცა უამრავი ფაქტოლოგიური მასალით დატვირთული წიგნი, რომელიც ჩვენი სულიერების ამაღლების სამსახურში იქნება. წიგნს ინტერესით გაეცნობა ქვეყნის ბედ-იღბლით დაინტერესებული ნებისმიერი მკითხველი.

საარქივო დოკუმენტური წყაროები

(დოკუმენტი თარგმნა ნატო ქიქავამ)

ცენტრალურ აღმასრულებელ კომიტეტში

ასლი (კოპია) საბჭოთა სახალხო კომისარიატს სოფლის მეურნეობის სახალხო კომისარიატს ეროვნული ქონების ჩაქვის ჩაის ფაბრიკის დირექტორის

ლაუ-ჯონ-ჯაუს

მოხსენება

როგორც ჩაის კულტურის სპეციალისტი, მე ბათუმში ჩინეთიდან ჩამოვედი ზუსტად 30 წლის წინ, რუსი (ჩაით მოვაჭარე, მეწარმე) კონსტანტინე სემიონის-ძე პოპოვის მოწვევით, რომელიც დაინტერესებული იყო ამ კულტურით (სფეროთი) და ისურვა ამის გაკეთება ბათუმში თავის მამულში. 1893 წლის 4 ნოემბერს, მე, 9 ჩინელ ჩაის სპეციალისტთან ერთად (ერთ-ერთი მათგანი მოგვიანებით დაბრუნდა სამშობლოში, დანარჩენები კი აქ დაიხოცნენ მაღარიით) ჩამოვედი ბათუმში. თან ჩამოვიტანე რამდენიმე ათეული ათასი ორიგინალური ჩაის ბუჩქი და რამდენიმე ასეული ფუთი ჩაის თესლი. ჩამოსვლისთანავე მე დავიწყე ჩაის პლანტაციის გაშენება, ჯერ ჩაქვის მამულში, შემდეგ კი ორ სხვა მამულში: სალიბაურში და კაპრეშუმში. სამი წლის შემდეგ, ზუსტად 1896 წელს მე შევძელი პირველი ჩაის მომზადება კავკასიაში. შემდგომში საქმე წავიდა სწრაფად და წარმატებულად, იმდენად წარმატებულად, რომ პოპოვის პლანტაციიდან ჩემს მიერ მომზადებული ჩაი 1900 წელს პარიზში საერთაშორისო გამოფენაზე გაიგზავნა და მიიღო დიდი ოქროს მედალი წარწერით: „მსოფლიოში საუკეთესო კავკასიური ჩაი კონსტანტინე პოპოვის“ (იმავე წელს, ჩინეთში ბოქსიორების აჯანყების შედეგად, გამოფენაზე არ იყო ჩინური ჩაი, ხოლო ცეილონურ ჩაიზე ჩვენმა ჩაიმ გამარჯვება მოიპოვა).

პოპოვის მამულებში შვიდწლიანი (1900 წ.) ჩაის მეურნეობის ხელმძღვანელობის შემდეგ, მე მივიღე მიწვევა - ჩაქვის ჩაის ფაბრიკის დირექტორის თანამდებობაზე, რომელზეც დღემდე ვიმყოფები.

ჩაქვის ჩაის ფაბრიკის ახალი საორგანიზაციო სამუშაოებიდან გამომდინარე, მე მაინც არ ვკარგავდი კავშირს პოპოვის მამულთან. ასე მაგალითად, ხელახლა მომიწია მუშაობა მათზე 1905 წლის რევოლუციის შემდეგ, როდესაც პოპოვის ფაბრიკა დაიხურა და 4 წლის განმავლობაში სრულიად უმოქმედოდ იყო. ამ დროის განმავლობაში პლანტაციები სრულიად უყურადღებოდ იყო მიტოვებული და დავიწყებული, მანამ სანამ 1909 წ. მფლობელის წინადადებით და ჩემი უფროსობის თანხმობით (მთავრობა) მე ისევ მივიღე კ.ს. პოპოვის სამ მამულზე მართვის უფლება. გაძლიერებული მუშაობით მიყრუებული (მიტოვებული) პლანტაციების სათანადო ფორმაში მოყვანა შევძელი, რის შედეგადაც მოკლე დროში პლანტაციებში მივიღეთ მო-

სავალი, რომელიც 1912 წლამდე ჩაქვის ფაბრიკაში მუშავდებოდა ჩემი ხელმძღვანელობით, სანამ პოპოვმა მიიღო უფლება გაეხსნა თავისი საკუთარი ფაბრიკა.

შემდეგ, 1918 წ. მესამეჯერ მომიწია ხელმძღვანელობა პოპოვის მამულში. როდესაც გადატრიალების შემდეგ ფაბრიკა დაიხურა, ყოფილი, მაშინ მოქმედი თურქული მთავრობის თანხმობით ჩაის ფოთოლი გადასამუშავებლად მოდიოდა ჩემს ჩაქვის ფაბრიკაში.

მიუხედავად იმისა, რომ 1919 წელს პოპოვის ფაბრიკა გახსნილი იყო, ჩაის ფოთოლი მაინც (მამულის ჩაქვის სახალხო მამულთან მიერთების გამო) ჩაქვის ფაბრიკაში იგზავნებოდა.

ამგვარად, ამ დროის განმავლობაში მე სამჯერ მომიხდა პოპოვის მამულებში ჩაის საქმის (ბიზნესის) აყვავება.

რაც შეეხება ჩაქვის მამულს, უკვე მესამე ათწლეულია შეუჩერებლივ ვმუშაობ ჩაის კულტურის საქმეში. ჩემს თვალწინ გაიზარდა და განვითარდა აქ ეს საქმე, რომელსაც შევალევ დიდი ძალა და ენერგია. ბევრს არ ვილაპარაკებ იმის თაობაზე თუ ხანდახან როგორი რთული იყო ბრძოლა და ჩემი აზრების დაცვა და დამტკიცება იმ საქმეში, რომლის ერთგული ვიყავი და მიყვარდა როგორც ჩემი შვილი. მხოლოდ ერთს ვიტყვი, რომ ძალიან ბევრი მუშაობა დამჭირდა, რომ მიმეღწია 8 საათიანი სამუშაო დროის დაწესებისათვის და მე ვამაყობ, რომ ბოლოს და ბოლოს მივაღწიე ამას.

მახსენდება მე ასევე 1918 წლის გაზაფხულის მძიმე დღეები. როდესაც ბათუმის ოლქს მოადგა თურქეთის ჯარი, და როდესაც ჩაქვის მამულიდან თანამშრომლების უმრავლესობა გარბოდა. რამოდენიმე დარჩენილ თანამშრომელთან ერთად 2 დღე ვიცავდი ჩემზე მონდობილ ქარხანას, როგორც არჩეული დაცვის უფროსი. ამის შედეგი იყო ის, რომ ფაბრიკამ მთლიანად შეინარჩუნა თავისი ინვენტარი, მასალები და მთელი წლის ჩაის მოსავალი. წმინდა (ნათელი) სინდისით და სიამაყით შემიძლია ვთქვა, რომ საბჭოთა რესპუბლიკის ტერიტორიაზე სამოქალაქო ომის პერიოდში მხოლოდ ერთადერთი ფაბრიკა იყო, რომელიც შემოინახა ხელუხლებლად.

ჩემი მრავალწლიანი გამოცდილების თანახმად, ჩემს თავს უფლებას ვაძლევ რამოდენიმე სიტყვა ვთქვა ბათუმის ოლქის ჩაის კულტურის შესახებ, სადაც მე გავატარე და ვიმუშავე ნახევარი ჩემი ცხოვრება.

ჩემი აქ მუშაობის პირველივე წლებში, მე დავრწმუნდი იმაში, რომ ბათუმის ჰავა და ნაიდაგი საკმაოდ შესაფერისია ჩაის კულტურისთვის და აქ სავსებით შესაძლებელია საშუალო ჩინურ ჩაისთან ხარისხით გათანაბრებული ჩაის წარმოება.

ოქროს მედალმა, რომელიც 1900 წელს პარიზის გამოფენაზე პოპოვის ჩაიმ მოიპოვა, განამტკიცა ჩემი თავდაჯერებულობა.

ამჟამად ბათუმში 800 დან 850 - მდე ჰექტარი აქვს ჩაის პლანტაციებს მოცული, კერძოდ:

1. ჩაქვის სახალხო მამული - 500 ჰექტარი;
2. კ.ს. პოპოვის 3 მამული - 150 ჰექტარი;
3. წვრილი კერძო მესაკუთრეები (თითოს 1-3 ჰექტარი) - დაახლოებით 200 ჰექტარი.

აღმოჩნდა, რომ ბათუმის მიწები, რომელიც შეეფერება ჩაის კულტურის განვითარებას, მოითვლის 10.000 ჰექტარზე მეტს, და სხვა ადგილებში, მაგალითად ოზურგეთში - 20-30 ათასი ჰექტარი.

დროთა განმავლობაში ჩაის ბიზნესი კავკასიაში უფრო დიდი მასშტაბით გაიზრდება, და ვიმედოვნებ, რომ მიაღწევს სრულყოფილების სათანადო სიმაღლეს.

მე, როგორც ძველ პიონერს, მიხარია იმის გაგონება, რომ ახლანდელმა საბჭოთა ხელისუფლებამ მიაქცია ყურადღება ჩაის კულტურას კავკასიაში და სერიოზულად დაინტერესდა მისით. ჩინეთში მიღებული ცოდნის გარდა, ამ მხარეში ჩემი 30 წლიანი მუშაობის გამოცდილების გამო, თავს უფლებას მივცემ გამოვთქვა პირადი აზრი ამ საკითხზე.

ჯერ კიდევ 1900 წელს, როდესაც ბათუმში პირველად გაიხსნა სასოფლო-სამეურნეო საზოგადოება, დასმულ კითხვაზე: შესაძლებელია თუ არა ჩაის კულტურის განვითარება ამ მხარეში, - ღრმად დარწმუნებულმა ჩემს აზრში დამაჯერებლად ვუპასუხე; მაგრამ მაშინ დავსძინე ასევე გამოცდილი სადგური-სა და ჩაის სკოლის მშენებლობის თაობაზე, იმ პირთათვის ვინც დაინტერესებულია ამ სფეროთი და სურთ სერიოზულად მოეკიდნონ. მიუხედავად იმისა, რომ ჩემი მოხსენება დამტკიცებულ და მიღებულ იქნა, დღემდე სკოლა არ გაუხსნიათ. საქმე იმაშია, რომ ბოლო წლებში ბათუმში ჩაის კულტურა შესამჩნევად გაიზარდა და ფართომასშტაბიანი გახდა და ამავე დროს ქარხნები მოწყობილია მთელი ადგიურეილობით და დანადგარებით. ჩაქვსა და სალიბაურიში, ყოფილი პოპოვის მამულში მხოლოდ ორი ფაბრიკაა. ამგვარად ეს ორი ფაბრიკა ვერ დააკმაყოფილებს მთელ რაიონს და ამის შედეგად წვრილი პლანტატორები თავიანთ მოსავალს ამუშავენ სახლში, კუსტარული წესებით, ყოველგვარი მომზადებისა და ცოდნის გარეშე. ასეთი ფორმით წარმოებული ჩაის გატანა ბაზარზე არის კავკასიური, ბათუმის ოლქის ავტორიტეტის შელახვა.

გამოცდილებამ აჩვენა, რომ ადგილობრივი ჰავაის პირობებში ყველა ბუჩქი ერთნაირად კარგად ხარობს. ასე მაგალითად, ბათუმში ყველაზე საუკეთესო სახეობა აღმოჩნდა ჩინური „კანგრა“ და ე.წ. ადგილობრივი ჩაის ე. წ. კულტივირებული ბუჩქი. გაცილებით ნაკლებად წარმატებულად ყვავის ცეილონური, ასამური, წვრილფოთლიანი იაპონური ჩაი.

გამოცდილებამ ასევე აჩვენა, რომ ადგილობრივი ჩაის პლანტაციების სწორმა მოვლამ ყოველ მესხედზე შეიძლება ყოველწლიურად მოგვცეს 1,000 ფუნტი მშრალი, მზა ჩაი. ქვეყანაში ჩაის არასაკმარისი რაოდენობრივი შესაძლებლობებიდან გამომდინარე, განსაკუთრებულად დღევანდელი დღის მდგომარეობით, ჩაი მზადდება ძველი ფურცლისგანაც, რომელიც ხარისხით არ გამოირჩევა. ყოველი მესხედიდან ყოველწლიურად შეიძლება მივიღოთ სულ ცოტა 500 ფუნტი ე.წ. „აგურის ჩაი“ (кирпичный чай).

გამოკვლეული და კარგად შესწავლილია ჩაის კულტურის სარგებლიანობა და შემოსავლიანობა. ესეა საკითხი დგას პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესებაზე. ჩემი რწმენით პირველ რიგში აუცილებელია მთლიანი ჩაის ოლქში მთავარი, ცენტრალური ფაბრიკის ორგანიზება, რომელშიც წარმოებულ იქნება ყველა ტექნიკური სამუშაოები დაწყებული პლანტაციებიდან მწვანე ფოთლის მიღებით და დასრულებული მზა ჩაის აწონვით და დაფასოებით, დეკუსტატორის კაბინეტის ჩათვლით. ეს საჭიროა იმისათვის, რომ მთავარი ფაბრიკა იყოს საჩვენებელი უფასო სკოლა იმ პირთათვის, ვისაც სურვილი აქვს ჩაის საქმის შესწავლისა. მხოლოდ ამ მეთოდით შეიძლება უხეში, კუსტარული წესებით ჩაის წარმოების აღმოფხვრა. ამ გზით შეიძლება ქვეყანაში ჩაის ხარისხის

ამაღლება. ყველასთვის კარგად ცნობილია, რომ ბოლო წლებში შეირყვნა კავკასიური ჩაის ავტორიტეტი, რადგან ბაზრობაზე სახლის პირობებში მომზადებული ჩაი გაიტანეს. მათ არც კი გააჩნიათ ელემენტარული მოწყობილობა (გამოსაშრობი ღუმელი) და ეყრდნობოდნენ მხოლოდ მზიან ამინდს, რომელიც აქ ცვალებადი და ჭირვეულია.

სასურველი იქნებოდა თუ სტუდენტებს, განსაკუთრებით კი პლანტატორებს ფაბრიკასთან არსებულ ჩაის სკოლაში ასწავლონ ჩაის მომზადებას კუსტარული წესებით, რომელიც ფართოდ გავრცელებულია ჩინეთში, რათა მათ სურვილის შემთხვევაში შეეძლოთ ნამდვილი ჩაის მომზადება სახლის პირობებში. გარდა ამისა, ისიც უნდა გაითვალისწინოთ, რომ ყველა, ვინც კარგად იცის კუსტარულ წარმოება, ის ადვილად გაუგებს ფაბრიკულ წარმოებას. დროთა განმავლობაში კერძო მეწარმეებისათვის უნდა ხელმისაწვდომი უნდა გახდეს სპეციალური ხელის მანქანები, სპეციალური ჩინური ღუმელი დახარისხებისა და კუსტარული ჩაის წარმოებისათვის.

მაგრამ ჩაის საქმის სრული განვითარებისა და სრულყოფისათვის რა თქმა უნდა არაა საკმარისი მხოლოდ გამოცდილებაზე დაფუძნებული ცოდნის მიღება. აუცილებელია ფართოდ და ყოველმხრივ გაცნობა მრეწველობის ამ დარგისა, რომელიც თავის სამშობლოში, კერძოდ ინდოეთსა და ჩინეთში, ბოლო წლების განმავლობაში არ გაჩერებულა ერთ პოზიციაში. პირიქით, არის ბევრი ინოვაციები და გაუმჯობესებები. ამიტომ სასურველი იქნება თუ მივლინებით გაუშვებთ სპეციალურ ექსპედიციას შორეულ აღმოსავლეთში, რათა დეტალურად გაეცნონ ამ საქმეს, რათა ნაწილობრივ მაინც შეისწავლონ „აგურის ჩაის“ წარმოება. მხოლოდ მაშინ იქნება შესაძლებელია მტკიცედ მივიყვანეთ ქვეყნისათვის საინტერესო და სასარგებლო ეს საქმე სრულყოფისაკენ.

რა თქმა უნდა, ჩაის მთელ ოლქში არაა საკმარისი ერთი დიდი მთავარი ფაბრიკის არსებობა. ფართობი, რომელიც პლანტაციებს აქვს მოცული, საკმაოდ დიდია და უნდა ვიფიქროთ, რომ დროთა განმავლობაში კიდევ უფრო გაფართოვდება. ამისათვის უნდა გაიხსნას მთავარი ფაბრიკის განყოფილებები - რაიონებში, უფრო ზუსტად კი, ყოველ 50-100 ასეულ პლანტაციის ფართობზე თითო პატარა ფაბრიკა. ასეთ ფაბრიკაში შესაძლებელი იქნება ჩაის ფოთლების ნაწილობრივ დამუშავება, წარმოების პირველი საფეხურის შესრულება ე.წ. „მაუ-ჩა“ ანუ ნახევრად მომზადებული ჩაი, რომელიც არ ფუჭდება რამოდენიმე დღე. ასე ნახევრად მომზადებული პროდუქტის ცენტრალურ ფაბრიკაში გადასამუშავებლად გადატანა ადვილია. რამოდენიმე ცალკეული ფაბრიკის გახსნა ასევე იმიტომ არის საჭირო, რომ როგორც ცნობილია, პლანტაციიდან მოკრეფილი მწვანე ფოთლები ძალიან სათუთია და ვერ უძლებს დიდხანს გაჩერებას დამუშავების გარეშე. საკმარისია 2-3 საათი, რომ ის გაფუჭდეს (გადაიწვას, გახმეს). საუკეთესო შემთხვევაში შესაძლებელი იქნება მისგან ცუდი ხარისხის პროდუქტის დამზადება, ხშირ შემთხვევაში კი მისი გადაყრა ხდება.

რაც შეეხება ჩვენი ჩაის ფოთლების ხარისხის გაუმჯობესებას, ამის მიღწევა შესაძლებელია ძირითადად ჩაის ფოთლების სწორად მოკრეფით, კერძოდ ახალგაზრდა ორი, მაქსიმუმ 3 ყლორტით. ბოლო წლებში, ქვეყანაში ჩაის მწვავე კრიზისის დროს დიდი ყურადღება ექცეოდა და ექცევა ჩაის მოსავალის რაოდენობას და არა ხარისხს. ამიტომ ხდება ჩაის არასწორი წარმოება. იკრიფება 4-5 და უფრო მეტ ყლორტიანი ფოთოლი, რის

შედევადაც, ბუნებრივია პროდუქტი გამოდის უხარისხო და უხეში. გარდა ამისა, ჩაის ხარისხის გაუმჯობესება შესაძლებელია ტექნიკური სიახლეების დანერგვით, რის შესახებაც დროულად უნდა განვაცხადო.

გამოცდილებამ აჩვენა, რომ ყოველი მემკვიდრე ფართობის ჩაის პლანტაციის მოვლისათვის (რა თქმა უნდა, უკვე მზა, დარგული) საჭიროა ყოველწლიურად ორი ადამიანი, რომელთაც სამუშაო ეყოფათ მთელი წლის განმავლობაში. მაგრამ გამოცდილებამ ასევე მაჩვენა, რომ არაა საკმარისია მუშახელის რაოდენობა. ამიტომ ვფიქრობ, რომ ჩაის პლანტაციის ფართობების გაზრდისას ყურადღება მიექცეს ამ საკითხს, კერძოდ: - მუშახელის რაოდენობის გაზრდა და მუშათა მოწვევა უნდა მოხდეს სხვა ახლომდებარე რეგიონებიდან - ცხოვრებისთვის მეტნაკლებად კომფორტული პირობებითა და ანაზღაურებით. ამასთანავე უნდა აღვნიშნო, რომ პლანტაციებში მუშაობისას, განსაკუთრებით მოსავლის აღების დროს, საჭიროა ქალებისა და ახალგაზრდების შრომა.

ჩაის მრეწველობას, როგორც მხარეში ერთ-ერთ ძირითად დარგს, უდაოდ უნდა მიეცეს ფართო განვითარების შესაძლებლობა.

სახელმწიფოებრივი ინტერესები მოითხოვს ჩაის საქმის სრულყოფის საკითხის დასმას. ამ სფეროში ჩემი 30 წლიანი უწყვეტი მოღვაწეობა უფლებას მაძლევს მოკლედ გადმოვცე ჩაის მრეწველობასთან დაკავშირებული ძირითადი მოთხოვნები. იმედს ვიტოვებ, რომ ჩემი ეს მიმართვა სარგებლობას მოუტანს სახალხო მეურნეობის ამ ახალი დარგის შემდგომ წარმოებასა და განვითარებას.

*ჩაქვის სახალხო მამულის ჩაის
ფაბრიკის ხელმძღვანელი
ლაუ ჯონ ჯაუ*

*ჩაქვი
31 ოქტომბერი, 1923 წელი.*

ასს ცსა, ფონდი რ-4, ან.1, საქმე 49. ფურც.12-18.

ანგარიში

აჭარისტანის მიწათ-მოქმედების სახალხო კომისარიატის მოქმედების შესახებ ა/წ. 20 ივლისიდან ა/წ. 20 აგვისტომდე

საქმეთა მმართველობა

უშუალო ხელმძღვანელობას უწევდა ყველა განყოფილებათა მუშაობას საანგარიშო თვეში უმთავრეს ამოცანას წარმოადგენდა კომისარიატისთვის:

- I. აჭარისტანში ცხოველების აღდგენის მიზნით კომისარიატმა აღძრა შუამდგომლობა ცხოველების მომშენებელ განყოფილების დაარსების შესახებ სახელმწიფო ცხენების გასამრავლებელ ქვე-განყოფილებით.
- II. სამუშაო მიწის და საბალახო ადგილების სარგებლობის ირგვლივ ამტყდარ დავის მოწესრიგება.
- III. და უმთავრესათ აღრიცხვაზე აღებულ კულტურულ აგარაკების საქმეების ხელახლად გადასინჯვა სპეციალურ კომისიის მიერ, იმის და გამოსარკვევად თუ რამდენად კანონიერად იყო ამა თუ იმ აგარაკების გაეროვნება.

სატყეო განყოფილება.

პირდაპირ მის დანიშნულების მიხედვით ზედამხედველობას უწევდა ტყის დაცვას და აგრეთვე უშვებდა ხე-ტყის მასალებს, როგორც ადგილობრივ მცხოვრებთა ოჯახურ საჭროებისათვის, აგრეთვე მრეწველობის მიზნითაც.

როგორც იყო წინა საანგარიშო თვეში ნაჩვენები განყოფილება ყოველ საშუალებას ხმარობდა განესაზღვრა სახაზინო ტყეები არა სახელმწიფო მნიშვნელოვან ტყეებისაგან, ატარებდა ცხოვრებაში სამთო საბალახოების რეფორმას და შეადგინა პროექტი ხის დასამუშავებლად სახელოსნოს და სახერხავების აუცილებელ საჭიროებაზე.

პირველი საკითხი ჯერ-ჯერობით სპეციალურ კრედიტის გაუხსნელობის გამო სავსებით არ არის მოთავებული, გამორკვეულია საბალახოების სივრცე და დაყოფილია ორ რაიონად, რომლის საშუალებით გადასახადების აკრეფა დადებითად იქნა მოგვარებული.

საკითხი ხის დამზადებელ და სახერხავ ქარხნის მოწყობის შესახებ ჯერ-ჯერონით არის ღიათ ვინაიდან საბოლოო დასტურისათვის პროექტი არის წარდგენილი მუშგლესინში.

ტყის მნიშვნელობაზე და მის მოვლა დაცვაზე იყო გამოსული სატყეოს გამგეების მხრივ პერიოდული საუბარი სხვა და სხვა სოფლის ფართო კრებებზე.

მზადდება ტყეების შესანარჩუნებელი პროექტი ცხოვრებაში გასატარებლად.

ვინაიდან საქმის ექსპლუატაციის სეზონათ უნდა ჩაითვალოს თვის დასაწყისი, ამისათვის ამ თვეში შემოსავალი საკმაოდ აღემატება წინა თვე-

ების შემოსავალს შემოსულია სულ 3.709.849.000 მან. გასავალი კი საოპერაციო ხარჯებისათვის სრულებით არ არის საანგარიშო თვეში.

სავეტერინარო განყოფილება.

სავეტერინარო განყოფილების მუშაობა საანგარიშო თვის განმავლობაში უმთავრესად შეადგენდა ეპიდემიასთან ბრძოლას.

- I. ძირითადი დანიშნულების მიხედვით ვეტ. სანიტარული განყოფილება ზედამხედველობას უწევდა ადგილობრივ სასოფლო სამეურნეო საქონელს.

ზედა აჭარის საძოვარ მთებზე საანგარიშო თვის განმავლობაში ვეტ. პერსონალის საშუალებით იყო მოსპობილი თურქული და საქონლის ჭირი; ამ თვის განმავლობაში მთებზე იყო აცრილი ციმბირის ჭირის ვაკცინებით 1.350 თავი საქონელი.

- II. წამლობითი საშუალება პირუტყვთ სამკურნალოში.

ა/ პირუტყვთა სამკურნალოში მთელი თვის განმავლობაში მიღებულია

1. ამბოლატორიულად - 131 ავათმყოფი პირუტყვი
2. სტაციონალურად - 18 „ - - - - “

ბ/ ოპერაცია იქნა გაკეთებული - 36 „ - - - - “

ამას გარდა სამკურნალოში იყო პატალოგი ანატომიური გაჭრა 3 ცხენისა და 8 ძაღლისა. ძაღლების გაჭრამ დაამტკიცა ცოფით ავადმყოფობა. დაკბენილნი საექიმოს დახმარების მისაღებათ გაიგზავნა ქ. თბილისში პასტერის სადგურზე.

- III. ვეტერნარ-სანიტარული ზედამხედველობა სავაჭრო სამრეწველო საქონელზე.

ა/ საანგარიშო თვეში დახედულია მსხვილ რქოსანი საქონელი 765 თავი, წვრილ რქოსანი საქონელი 992 თავი, ღორები - 13.

ბ/ აღებული არის საპროცენტო გადასახადი 5.227.812.000 მან.

- IV. ვეტერნარ-სანიტარული ზედამხედველობა ნედლ პირუტყვ შემოტანილ და გატანილ სანოვაგეზე.

ა/ გაიგზავნა თბილისის და ქუთაისის მაზრებში სულ 346 ფუთი ნედლი ტყავები, 121 ფუთი მატყლი.

ბ/ საზღვარ გარეთ იქმნა გატანილი 2.720 ფუთი ნედლი ნაწლები.

გ/ რუსეთში იყო გაგზავნილი 3.450 ფუთი რქები და 2.500 ფუთი ფლოქები.

აგრარულ სასოფლო სამეურნეო განყოფილება.

საანგარიშო თვეში განყოფილებას უმთავრეს სამუშაოს წარმოადგენდა გაეფართოებია სასოფლო სამეურნეო საწყობის საქმიანობა. შეიძინა სასოფლო სამეურნეო იარაღები და დაგზავნა სხვა და სხვა აგრონომიულ პუნქტებში მცხოვრებთა დასახმარებლად. ყავდა დაგზავნილი ადგილობრივ აგრონომიულ პუნქტებში სპეციალური ინსტრუქტორები საჭირო ღირეკტივების დარიგების მისაცემათ. კრეფდა პერიოდულ ცნობებს მოსავლის მდგომარეობაზე და ღებულობდა ზომებს მავნე ჭია-ღუასთან საბრძოლველად.

შეიძინა მანდარინების დასაცავი წამლეულობა და შეღავათიან ფასებში აწ-
ვდიდა ადგილობრივ მცხოვრებთ. აძლევდა ცხრილს და გეგმებს რაიონულ
აგრონომებს ხალხში ფართო აგიტაციის გასაწევად სოფლის მეურნეობის
აღდგენის საქმეში.

უმეტეს ყურადღებას აქცევდა აჭარისტანში მეფუტკრეობის საქმის
სწორ ნიადაგზე დაყენებას, რომლის საჭიროებისათვის შეძენილია მრავალი
ბუკები სკით ხალხში გასავრცელებლად.

სახელმწიფო საფონდო მამულების განყოფილება.

კონტროლს უწევდა საბჭოთა მამულების მუშაობას და აძლევდა დი-
რექტივებს მიმდინარე სამუშევართა ასრულებაში.

განყოფილება მიმდინარე თვეში თვალყურს ადევნებდა, რათა სეზონის
განმავლობაში გაქირავებულ აგარაკების ბინების შემოსავალი უკლებლათ
იქნეს აკრეფილი. ღებულობდა მთავარ მონაწილეობას იმის და გამოსარკვე-
ვად, თუ რა საბამით იქნა აღებული ეს თუ ის აგარაკი გასაეროვნებლად.
ნაკვეთების სარგებლობაზე ამტყდდარ დავას აგვარებდა ადგილობრივ
თვითმართეულობასთან შეთანხმებით.

საჭირო ყურადღებას აქცევდა უპატრონოდ დარჩენილ აგარაკების ყო-
ველგვარ ინვენტარის და ავეჯეულობის დაცვას. შეადგინა შესაფერისი
პროექტი ავეჯეულობის აღრიცხვაზე ასაღებათ, აღმოაჩინა რამოდენიმე შემ-
თხვევა უპატრონო მიტოვებულ აგარაკების ვინმეების მხრივ უკანონო
დაპატრონებაზე და აღმოაჩინა გადამალული ავეჯეულობა.

საიჯარო გადასახადთა სექცია.

საანგარიშო თვეში შემოსავალი გამოიხატება შემდეგ ციფრებში:

საფონდო მამულების აგარაკებიდან 379.580.000 მან

სეზონის განმავლობაში აგარაკების

გაქირავებულ ოჯახებიდან 49.580.000 მან.

კულტურულ ნაკვეთებიდან

საიჯარო გადასახადი 14.110.000 მან.

სათევზე საქმიდან 6.600.000 მან.

სულ 450.000.000 მან.

ასსცსა, ფონდი რ-4
ანაწ.1, საქმე 37.
ფურც. 30-31

ქრონიკა

აჭარის არ მთავრობის საქვეუწყებო დაწესებულება-საარქივო სამმართველოში 2013 წლის 19 აპრილს „ბათუმის დამოუკიდებელ უნივერსიტეტთან“ არსებულ პროფესიული კოლეჯის სტუდენტებს ჩაუტარდათ ექსკურსია-გაკვეთილი. ახალგაზრდები გაეცნენ: არქივის სპეციფიკურ საქმიანობას-მკვლევარებთან ურთიერთობას; სამეცნიერო სახის საქმიანობას; დოკუმენტების დიგიტალიზაციის, მასალების ციფრული ვერსიის შექმნისა და საბოლოოდ არქივის ინტერნეტმისაწვდომობის გეგმებსა და თავისებურებებს; არქივის ლაბორატორიის მუშაობას; კანცელარიაში მოქალაქეებებთან ურთიერთობას; დაათვალიერეს არქივსაცავები.

* * *

2013 წლის 1 მაისს აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობის საქვეუწყებო დაწესებულება-საარქივო სამმართველოს ეწვია ბრიტანელი მკვლევარი **რობერტ ლ.ჯერმენი**. საუბარი შეეხო ბრიტანეთის არქივებში საქართველოს შესახებ დაცული მასალების შემდგომი კვლევა-ძიების გადრმაგების გზებსა და შესაძლებლობების ძიების საკითხებს.

* * *

2013 წლის 24 მაისს საარქივო სამმართველოში ჩატარდა საქართველოს დამოუკიდებლობის დღისადმი მიძღვნილი ღონისძიება. საზეიმო სხდომა გახსნა და ღონისძიების მონაწილეებს მიესალმა სამმართველოს უფროსი

გ.სალაძე. მოხსენებით გამოვიდნენ: საარქივო სამმართველოს დიგიტალიზაციის განყოფილების მთავარი სპეციალისტი დავით ხალვაში, სამმართველოს საფინანსო-საბუღალტრო განყოფილების მთავარი სპეციალისტი იზა ბაუჟაძე და სამმართველოს ეროვნული საარქივო ფონდის აღრიცხვისა და სამეცნიერო-საცნობარო განყოფილების უფროსი მაია რურუა. ღონისძიებაში მონაწილეობა მიიღეს სამმართველოში მყოფმა სტაჟიორებმა. მოეწყო საქართველოს დამოუკიდებლობის დღისადმი მიძღვნილი წერილობითი და ფოტოდოკუმენტების გამოფენა, სადაც წარმოდგენილი იყო დამოუკიდებლობის აქტის, დამფუძნებელი კრების, პირველი პრეზიდენტის და იმჟამინდელი მთავრობის სხვა წარმომადგენლების ფოტოსურათები, დამოუკიდებლობის გამოცხადებასთან დაკავშირებული სხვა წერილობითი ფოტოდოკუმენტები. დასასრულს ნაჩვენები იქნა დამოუკიდებლობის დღისადმი მიძღვნილი სლაიდშოუ და დოკუმენტური ფილმი.

* * *

2013 წლის 1 ივნისს, ბავშთა დაცვის საერთაშორისო დღესთან დაკავშირებით აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობის საქვეუწყებო დაწესებულება - საარქივო სამმართველოს თანამშრომლები იმყოფებოდნენ ქ. ბათუმის განათლების და დასაქმების ცენტრთან არსებულ საოჯახო ტიპის ბავშვთა სახლში. საარქივო სამმართველოს თანამშრომლებმა ბავშვთა სახლის აღსაზრდელებს საჩუქრად გადასცეს ლეპტოპი, ტკბილეული და სხვადასხვა სახის საჩუქრები.

* * *

2013 წლის 20 ივნისს სოფიაში (ბულგარეთი) ხელი მოეწერა აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის საარქივო სამმართველოსა და სოფიის წმინდა კირილეს და მეთოდეს სახელობის ეროვნულ ბიბლიოთეკას შორის

ურთიერთთანამშრომლობის მემორანდუმს. აღნიშნულ დოკუმენტს ხელი მოაწერეს: გურამ სალაძემ (აჭარის არ საარქივო სამმართველოს უფროსი) და ბორიანა ქრისტოვამ (სოფიის კირილეს და მეთოდეს ეროვნული ბიბლიოთეკის დირექტორი). ხელმოწერის ცერემონიალს ესწრებოდნენ: ბუღგარეთში საქართველოს ელჩის მოვალეობის შემსრულებელი ირინე ბურდული, საარქივო სამმართველოს უფროსის მოადგილე ჯაბა ბერიძე და საზოგადოებასთან, მასმედიასთან, საზღვარგარეთთან ურთიერთობის, დოკუმენტების გამოყენებისა და პუბლიკაციის განყოფილების უფროსი თამაზ ფუტყარაძე.

* * *

2013 წლის 2 ივლისს აჭარის არ მთავრობის საქვეუწყებო დაწესებულება-საარქივო სამმართველოში ჩატარდა ბუღგარეთის ეროვნული არქივიდან ჩამოტანილი ისტორიული დოკუმენტების პრეზენტაცია.

* * *

2013 წლის 26 ივლისს აჭარის არ მთავრობის საქვეუწყებო დაწესებულება - საარქივო სამმართველოში ჩატარდა ცნობილი მწერლისა და საზოგადო მოღვაწის ალექსანდრე სამსონიას პირადი ფონდის მიმოხილვასთან დაკავშირებული ღონისძიება, რომელიც მისი 80 წლის იუბილეს დაემთხვა.

ღონისძიებას ესწრებოდნენ მწერლის მეგობრები და თანამოკალმეები: ალექო ჩხარტიშვილი (ბათუმის საკრებულოს დეპუტატი), რამაზ სურმანიძე, დავით თედორაძე, ზურაბ ფირცხალაიშვილი, ვახტანგ ღლონტი, შოთა ზოიძე, უუქუნა ხაჯიშვილი, ანა დუნდუა და სხვები. ღონისძიებას ესწრებოდა აგრეთვე ალი სამსონიას და ქალბატონი ლია სამსონია.

ღონისძიება გახსნა და მონაწილეებს მიესალმა აჭარის საარქივო სამმართველოს უფროსი გურამ სალაძე. ალექსანდრე სამსონიას პირადი ფონდი მიმოიხილა საარქივო სამმართველოს მთავარმა სპეციალისტმა იზა ბაუჟაძემ. მწერლის შემოქმედებისა და მისი გამორჩეული პიროვნული თვისებების შესახებ ისაუბრეს ცნობილმა მწერლებმა და საზოგადო მოღვაწეებმა: რამაზ სურმანიძემ და ბადრი თევზაძემ.

ღონისძიების პარარელურად მოეწყო ალი სამსონიას წიგნების, პირადი ფონდისა და ფოტო მასალების გამოფენა. დასასრულს ნაჩვენები იქნა, დოკუმენტური ფილმი „ალი სამსონია“ (ავტორი ზურაბ ფირცხალაიშვილი; აჭარის ტელევიზია, 2005 წელი).

* * *

2013 წლის 15-16 აგვისტოს აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობის საქვეუწყებო დაწესებულება - საარქივო სამმართველოში ჩატარდა აჭარის დედასამშობლოსთან დაბრუნების 135 წლისთავისადმი მიძღვნილი III საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია - „სამხრეთ-დასავლეთ საქართველო: ისტორია, არქეოლოგია და ეთნოლოგია“.

კონფერენციის მუშაობაში მონაწილეობდნენ: ბულგარეთის, სომხეთის, ავსტრიის, ასევე ქუთაისის ცენტრალური არქივის, ჩოხატაურის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმის, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტისა და აჭარის საარქივო სამმართველოს წარმომადგენლები.

კონფერენცია გახსნა და მონაწილეებს მიესალმა აჭარის საარქივო სამმართველოს უფროსი გურამ სალაძე. მისასალმებელი სიტყვით გამოვიდნენ: თამაზ ფუტკარაძე, ელგუჯა გოგიბერიძე, მარიანა პისკოვა, გრიგოლ აღანიანი. კონფერენციაზე წაკითხული იქნა 30-ზე მეტი მოხსენება სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოლოგიის საკითხებზე. კონფერენციის მსვლელობის პარალელურად მოეწყო რუსეთ-თურქეთის 1877-1878 წწ. ომის ამსახველი ფოტო გამოფენა.

* * *

2013 წლის 21 აგვისტოს აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობის საქვეუწყებო დაწესებულება - საარქივო სამმართველოში ხელი მოეწერა ურთიერთთანამშრომლობის მემორანდუმს საარქივო სამმართველოსა და სსიპ-ბათუმის ხელოვნების სასწავლო უნივერსიტეტს შორის. მემორანდუმს ხელი მოაწერეს: სამმართველოს უფროსმა გურამ სალაძემ და ხელოვნების სასწავლო უნივერსიტეტის რექტორმა, პროფესორმა ერმილე მესხიამ.

* * *

ამერიკის შეერთებული შტატების საერთაშორისო განვითარების სააგენტოს (USAID) მიერ დაფინანსებული დემოკრატიული ჩართულობის ცენტრი საქართველოში ახორციელებს აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის პროგრამული ბიუჯეტირების პროექტს. ამ მიზნით 2013 წლის 3 სექტემბერს აჭარის არ მთავრობის საქვეუწყებო დაწესებულება – საარქივო სამმართველოში შედგა შეხვედრა არქივის თანამშრომლებსა და საკონსულტაციო კომპანიის ექსპერტებს შორის. შეხვედრაზე განხილული იქნა 2014 წლის არქივის პროგრამული ბიუჯეტის პროექტი, რომლის განხორციელების შემთხვევაში უზრუნველყოფილი იქნება საარქივო დოკუმენტების ელექტრონულ ფორმატში გადაყვანა დაჩქარებულ ვადებში.

შეხვედრას ესწრებოდნენ (USAID) საკონსულტაციო კომპანიის ექსპერტები და აჭარის არ უმაღლესი საბჭოს წარმომადგენლები: გიორგი ჯერენაშვილი – სახელმწიფო სექტორის კონსალტინგ დირექტორი, ირაკლი

ხმალაძე - პროგრამული ბიუჯეტის ექსპერტი, პაატა ჩაგანავა - PMCG კონსულტანტი, ეკატერინე თარგამაძე - უმაღლესი საბჭოს წევრი; სულიკო ფუტყარაძე - უმაღლესი საბჭოს საფინანსო-საბიუჯეტო და ეკონომიკურ საკითხთა კომისიის აპარატის უფროსი.

* * *

2013 წლის 24 სექტემბერს აჭარის არ მთავრობის საქვეუწყებო დაწესებულება - საარქივო სამმართველოს ტერიტორიული ორგანო- შუახევის არქივში ჩატარდა დამსახურებული არქივისტის ნაზი ხიმშიაშვილის ხსოვნისადმი მიძღვნილი ღონისძიება.

ღონისძიებას ესწრებოდნენ: ნაზი ხიმშიაშვილის ოჯახის წევრები, ახლობლები, მეგობრები, საარქივო სამმართველოს თანამშრომლები, შუახევის მუნიციპალიტეტის გამგეობის და საკრებულოს წარმომადგენლები.

ღონისძიება გახსნა და მონაწილეებს მიესალმა აჭარის საარქივო სამმართველოს უფროსი გურამ სალაძე.

მოსხენებებით: „ნაზი ხიმშიაშვილის ბიოგრაფიიდან“, „ნაზი ხიმშიაშვილი როგორც არქივისტი“, „ნაზი ხიმშიაშვილი-პოეტის დაუსრულებელი პორტრეტი“, გამოვიდნენ: მარინა გოგიტიძე (ტერიტორიული ორგანო-შუახევის არქივის უფროსი), ქეთი მიქელაძე (საარქივო სამმართველოს მთავარი სპეციალისტი), ზურაბ ზოიძე (შუახევის მუნიციპალიტეტის გამგებლის მოადგილე).

ნაზი ხიმშიაშვილის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის შესახებ მოგონებებით გამოვიდნენ: თამაზ ფუტყარაძე, ოთარ ცინარიძე, იამზე ზოიძე, ვასო ხიმშიაშვილი, შაქრო ხიმშიაშვილი, ტარიელ ებრაღიძე, იური ქათამაძე, ამირან ხიმშიაშვილი, მზია ხიმშიაშვილი.

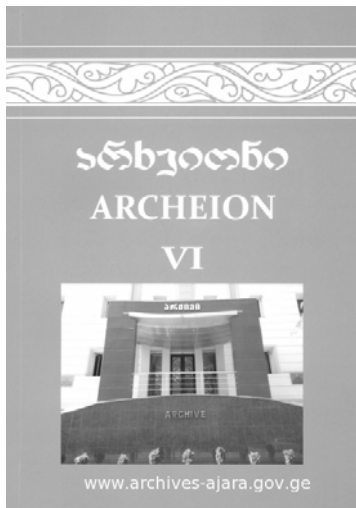
შუახევის საჯარო სკოლის მოსწავლეებმა წაიკითხეს მისი ლექსები.

ღონისძიების დასასრულს ნაჩვენები იქნა ნაზი ხიმშიაშვილის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის ამსახველი ფოტოკოლაჟი.

* * *

გამოვიდა აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობის საქვეუწყებო დაწესებულება - საარქივო სამმართველოს პერიოდული, სამეცნიერო-საზოგადოებრივი ჟურნალის - „არხეიონის“- მეექვსე და მეშვიდე ნომრები. VII ნომერი მთლიანად ეძღვნება არქივის დაარსების 90-ე წლისთავს.

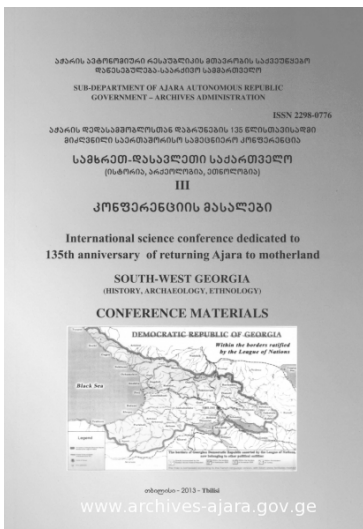

* * *

გამოვიდა აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობის საქვეუწყებო დაწესებულება - საარქივო სამმართველოში ჩატარებული აჭარის დედამშობლოსთან დაბრუნების 135 წლისთავისადმი მიძღვნილი III საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის - „სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ისტორია, არქეოლოგია და ეთნოლოგია“- მასალების კრებული.

* * *

2013 წლის 25 დეკემბერს აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობის საქვეუწყებო დაწესებულება-საარქივო სამმართველოში ჩატარდა საზეიმო შეხვედრა საზოგადოების თვალსაჩინო წარმომადგენლებთან, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორ-მასწავლებლებთან: ამირან კახიძესთან, ნოდარ ბარამიძესთან, ბიჭიკო დიასამიძესთან, ნოდარ კახიძესთან.

საზეიმო შეხვედრა გახსნა და მონაწილეებს მიესალმა აჭარის საარქივო სამმართველოს უფროსის მოადგილე თენგიზ საღუქკაძე. მოწვეულ სტუმართა ღვაწლისა და დამსახურების შესახებ ისაუბრა საარქივო სამმართველოს საზღვარგარეთთან, საზოგადოებასთან, მასმედიასთან ურთიერთობის პუბლიკაციის და გამოყენების განყოფილების უფროსმა თამაზ ფუტყარაძემ. სტუმრებს მიესალმნენ: საარქივო სამმართველოს ცენტრალური არქივის უფროსი ელგუჯა გოგობერიძე, პოეტები: ვახტანგ ღლონტი, ანა ღუნდუა, დავით თედორაძე, მწერალი რამაზ სურმანიძე, საარქივო სამმართველოს

თანამშრომლები: ელგუჯა ჩაგანავა, მაია რურუა, დოდო შუმანიძე.
ლონისძიების დასასრულს ნაჩვენები იქნა სლაიდშოუ.

* * *

მიმდინარე წლის 7 მარტს აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობის საქვეუწყებო დაწესებულება-საარქივო სამმართველოში ჩატარდა არქივის 90 წლისთავისადმი, არქივისტის, დედისა და ქალთა დღეებისადმი მიძღვნილი ღონისძიება.

ღონისძიებას ესწრებოდნენ აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობის, უმაღლესი საბჭოს და საზოგადოების ცნობილი წარმომადგენლები.

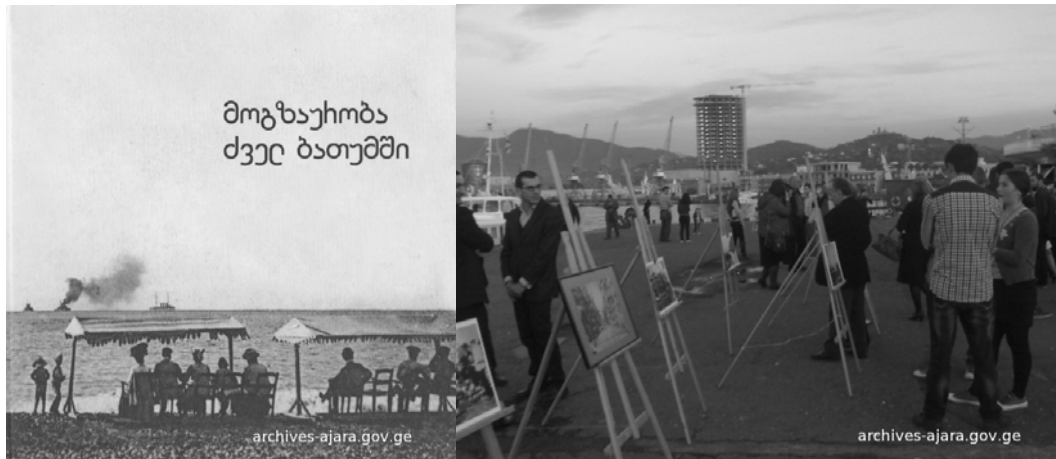
არქივის დაარსების 90 წლისთავი, არქივისტის პროფესიული დღე და გაზაფხულის დღესასწაულები, არქივის თანამშრომლებს მიულოცეს საარქივო სამმართველოს უფროსმა გურამ სალაძემ, უმაღლესი საბჭოს თავჯდომარემ ავთანდილ ბერიძემ, აჭარის განათლებისა და სპორტის მინისტრმა გია თავაძემა, საზღვარგარეთან, საზოგადოებასთან, მასმედიასთან ურთიერთობის განყოფილების უფროსმა თამაზ ფუტყარაძემ, ცენტრალური არქივის სამსახურის უფროსმა ელგუჯა გოგიბერიძემ და სხვებმა. საიუბილეო ღონისძიებაში მონაწილეობის მისაღებად მოწვეული იყვნენ აგრეთვე ვეტერანი არქივისტები: ემელიანე ნაკაშიძე, თალიკო შეყილაძე, სერგო ტაბაძე, ნანა კუჭაშვილი, ჟუჟუნა რომანაძე, გუგული იმედაიშვილი. გამორჩეული და ასევე ვეტერანი არქივისტები დაჯილდოვდნენ საარქივო სამმართველოს საპატიო სიგელებით, ხოლო ღონისძიებაში მონაწილე ქალბატონებს გადაეცათ ფასიანი საჩუქრები. საიუბილეო ღონისძიების ფარგლებში მოეწყო საარქივო სამმართველოს დაარსებასთან დაკავშირებული ფოტო და წერილობითი დოკუმენტების, არქივის სამეცნიერო გამოცემების, არქივში დაცული ძველი ხელნაწერების და კოლექციების, ასევე არქივის ცხოვრების ამსახველი და ძველი ბათუმის ფოტოების გამოფენა.

დასასრულს ნაჩვენები იქნა სლაიდშოუ.

2014 წ. 30 აპრილს ბათუმში, ღია ცის ქვეშ, კაფე „სანაპიროს“ მიმდებარე ტერიტორიაზე გაიმართა წიგნის „მოგზაურობა ძველ ბათუმში“ პრეზენტაცია.

წიგნში შესულია ძველ ბათუმთან დაკავშირებული სტატიები და ფოტომასალა. სხვა მასალებთან ერთად მასში განთავსდა საარქივო დოკუმენტების საფუძველზე მომზადებული ნაშრომები (ავტორი- საარქივო სამმართველოს მთავარი სპეციალისტი ფრიდონ ქარდავა), რომლებიც წლების მანძილზე იბეჭდებოდა გაზეთში - „ბათუმელები“.

* * *

2014 წლის 20 ივნისს, აჭარის არ მთავრობის საქვეუწყებო დაწესებულება - საარქივო სამმართველოში მოეწყო ცნობილი მეცნიერის ოთარ თურმანიძის წიგნის „აჭარის პოლიტიკური და ეკონომიკური ისტორია (1921-1940)“ განხილვა. ღონისძიებაზე მოწვეული იყვნენ ქალაქის საზოგადოებრიობის წარმომადგენლები, მეცნიერებისა და კულტურის მოღვაწენი, პროფესორები: სერგო ტაბაღუა, სერგო დუმბაძე, რამაზ სურმანიძე, ოთარ გოგოლიშვილი, მერაბ მეგრელიშვილი, გელა მამულაძე, ჯემალ ვარშალომიძე, ნოდარ ბარამიძე.

ღონისძიება გახსნა და დამსწრე საზოგადოებას მიესალმა საარქივო სამმართველოს საზღვარგარეთთან, საზოგადოებასთან, მასმედიასთან ურთიერთობისა და პუბლიკაციის და გამოყენების განყოფილების უფროსი პროფესორი თამაზ ფუტყარაძე.

მოხსენებებით: „პოლიტიკური ისტორიის საკითხები ო. თურმანიძის შრომებში“ და „ეკონომიკური ისტორიის საკითხები ო. თურმანიძის შრომებში“ - გამოვიდნენ პროფ. მ. მეგრელიშვილი და პროფ. გ. მამულაძე. სიტყვით გამოვიდნენ: საარქივო სამმართველოს სამსახურის უფროსი ე. გოგობერიძე, აპარატის უფროსი ე. ჩაგანავა, პროფესორები: რ. სურმანიძე, ს. ტაბაღუა, ს. დუმბაძე, ო. გოგოლიშვილი. წიგნის ავტორმა პროფ. ო. თურმანიძემ თავის საპასუხო სიტყვაში პასუხი გასცა მომხსენებლების მიერ გამოთქმულ შენიშვნებსა და აუდიტორიაში დასმულ შეკითხვებს და მადლობა გადაუხადა საარქივო სამმართველოს წიგნის, განხილვისა და გულთბილი შეხვედრისათვის.

ღონისძიების პარალელურად მოეწყო ოთარ თურმანიძის წიგნების გამოფენა.

* * *

აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობის საქვეუწყებო დაწესებულება - საარქივო სამმართველოს თანამშრომლები მიმდინარე წლის 5 ივლისს იმყოფებოდნენ ტრაპიზონსა და ტრაპიზონის პროვინციის მაჩკას ოლქში მართლმადიდებლური სამლოცველოებისა და ბერძნული სამონასტრო კომპლექსების მოსანახულებლად, მათ შესახებ თურქულ ისტორიოგრაფიაში გაბატონებული შეხედულებების გაცნობისა და გააზრებისათვის. არქივისტებმა დაათვალიერეს ზიგანას ქედის სამხრეთ-დასავლეთ მონაკვეთში, კლდოვანი მასივის ზედა ნაწილში, მდინარის ზედაპირიდან 270 მეტრის სიმაღლეზე მდებარე **სუმელას მეოთხე საუკუნის უნიკალური სამონასტრო კომპლექსი**, რომელიც ალტინდერეს ეროვნულ პარკშია მოქცეული და შესაბამისად დაცული ტერიტორიას წარმოადგენს. სავარაუდოდ, ტრაპიზონის იმპერიის არსებობის ხანაში ამ მონასტერში ქართველი ბერებიც დადიოდნენ. ნიშანდობლივია, რომ მკვლევართა ნაწილი ტოპონიმ „სუმელა“-ს ქართულ შესატყვისად „სამება“-ს მიიჩნევს. არქივისტებმა ტრაპიზონში დაათვალიერეს აგრეთვე მეჩეთად ქცეული მცირე აია სოფიის ტაძარი და გადაიღეს სამახსოვრო ფოტოები.

* * *

2014 წლის 10 ივლისს, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტში ევროკავშირის ელჩი საქართველოში ფილიპ დიმიტროვი შეხვდა უნივერსიტეტისა და საარქივო სამმართველოს თანამშრომლებს. ელჩმა დამსწრე საზოგადოებას მიულოცა ევროკავშირთან ასოცირების ხელშეკრულების გაფორმება. მან ისაუბრა იმ ეკონომიკურ და პოლიტიკურ სარგებელზე, რასაც საქართველო მიიღებს ევროკავშირთან ასოცირების ხელშეკრულების გაფორმების შემდეგ. ევროკავშირის ელჩმა ამომწურავი პასუხი გასცა აგრეთვე დასმულ შეკითხვებს.

* * *

2014 წლის 7-11 ივლისს საქართველოს ეროვნული არქივის თანამშრომლებმა: ეროვნული საარქივო ფონდის ფორმირებისა და საქმისწარმოების განყოფილების უფროსმა დალი ეჯიბიამ და ამავე განყოფილების მთავარმა სპეციალისტმა თინათინ ნერგაძემ აჭარის არ მთავრობის საქვეუწყებო დაწესებულება საარქივო სამმართველოს თანამშრომლებისათვის ჩაატარეს ტრენინგები.

* * *

2014 წლის 18 ივლისს საარქივო სამმართველოს ტერიტორიულ ორგანო ქობულეთის არქივში ჩატარდა ქართული წიგნის „ქომაგის“, ქართული ხელნაწერების ჭირისუფალის, მაჰმადიანი ქართველების გულშემატკივრის ზაქარია ჭიჭინაძის დაბადებიდან 160 წლისთავისადმი მიძღვნილი საიუბილეო ღონისძიება. ღონისძიებას საარქივო სამმართველოს თანამშრომლებთან ერთად ესწრებოდნენ ზაქარია ჭიჭინაძის თანამოაზრეების - გულო კაიკაციშვილისა და დედე ნიჟარაძის შთამომავლები: კუკური კაიკაციშვილი, ნინო ინაიშვილი, ნუკრი ნიჟარაძე, ნიჟარაძეების ოჯახის რძალი თამარ (ბესირე) ინაიშვილი.

მოსხენებებით: „ზაქარია ჭიჭინაძე - ცხოვრება და ღვაწლი“; „ზაქარია ჭიჭინაძე - აჭარის გულშემატკივარი“; „ზაქარია და ქობულეთელები“ - გამოვიდნენ: საარქივო სამმართველოს საზღვარგარეთთან, საზოგადოებასთან, მასმედიასთან ურთიერთობებისა და პუბლიკაციისა და გამოყენების განყოფილების უფროსი თამაზ ფუტყარაძე, საარქივო სამმართველოს ტერიტორიული ორგანო-ქობულეთის არქივის უფროსი ნოდარ ზაქარიაძე, სამმართველოს ტერიტორიული ორგანო-ქობულეთის არქივის მთავარი სპეციალისტი მზია კეკელიშვილი.

ზაქარია ჭიჭინაძის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის მნიშვნელოვანი წლები გაიხსენეს: სულხან ოქროპირიძემ, კუკური კაიკაციშვილმა, ნინო

ინაიშივლიმა. უუუუნა რომანაძემ, ნარგიზ რომანაძემ, საარქივო სამმართველოს ცენტრალური არქივის უფროსმა ელგუჯა გოგიბერიძემ. დასასრულს ნაჩვენები იქნა სლაიდშოუ. ღონისძიების მონაწილეებმა გადაიღეს სამახსოვრო ფოტოები.

* * *

2014 წლის 21 აგვისტოს, საარქივო სამმართველოს ტერიტორიულ ორგანო -ხელვაჩაურის არქივში ჩატარდა „სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ისტორიის ნარკვევების“ ოთხტომეულის პრეზენტაცია.

ღონისძიებას ესწრებოდნენ: ნიკო ბერძენიშვილის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის მეცნიერ-თანამშრომლები: ემერიტუსი პროფესორი ბიჭიკო დიასამიძე, აკადემიური დოქტორები: ოლეგ ჯიბაშვილი, სიმონ გოგიტიძე, უჩა ოქროპირიძე; ოთარ გოგოლიშვილი, სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი, ამირან კახიძე - ემერიტუსი პროფესორი, ბათუმის არქეოლოგიური მუზეუმის დირექტორი.

ღონისძიებას ესწრებოდნენ აგრეთვე ხელვაჩაურის მუნიციპალიტეტის გამგეობისა და საკრებულოს წარმომადგენლები: ასლან კახიძე – საკრებულოს თავმჯდომარე, ჯუმბერ ვარდმანიძე - საკრებულოს თავმჯდომარის მოადგილე, მერაბ ვარშალომიძე - რესურსცენტრის მთავარი სპეციალისტი, შორენა ფაღავა - ახალგაზრდულ საკმეთა განყოფილების უფროსი, დავით საფარიძე - საკრებულოს განათლების მუდმივმოქმედი კომისიის თავმჯდომარე.

ღონისძიება გახსნა და მონაწილეებს მიესალმა საარქივო სამმართველოს უფროსის მოვალეობის შემსრულებელი თენგიზ ცინცკილაძე.

მოხსენებებით: „სამხრეთ-დასავლეთ საქართველო უძველეს დროიდან V საუკუნემდე“; „სამხრეთ-დასავლეთ საქართველო შუა საუკუნეებში (V-XVIII სს); „სამხრეთ-დასავლეთ საქართველო 1878-1920 წლებში“; „სამხრეთ-დასავლეთ საქართველო 1920-იანი წლებიდან 1990-იან წლებამდე“ გამოვიდნენ პროფესორები: ამირან კახიძე, ბიჭიკო დიასამიძე, ოთარ გოგოლიშვილი, უჩა ოქროპირიძე.

სიტყვით გამოვიდნენ: თამაზ ფუტყარაძე, ასლან კახიძე, ჯუმბერ ვარდმანიძე, ელგუჯა გოგიბერიძე.

მომხსენებლებმა და სიტყვაში გამომსვლელებმა მოკლედ მიმოიხილეს სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ისტორიის უმნიშვნელოვანესი საკითხები, ხაზი გაუსვეს საპრეზენტაციოდ წარმოდგენილი ოთხტომეულის აკადემიური გამოცემის მნიშვნელობას და იმ ადამიანების ღვაწლსა და დამსახურებას, რომლებმაც დიდი შრომა გასწიეს მის მომზადებასა და გამოცემაში. გამომსვლელებმა მიზანშეწონილად მიიჩნიეს სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ისტორიის ოთხტომეულის თარგმნა რუსულ, თურქულ, ინგლისურ ენებზე და დასვეს მისი სახელმწიფო პრემიაზე წარდგენის საკითხი.

ღონისძიების დასასრულს მონაწილეებმა გადაიდეს სამახსოვრო ფოტოები.

* * *

მიმდინარე წლის 15 სექტემბერს, საარქივო სამმართველოს სამკითხველო დარბაზში მკვლევარად დაიწყო მუშაობა იონიის უნივერსიტეტის (საბერძნეთი; კ.კორფუ) ფილოსოფიის დოქტორმა ათინა ვიტოპულუმ. ქალბატონ ათინას საკვლევი თემაა ბათუმის ურბანული განვითარება და არქიტექტურა (1850-1920 წწ). ქალბატონ ათინას მუშაობაში ეხმარება

(ენობრივ ბარიერთან დაკავშირებით) ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი, ფილოსოფიის დოქტორი ქალბატონი ეკა ჭყოიძე. ქალბატონი ეკა თავის მხრივ, ასევე მუშაობს თემაზე ბათუმი (პოლიტიკურ, ეკონომიკურ, ადმინისტრაციულ ისტორიასთან დაკავშირებული საკითხები) 1878-1921 წლებში.

* * *

2014 წლის 5 სექტემბერს, საარქივო სამმართველოს ესტუმრა ბლავგოვევრადის (ბულგარეთი) ნეოფიტ-რილსკის უნივერსიტეტის წარმომადგენლობითი დელეგაცია პროფესორების მარიანა პისკოვასა და მილენა ანგელოვას შემადგენლობით. საარქივო სამმართველოს ხელმძღვანელობასთან გაიმართა საქმიანი შეხვედრა და საუბარი. ქალბატონმა მაია ივანიშვილმა სტუმრებს მადლობა გადაუხადა იმ თანადგომისა და მხარდაჭერისათვის, რაც გამოიხატა სოფიისა და ბლავგოვევრადის არქივებსა და აჭარის საარქივო სამმართველოს შორის, საარქივო და სამეცნიერო ურთიერთობათა განმტკიცების თვალსაზრისით. საუბარი შეეხო აგრეთვე სოფიის ბიბლიოთეკიდან კავკასიის შესახებ დაცული დოკუმენტების ასლების შემოტანის და ოსმალური ენის სპეციალისტის მომზადების საკითხებსაც, რომელთა მოგვარებისათვის სტუმრებმა გამოხატეს მზადყოფნა. დასასრულს სტუმრებმა მადლობა გადაუხადეს საარქივო სამმართველოს ხელმძღვანელობას გულთბილი მიღებისათვის და გადაიღეს სამახსოვრო ფოტოები.

* * *

2014 წლის 18-19 სექტემბერს, აჭარის საარქივო სამმართველოში ჩატარდა IV საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია თემაზე: „სამხრეთ-დასავლეთ საქართველო ისტორია, არქეოლოგია, ეთნოლოგია“. კონფერენციის მუშაობაში მონაწილეობდნენ: სტამბოლისა და ინეგოლის (თურქეთი) კულტურის ცენტრის წარმომადგენლები-მუჰაჯირთა შთამომავლები, უკრაინის მეცნიერთა აკადემიის ისტორიის ინსტიტუტის, ბელორუსიის კულტურის ცენტრის, ბულგარეთის მეცნიერებათა აკადემიის ეთნოლოგიისა და ფოლკლორის ინსტიტუტის, ასევე ბათუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის,

ნიკო ბერძენიშვილის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის, გონიო-აფსაროსის მუზეუმ-ნაკრძალის, ბათუმის არქეოლოგიური მუზეუმის, ჩოხატაურის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმის, ქუთაისის ცენტრალური არქივისა და აჭარის საარქივო სამმართველოს წარმომადგენლები.

კონფერენცია გახსნა და სტუმრებს მიესალმა საარქივო სამმართველოს უფროსი ქალბატონი მაია ივანიშვილი.

კონფერენციის მსვლელობის პარალელურად მოეწყო საარქივო სამმართველოს სამეცნიერო გამოცემათა გამოფენა.

კონფერენციის დასარულს სტუმრებისა და საარქივო სამმართველოს თანამშრომლებისათვის მოეწყო ექსკურსია.

ჩვენს კოლეგას საარქივო სამმართველოს ტერიტორიულ ორგანოებთან მუშაობისა და დაკომპლექტება – დამუშავების მთავარ სპეციალისტს **ჯულიეტა პატარიძეს** შეუსრულდა დაბადებიდან 50 წლისთავი. 2014 წელი სხვა მხრივაცაა საიუბილეო ქალბატონ ჯულიეტასათვის. მიმდინარე წლის 17 სექტემბერს მას არქივში მუშაობის დაწყებიდან 30 წელი შეუსრულდა. ჯულიეტა პატარიძემ არქივში ხანგრძლივი მუშაობის პერიოდში გაიარა იერარქიული კიბის სხვადასხვა საფეხური და მიიღო უზარმაზარი გამოცდილება. სხვადასხვა დროს იგი მუშაობდა არქივისტის, ფონდების მცველის, მთავარი სპეციალისტის, ცენტრალური სახელმწიფო არქივის ხელოვნებისა და ლიტერატურის საარქივო დოკუმენტების არქივსაცავის უფროსის თანამდებობებზე. ჯულიეტა პატარიძე არის მეორე კატეგორიის არქივისტი. ხანგრძლივი და ნაყოფიერი მუშაობისა და დოკუმენტების მოვლა-პატრონობის საქმეში შეტანილი წვლილისათვის არქივისტის პროფესიულ დღესთან დაკავშირებით ჯულიეტა პატარიძე დაჯილდოვებულ იქნა საარქივო დეპარტამენტის საპატიო სიგელით და გამოეცხადა პრეზიდენტის მადლობა (2002-2003 წწ.).

საარქივო სამმართველოს ხელმძღვანელობა, მთელი კოლექტივი ულოცავს ჯულიეტა პატარიძეს ამ მნიშვნელოვან საიუბილეო თარიღებს და უსურვებს ჯანმრთელობას, ბედნიერებას და წარმატებებს პირად ცხოვრებაში და საზოგადოებრივ საქმიანობაში.

ჩვენი ავტორები:

1. **თამაზ ფუტკარაძე** - აჭარის არ საარქივო სამმართველოს საზღვარგარეთთან, საზოგადოებასთან, მასმედიასთან ურთიერთობებისა და პუბლიკაციისა და გამოყენების განყოფილების უფროსი; ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი;
2. **ნატო ქიქავა** - აჭარის საარქივო სამმართველოს მთავარი სპეციალისტი;
3. **ზაზა ბურკაძე** - ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი;
4. **ტატიანა ნევსკაია** - ჩრდილო კავკასიის ფედერალური უნივერსიტეტის პროფესორი;
5. **ალლა სერდიუკი** - ბერდიანსკის სახელმწიფო პედაგოგიური უნივერსიტეტის ფილოლოგიისა და სოციალური კომუნიკაციის ინსტიტუტის დირექტორი;
6. **თინათინ ჯაბადარი** - საქართველოს ეროვნული არქივის უახლესი ისტორიის არქივის უფროსი სპეციალისტი;
7. **კამენ დონჩევი** - ბულგარეთის მეცნიერებათა აკადემიის ეთნოლოგიისა და ფოლკლორისტიკის ინსტიტუტის მეცნიერ - თანამშრომელი;
8. **მერი კაიკაციშვილი** - ექიმი, მედიცინის აკადემიური დოქტორი;
9. **ლიუბოვ სოლოვოვა** - რუსეთის მენიციერებათა აკადემია;
10. **მისეილ ტიუგალოვი** - უკრაინის ეროვნული მეცნიერებათა აკადემიის ისტორიის ინსტიტუტის ასპირანტი;
11. **ქეთევან იაკობაძე** - აჭარის საარქივო სამმართველოს მთავარი სპეციალისტი;
12. **ოთარ ფუტკარაძე** - ჟურნალისტი.

OUR AUTHORS:

1. **Tamaz Putkaradze** - Ajara Archives Administration, head of foreign, public, media relations and publication and utilization department; professor of Batumi Shota Rustaveli State University;
2. **Nato Kikava** - main specialist of Ajara Archives Administration;
3. **Zaza Burkadze** - professor of Batumi Shota Rustaveli State University;
4. **Tatiana Nevskaya** - professor of Federal University of North Caucasia;
5. **Alla Sedriuk** - State pedagogical institute of Berdyansk, Ukraine; director of Philology and social communication institute;
6. **Tinatin Jabadari** - main specialist of contemporary history archives of National Archives of Georgia;
7. **Kamen Donchev** - researcher of Ethnology and Folklore institute of Bulgarian science academy;
8. **Meri Kaikatsishvili** - doctor, PhD;
9. **Liubov Soloviova** - Science Academy of Russia;

- 10. Mikheil Tiukalov** - graduate student of Institute of history of Ukraine, National academy of Sciences of Ukraine;
- 11. Ketevan Iakobadze** – main specialist of Ajara Archives Administration;
- 12. Otar Putkaradze** – Journalist.

სარჩევი:

1. თამაზ ფუტყარაძე - სოფიის სახელმწიფო არქივი.....	3
2. ნატო ქიქავა, ზაზა ბურკაძე - საქართველო-უკრაინის ურთიერთობის ზოგიერთი საკითხი (საარქივო სამმართველოში დაცული დოკუმენტების მიხედვით).....	12
3. Татьяна Невская - молчание женщин и культура «избегания» на Северном Кавказе. Молчание женщин на Северном Кавказе: Традиции и современность	21
4. Алла Сердюк - концепт «Цар» в Балгарской языковой картине мира.....	27
5. თინათინ ჯაბადარი - პირველი ქართული უნივერსიტეტის დამაარსებელი.....	29
6. Камен Дончев – Болгарская традиционная культура и современности.....	35
7. მერი კაიკაციშვილი - „მე ხმას ვაძლევ საქართველოს“	39
8. Любовь Соловьева - Антропонимия тюркоязычных народов Северного Кавказа: женские имена туркмен Ставропольского края.....	44
9. თამაზ ფუტყარაძე - სიზმარში ნაპოვნი საქართველო (სტუმრად ინეგოლელ ჩვენებურებთან)	50
10. Тюкалов М.В. - Борьба за иракскую нефть и «мосульский конфликт» (1923-1926 гг.) в контексте «восточного вопроса».....	61
11. რეცენზია ქეთევან იაკობაძე, ოთარ ფუტყარაძე - მუსლიმანი ქართველობა და მათი სოფლები საქართველოში.....	68
12. საარქივო დოკუმენტური წყაროები.....	74
13. ქრონიკა.....	82
14. მილოცვა.....	97

გამომცემლობა „უნივერსალი“

თბილისი, 0179, ი. ჯავახიშვილის გამზ. 19, ☎: 2 22 36 09, 5(99) 17 22 30
E-mail: universal@internet.ge